

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

NÁVRH PREVENTIVNÍHO PROGRAMU PROTI NÁSILÍ
PRO 2. STUPEŇ ZŠ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce:
Doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph. D.

Autorka:
Lenka Rosková

23. 4. 2007

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

NÁVRH PREVENTIVNÍHO PROGRAMU PROTI NÁSILÍ
PRO 2. STUPEŇ ZŠ

Vedoucí práce:
Doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph. D.

Autorka:
Lenka Rosková

23. 4. 2007

Abstract

The instigation for working out this paper was an increasing violence throughout our society and teenagers' limited knowledge of possible remedies of this state, not to mention an incorrect grasp of moral values by a unignorable portion of the young population. The intention is then to aid prevention of social-pathological phenomena by an interesting form within the framework of an extracurricular school programme. The target group are students between the age of 12 and 16, attending either second grade of an elementary school or lower grade of an eight-years' secondary school.

In the first part of this paper, an excursion into various understandings and opinions of the origin of aggressiveness, as such, is made – a theory of the aggressiveness. Since this subject is expansive in all of its manifestations and consequences and it is impossible to grasp it comprehensively in one diploma work, I have focused on the field of the breaking of human rights such as consequences of wars, globalization, the expansion of revolutionary media and advertising, et cetera, with all of their bio-psycho-social consequences. Since the paper is meant to aid children, it became necessary for me to deal with the violence inside a family too, for to not take a family into account in the process of prevention of social-pathological phenomena is impossible.

The research for this diploma work was done at four schools: Church Elementary School of a Bishop Secondary School in České Budějovice, Bishop Secondary School in the same city, Elementary School of Komenský in Nymburk, and Secondary School of Nymburk. The reasons these schools were chosen was an intention to compare children of elementary schools with those of secondary schools from the point of view of premised higher education, to compare children from bigger town with those from the smaller town and not least to compare schools, where ethics (or a religion) is taught with those without this subject on a school programme. 404 students took a part in the questioning and relevant conversations.

In the discussion, I am analysing the causes and grounds of these discomfoting conditions and subsequently I am sketching a plan for an educational project, that might be helpful in dealing with these conditions within the framework of an extracurricular school programme.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma
Návrh preventivního programu proti násilí pro 2. stupeň ZŠ
vypracovala samostatně a použila pramenů, které cituji
a které uvádím v samostatné bibliografii.

V Českých Budějovicích, dne 23.4.2007

Lenka Rosková

Děkuji Doc. Ing. Lucii Kozlové, Ph. D. za ochotu, čas a pomoc, kterou mi věnovala, a za její cenné zkušenosti a připomínky, kterými usměrnila mé myšlení při psaní této práce.

Obsah

Abstract

Úvod	7
1. Expozice problematiky	8
1.1 Prevence sociálně patologických jevů na základních školách	8
1.2 Násilí a aktivní nenásilí	9
1.3 Teorie agresivity	11
1.3.1 Instinktivistická teorie	11
1.3.2 Freudova koncepce agresivity	12
1.3.3 Psychanalytický přístup k agresivitě	13
1.3.4 Teorie agrese Konráda Lorenze	13
1.3.5 Behavioristická koncepce agresivity	15
1.3.6 Teorie frustrace - agrese	15
1.3.7 Pseudoagrese	16
1.3.8 Obranná agrese	17
1.3.9 Maligní agrese	19
1.4 Válka jako nejvýznamnější příklad instrumentální agrese	21
1.4.1 Samopaly místo hraček	24
1.4.2 Poselství závěrem	25
1.5 Globalizace a exportní zpracovatelské zóny - ekonomické a industriální násilí	26
1.5.1 Dvě tváře globalizace	26
1.5.2 Triumf nebo neúspěch	28
1.5.3 Důsledky globalizace	29
1.5.4 Světová banka a Mezinárodní měnový fond	30
1.5.5 Exportní zpracovatelské zóny	32
1.5.6 Odkaz nadnárodních korporací	34
1.6 Reklama a hrůzovláda značek - komerční násilí	34
1.6.1 Firemní značky	34
1.6.2 A jejich loga	35
1.6.3 Expanze značek	36
1.6.4 Nadvláda značek a ekonomické násilí	39
1.7 Tyranie médií - mediální násilí	39
1.7.1 Televize a tisk	40
1.7.2 Mediální pravda	41

1.7.3	Legalizace násilí pomocí médií	42
1.8	Násilí v rodinách	43
1.8.1	Týrání partnera v heterosexuálních vztazích	43
1.8.2	Týrání partnera v homosexuálních vztazích	44
1.8.3	Týrání dětí	45
1.8.4	Přenos násilí v rodině	50
1.8.5	Týrání seniorů	51
2.	Cíl práce a hypotézy	53
3.	Metodika	54
4.	Výsledky	55
4.1	Vyhodnocení sledovaných otázek	56
5.	Diskuse	72
6.	Návrh metodiky vzdělávacího kurzu „Výchovou k nenásilí“	77
7.	Závěr	80
8.	Seznam použité literatury	81
8.1	Odborné publikace a periodika	81
8.2	Internetové zdroje	85
9.	Klíčová slova	86
10.	Přílohy	

Úvod

Život v současném rychle se měnícím světě je spojen s mnoha problémy a výzvami, které se dotýkají nás všech. Náš každodenní život je stále více propojen s životy ostatních lidí, mnohdy geograficky velice vzdálených. Zároveň je svět, ve kterém žijeme, místem, kde existuje velká nerovnováha, zejména mezi lidmi žijícími v rozvinutých a rozvojových zemích. Problémy jako zvyšující se počet obyvatel světa, otázky lidských práv, zhoršující se životní prostředí, ozbrojené konflikty, různé formy diskriminace nebo vztah rozvinutých a rozvojových zemí, nabývají na významu.

Dvě třetiny nejchudších obyvatel světa dnes žijí v Asii (25). V Africe je situace ještě horší. Téměř každý druhý Afričan bojuje o přežití s méně než jedním dolarem na den. Situace v Jižní Americe není o moc optimističtější. Alarmující je nárůst chudoby i v rozvinutých zemích.

Množství ozbrojených konfliktů ve světě roste. Teroristické útoky v různých koutech světa jsou na denním pořádku a většinu lidí už nechávají chladnými. Celkem běžné jsou reakce veřejnosti na téma, že oběti ozbrojených konfliktů si mohou za vše sami. Lhostejnost je charakteristickým rysem přístupu k dění ve světě.

Násilí není však jen problémem okolního světa. Odehrává se všude okolo nás. Statistiky domácího násilí jsou neuvěřitelně vysoké. Zneužívání dětí, násilí na seniorech a na ženách ovšem stránky zpravodajských relací neplní.

Kriminalita roste, množství trestných činů se zvyšuje, věk pachatelů se snižuje. Počet drogově závislých je čím dál tím vyšší, jejich věk naopak nižší.

Média předkládají různé zprávy a málokdo se ptá, co je pravda a co manipulace. Umíme to sami rozlišit? Nebo se to musíme učit? Máme důvod věřit médiím bez výhrad? Je pravda, co píšou zpravodajské deníky a vysílají TV? Dávají nám média, rodiče, učitelé dostatek informací? Umíme si utvořit vlastní názor? Máme vůbec šanci vytvořit si vlastní názor?

Tyto a mnoho dalších otázek mě vedly k napsání této práce. OSN definuje globální rozvojové vzdělávání takto: „... umožnit lidem, aby se podíleli na rozvoji své komunity, národa a celého světa. Takováto možnost vyžaduje kritické povědomí o místní, národní a mezinárodní situaci založené na porozumění sociálním, ekonomickým a politickým procesům.“ (25) Myslím, že v naší společnosti nejsou splněny podmínky této definice, tedy lidé nemají dostatek pravdivých informací, aby mohli výše zmíněným procesům porozumět.

1. Expozice problematiky

1.1 Prevence sociálně patologických jevů ve školství

Primární prevencí sociálně patologických jevů se zabývá ministerstvo školství.

Základními cíli strategie primární prevence sociálně patologických jevů je:

- výchova ke zdravému životnímu stylu
- rozvoj a podpora sociálních kompetencí
- zkvalitněním koordinace a kontroly specifické primární prevence napříč resorty dosáhnout vyšší kvality a efektivity prováděných programů

Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zahrnuje především aktivity v oblastech prevence:

- a) násilí a šikanování
- b) záškoláctví
- c) kriminality, delikvence, vandalismu aj. forem násilného chování
- d) ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže
- e) xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu
- f) užívání návykových látek, anabolik, medikamentů a dalších látek
- g) netlismu (virtuálních drog) a patologického hráčství (gambling)
- h) diváckého násilí
- i) komerčního sexuálního zneužívání dětí
- j) syndromu týraných a zneužívaných dětí
- k) sekt a sociálně patologických náboženských hnutí

(Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005-2008) (48)

Pro každou školu a školské zařízení je závazný zákon č. 561/2004Sb., tzv. školský zákon. Školy jsou povinny v souladu s tímto zákonem o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání do vzdělávací soustavy zavádět tzv. Rámcové vzdělávací programy pro jednotlivé úrovně vzdělávání. Je žádoucí, aby prevence sociálně patologických jevů prolínala všemi oblastmi vzdělávacího procesu a nebyla pojmána jako nadstandardní aktivita škol. Na každé škole dále pracují školní metodici prevence, kteří vytvářejí Minimální preventivní program (někdy se také uvádí Školní preventivní

strategie). Tato problematika je dále ošetřena vyhláškou č. 72/2005 o poskytování poradenských služeb. V příloze této vyhlášky je uveden standard činnosti školního metodika prevence.

1.2 Násilí a aktivní nenásilí

V dnešním světě je stále více násilí, které se rozšiřuje do všech oblastí života a vytváří atmosféru strachu, nejistoty, úzkosti a uzavřenosti. Nejedná se pouze o násilí fyzické, násilí válek a kriminality, ale i násilí ekonomické, rasové náboženské, psychologické, rodinné násilí i vnitřní násilí v člověku.

Násilí je zkrat, destruktivní mechanismus v lidském nitru, který mrzačí oběť a nakonec i pachatele. Násilím se všeobecně rozumí užití síly, které působí zranění nebo škodu. (24) Nicméně s tímto pojetím v žádném případě nemůžeme vystačit. Násilné není jen zjevně nespravedlivé užití fyzické síly, ale i jakékoliv skrytě represivní mechanismy, kdy není moc rovnoměrně sdílena. Je nutné rozeznávat násilí i tam, kde není přímo užití fyzické síly, tedy např. rasismus, třídní diskriminace, sexismus, mediální nátlak apod. Není možné bojovat s evidentním násilím, terorismem apod., pokud tolerujeme skryté represe ve společnosti.

Občas slýcháváme slovo nenásilí, ale z důvodů povrchních informací o něm nemáme vždy jasnou představu. Nenásilí neznamená pacifismus, není to jen jednoduchý způsob protestu. Není to rezignovaný přístup těch, kteří se ze strachu vyhýbají střetům (konfliktům). Nenásilí je velkou životní filosofií a způsobem jednání, které je vždy inspirované hlubokým morálním přesvědčením, a dnes jedinou koherentní odpovědí na spirálu násilí, která nás oklopuje.

Odmítání násilí je dnes nejvíce považováno za určitý způsob lidského jednání a často bývá ztotožňováno s postojem slušných lidí, kteří nerozdávají na setkání rány pěstí. Jindy je bráno jako utopie, k níž se uchylují lidé, kteří se naivně domnívají, že s její pomocí se dá čelit světu, stále více ovládanému zákonem silnějšího. V takovém kontextu jsou pak odpůrci násilí považováni za nostalgické důvěřivce a bývají velmi často zaměňováni s pacifisty. Ti nejpodezíravější lidé vidí v odmítání násilí masku, za kterou se ukrývají rebelové, kteří dosud nevzdali boj proti některým pravidlům společenské hry a čekají na vhodný okamžik, aby začali jednat podle své skutečné ideologie. A najdou se i takoví, co v odmítání násilí vidí módu, ovládající skupinky mladých lidí, kteří poté, až se časem dozvědí, co je pravý život, vymění svůj ideál za postoj realistický, jež je

sice sám o sobě smutný a přináší kompromisy a pokoření, nadále však zůstává jediným možným postojem konkrétním a reálným.(19)

Na druhou stranu je ale i dost těch, kteří v odmítání násilí vidí globální odpověď světu, který je stále více násilím ovládnán. Zároveň v nenásilí nacházejí způsob života, který není „politický“ nebo pouze „existenciální“. Je to tedy způsob života, který chce čelit stále agresivnějším složkám, ale zároveň být i možností, jak vyváznout ze zmatku, schizofrenie a vnitřního násilí.

Všechny druhy násilí vyrůstají z nerovnosti moci. Každé násilí plodí další násilí. Násilí působí dlouhodobě. Pokud je přerušeno, jeho účinky nekončí. Oběti nesou následky na svém těle a v nitru, v podvědomí dlouhá léta, někdy i celý život. Násilí poznamenává i samotné násilníky, ničí jejich život. Násilí ničí celou společnost. Použití násilí je krátkodobá strategie, která sice v počáteční fázi může přinést určitý úspěch, ale dříve nebo později se nakonec obrátí proti původnímu záměru. Svádí totiž k rutinnímu opakování a citlivému otupění, což následně vyvolává jeho další eskalaci a nárůst míry brutality. Násilí je vždy řešením pouze dílčím a obecně nejjednodušším, někdy až primitivním. Tvrzení, že násilí může něco definitivně vyřešit, je čirý nesmysl. Naopak: každé násilí nutně plodí potřebu dalšího násilí, a tím vzniká bludný kruh.(2) Zabránit jakémukoli násilí lze pouze za předpokladu pochopení jeho skutečných zdrojů a příčin, které je pak s patřičnou znalostí věci a v jisté časové perspektivě nutno eliminovat. Šance násilnou agresi v lidské společnosti do budoucna výrazně omezit nebo dokonce zcela vymýtit, tkví v zásadě jen v komplexním, maximálně objektivním, dostatečně autoreflexivním přístupu. Teprve potom násilí ztratí svůj vyživovací systém a ustoupí ze scény.

Filozofie aktivního nenásilí je založena právě na těchto principech. Vychází z díla např. Lva Nikolajeviče Tolstého, Mahátmy Gándího, Martina Luthera Kinga, ale i mnoha dalších významných osobností minulého i současného kulturního a společenského života.

Co tedy znamená aktivní nenásilí?

Etický a morální životní postoj k životu a účinnou formu řešení osobních a společenských konfliktů.

Neustálé odsuzování jakékoli formy násilí a diskriminace.

Aktivní nenásilí podporuje vlastní aktivitu, přímou komunikaci, solidaritu, organizaci, respekt různorodosti a dobrovolnou práci jako základní hodnoty nové kultury. (48)

1.3 Teorie agresivity

První kapitola Lidského srdce, jeho nadání k dobru a zlu Ericha Fromma je nazvána Člověk - vlk anebo ovce a v téže kapitole pokračuje: „Hledisko Starého zákona je, že člověk je schopen obojího - že má schopnost k dobru, ale také schopnost ke zlu – a že musí mezi dobrem a zlem volit, že si musí vybrat mezi požehnáním a prokletím, mezi životem a smrtí. Dokonce ani Bůh se do této jeho volby nevměšuje, pomáhá mu jen tím, že sesílá své posly, proroky, aby učili normám vedoucím k uskutečňování dobra, aby identifikovali zlo a aby varovali a protestovali. Potom, když takto splnili své, je člověk ponechán sám sobě se svým dvojitým usilováním, usilováním o dobro a usilováním o zlo, a rozhodnutí je na něm samém.“ (12)

Přese všechno vědomé odhodlání lidstva tvořit nadstavbu morálních pravidel, přání a snah o dobro, se stále stupňuje násilí a destruktivita v jednotlivých státech i v celosvětovém měřítku. To je důvodem neutuchajícího zájmu odborníků i široké veřejnosti o výzkum podstaty a příčin agrese. Názory na tuto problematiku se ve vývoji velmi různí. Shodují se ovšem v tom, že agresivní chování člověka se projevuje ve válce, zločinu a osobních sporech a ve všech druzích sadistického a destruktivního chování, vyvěrá z fylogeneticky programovaného, vrozeného pudu, který hledá vybití a čeká jen na vhodný podnět, aby se projevil.

Byly vysloveny teorie, které hledají opodstatnění v konkrétních fenomenech lidské psychiky:

1.3.1 Instinktivistická teorie

Tato teorie tvrdí, že veškeré konání a cítění je určováno instinkty. (9) Instinktivisté, jako např. William James nebo William McDougall, vytvořili seznam toho, jak každý jednotlivý pud motivuje odpovídající typ chování. Nejedná se ovšem o přesně stanovený mechanismus s jednoznačně danými motorickými reakcemi. Jádrem pudu je sklon k něčemu, touha po něčem. Všichni instinktivisté zastávají mechanisticko-hydraulickou koncepci pudového modelu. (11) V situaci, kdy je jedinec podroben stále se stupňujícímu napětí, reaguje následnou agresí.

W. McDougall (1908) chápal agresi jako „bojový pud“. (32)

1.3.2 Freudova koncepce agresivity

Freud věnoval fenomenu agresivity poměrně malou pozornost do té doby, kdy sexualitu (libido) a pud sebezáchovy měl za dvě nejdůležitější síly ovládající člověka. Ve svých pozdějších spisech stanovil novou dichotomii: pud života (eros) a pud smrti. Pud smrti míří proti existenci daného organismu, a je tedy pudem sebezničujícím. V případě, že je namířen ven, tedy mimo subjekt, má tendenci ničit jiné organismy, případně jejich okolí. Freud často používá výraz „pud smrti“ synonymně s „destruktivním pudem“ a s „agresivním pudem“.

V *Nespokojenosti a kultuře* (10) vysvětluje pud smrti, „že se obrací proti vnějšímu světu a vynoří se na světlo jako agresivní a destruktivní“. Pud smrti je tedy bezpodmínečně přítomen v každém životním procesu a pokud se obrátí navenek, je charakterizován jako agrese, sadismus. Ta část destruktivního pudu smrti, která zůstává obrácená dovnitř, se spojuje s erotickými pudy v masochismus, nebo se obrací s větší či menší erotickou příměsí proti vnějšímu světu v podobě sadismu. Pokud ovšem navenek namířená agrese narazí na příliš velký odpor, vrací se znovu dovnitř a zvyšuje tak množství nahromaděné autodestruktivity. Freud tuto teorii uzavírá takto: „v rámci id působí pudy, sestávající ze dvou smíšených prazákladních sil (erotu a destruktivity) v proměnlivém vzájemném poměru...“ (9)

Freud se tedy domnívá, že člověk je hnán impulsy k ničení buď sebe sama, nebo druhých, a tomuto tragickému osudu se nemůže příliš bránit. Z toho plyne, že z hlediska teorie pudu smrti není agresivita reakcí na určité podráždění, ale je trvale působící silou, zakořeněnou v samotném lidském organismu.

A. Einsteinovi (1932) napsal: „Je neúčelné, chtít se pokusit osvobodit člověka od jeho agresivních sklonů.“ Tento výrok potvrzuje jeho pojetí agrese jako endogenního pudového projevu, který je relativně stálý a hluboko zakořeněný v živém organismu. (28)

1.3.3 Psychoanalytický přístup k pochopení agresivity

Praktický přístup v psychoanalýze je primárně zaměřen na specifickou proměnlivost sexuálního pudu jen formálně, a často představuje jen konstrukci, založenou na systému teoretických očekávání, že jakýkoli negativní vývoj je třeba chápat jako výsledek škodlivých vlivů v raném dětství.

Přístup k problému lidské agresivity a destruktivity je ukotven ve vztazích mezi lidmi, kde jsou preferovány jejich subjektivní názory a následně situace, které podávají radikální analýzu společenského dění jako normy duševního zdraví a přesné klinické údaje jsou nahrazovány poněkud mlhavými filosofickými představami.

1.3.4 Teorie agrese Konrada Lorenze

Pro Lorenze je stejně jako pro Freuda lidská agresivita pudem, který se sytí z nepřetržitě proudícího pramene energie a není nutně výsledkem reakce na vnější podněty. (11) To tedy znamená, že agrese je u člověka spontánní pudová tendence, která jako taková musí být odreagována (analogicky jako určitý potenciál sexuálního popudu). (33) Konrád Lorenz se podrobně zabýval studiem chování zvířat, jejich agresivitou a společenským chováním. Své výzkumy pak srovnával s chováním člověka. Tvrdí, že energie specifická pro určité instinktivní jednání se neustále hromadí v nervových centrech, která mají k příslušnému chování vztah, a jakmile se nahromadí dost energie, nastane výbuch, a to i bez vnějšího podnětu. Zvíře i člověk si většinou nacházejí podněty, které nahromaděnou energii uvolní. Sami vyhledávají podněty a dokonce si je sami vytvářejí. To Lorenz označuje jako apetenční chování. Pro Lorenze tedy není agrese primární reakcí na vnější podněty, ale vrozeným vnitřním stavem vybuzenosti, který hledá způsob uvolnění a projeví se bez ohledu na to, zda vnější podnět je či není přiměřený. (11)

Lorenz se domnívá, že právě agrese je tím, co nutí jednotlivce daného druhu zachovávat určitý odstup v rámci daného teritoria. Agrese slouží k vytváření sociální hierarchie. U zvířat byla smrtící agrese přeměněna během evolučního procesu v symbolické a rituální hrozby, které působí stejně a přitom nepoškozují biologický druh. Naproti tomu u člověka přerostla tato vnitrodruhová agrese ve hrozbu, která slouží především mocenským cílům a přežití druhého se stává jakousi druhořadou záležitostí.

Lorenz píše: „Především je víc než pravděpodobné, že destruktivní síla agresivních pohnutek, tohoto dědičného zla lidstva, je důsledkem procesu intraspecifické selekce, který působil mezi našimi předky po zhruba čtyřicet tisíc let...Když lidstvo dosáhlo

stadia vývoje, kdy mělo k dispozici zbraně, ošacení a společenské uspořádání, díky nimž překonalo nebezpečí hladu, zimy a útoků divokých zvířat, takže tato nebezpečí už nebyla hlavními faktory selekce, musela být nastolena krutá vnitrodruhová selekce. Ta působila prostřednictvím válek, které proti sobě vedly zneprátelené sousedící kmeny. To nutně vedlo ke krajnímu rozvinutí všech takzvaných válečnických ctností, které bohužel ještě dnes mnoho lidí pokládá za žádoucí ideály.“ (30)

Logika Lorenzovy úvahy je podle E. Fromma následující: člověk je agresivní, protože v minulosti agresivní byl, a byl agresivní proto, že je agresivní dnes. (11) K tomu Fromm říká: „Pokud má mít určitá vlastnost selektivní výhodu, pak musí umožňovat zvýšenou produkci plodných potomků nositelů příslušné vlastnosti. Agresivní jedinci však snáze přicházejí o život, a tak je pochybné, zda by výskyt tohoto rysu zvyšoval selekci. Ve skutečnosti by mělo vyběhnutí těchto jedinců vést k negativní selekci.“ (11)

Lorenz svou teorii postavil na dvou předpokladech. Jednak že zvířata i člověk jsou vybaveni vrozenou agresivitou, která slouží přežití jednotlivce i druhu. A pak je tu hydraulický charakter hromadící se agrese. Ten Lorenz používá ke zdůvodnění krutých a vražedných pohnutek, které se u člověka objevují. Zahrnuje ničivou i obrannou agresi do jediné kategorie. (11)

Agrese je pud napadání a poškozování druhých lidí, kteří vystupují jako překážka, ale i bez příčiny, z pouhé nutnosti odreakování, které ovšem může být uskutečňováno i na věcech a v různých činnostech vyžadujících výdej fyzické energie a projevujících se především jako napadání a ničení. (32)

V protikladu vyložil Tintenberg tento problém naprosto jasně: „Na jedné straně je člověk spřízněn s mnohými druhy zvířat tím, že bojuje proti svým vlastním druhovým příslušníkům. Na druhé straně je mezi tisíci druhy, které spolu svádějí půtky, jediným, u něhož má boj destruktivní charakter. Člověk je jediným biologickým druhem, ve kterém se vyskytují masoví vrazi, jediný není přizpůsoben své vlastní společnosti. Proč by to tak mělo být?“ (Tintenberg 1968, *Of War and Peace in Animals and Men*). (11)

Konrád Lorenz sice v závěru své knihy *Takzvané zlo* vyjadřuje optimistickou vizi nápravy lidstva, zvyšování schopnosti ovládat sebe a své agresivní pohnutky, ale sám název díla, agresivitu a její dopady, odkazuje do sféry jevů, které musíme přijímat, a s nimiž se zas tak moc dělat nedá. Pokud bychom tuto filozofii přijali a podle ní se chovali, nebyl by na této planetě zakrátko nikdo, kdo by nemohl být popraven. Vymordovali bychom se.

1.3.5 Behavioristická koncepce agresivity

Behavioristický přístup je pro problém agresivity velmi důležitý. Tento přístup můžeme charakterizovat takto: „...když Johnny objeví, že mu při agresivním chování dá jeho malý bratr (nebo jeho matka atd.) co chce, začne k němu mít sklony.“ (11) Podstata je v tom, že jednáme, cítíme a myslíme způsobem, který se nám osvědčil jako úspěšná metoda k dosažení toho, co jsme chtěli mít. Agresivita je jako jiné formy chování jen a jen naučená a založená na tom, že se snažíme dosáhnout co největších výhod.

Behaviorista A. H. Buss (1961) zahrnuje pod pojem agrese širokou škálu psychologických reakcí, které varíují v topografii, energii a ve svých důsledcích. Agresi definuje jako odpověď, která uděluje škodlivé stimuly jinému organismu, je synonymní s pojmem útok. Připouští, že podstatou agrese je úmysl poškodit, ublížit a ponížit. (32)

1.3.6 Teorie frustrace-agrese

„Výskyt agresivního chování předpokládá vždy existenci frustrace a obráceně existence frustrace vede vždy k nějaké formě agrese.“ , komentuje Fromm Dollardovy názory. (11)

Později byla tato teorie, resp. její druhá část opuštěna a nahrazena názorem, že frustrace může vyvolat také četné jiné reakce a že agrese je jen jednou z nich. (N. E. Miller, 1941) (11)

Tato teorie byla téměř bez výhrady uznávána většinou psychologů. Nicméně A. H. Bus dospěl ke kritickému názoru: „Důraz kladený na frustraci vedl bohužel k tomu, že jsme zanedbali jinou velkou třídu podnětů, které mohou agresi působit, a právě tak jsme zanedbali agresi jako instrumentální reakci. Frustrace je jen jedním z možných podnětů agrese, a to nikoliv tím nejúčinnějším.“ (11)

K tomu podotýká E. Fromm: „Představa, že se lze učit bez námahy, tj. bez frustrace, může být dobrá jako reklamní slogan, ale zcela určitě neplatí, pokud jde o získání důležitých dovedností. Kdyby člověk neměl schopnost vypořádat se s frustrací, byl by se snad vůbec nevyvinul. A neukazuje nám naše denní zkušenost, že lidé trpí často frustracemi, aniž by na ně reagovali agresí? Naproti tomu agrese může být a také často bývá vyvolána tím, jaký význam má frustrace pro člověka, tedy psychologickým významem frustrace, a ten se může značně lišit podle celkové situace.“ (11)

A dále říká: „Nejdůležitějším faktorem pro sílu a frekvenci frustrace je charakter daného člověka. Například chtivý člověk bude zlostně reagovat, když nedostane tolik

jídla, kolik by chtěl, a lakomý člověk bude agresivní, když bude zmarněno jeho přání něco levně nakoupit. Narcistický člověk cítí frustraci, když nedostane chválu a obdiv, které očekává. Charakter člověka určuje především to, co ho frustruje, a v druhé řadě intenzitu, s jakou bude na frustraci reagovat.“ (11)

1.3.7 Pseudoagrese

Pod pseudoagresí interpretovanou Erichem Frommem, rozumíme agresivní činy, jejichž cílem není způsobit nějakou škodu, ale které ji způsobit mohou.

Neúmyslná agrese

Je náhodná, jakoby nechtěná, podmiňovaná nevědomou motivací, kdy to, co vypadá jako nehoda, bylo či nebylo agresorem nevědomě zamýšleno? Jde o agresivní čin, který někomu ublíží, ačkoliv tak nebyl míněn.

Klasickým příkladem může být neúmyslně vypálená rána z nějaké zbraně, automobilová nehoda nebo zranění při kolektivním sportu.

Hravá agrese

Hravá agrese slouží k procvičování dovedností a souvisí s uměním. Jejím cílem není destrukce nebo zranění, není motivována nenávistí. Obsahuje v sobě rysy boje, kdy jde především o důkaz obratnosti, a teprve v druhé řadě jde o výraz destruktivity.

Jedná se především o sport jako je šerm či lukostřelba, ale i třeba dětská vybíjená.

Agrese jako sebeprosazení

Jedná se o ekvivalent sebeprosazení. Jde o agresi v doslovném významu slovního kořene agreddi, vzniklého z ad gradi – krok k něčemu. Být agresivní tedy v tomto smyslu znamená jít za určitým cílem bez zbytečného váhání, pochybností a strachu.

Sebeprosazující agresi, respektive představu o ní, potvrzují výzkumy v oblasti vztahů mužů a žen, mužských hormonů a ženských hormonů. Řada pokusů prokázala, že mužské hormony vyvolávají agresivní chování. (11) Pro zachování biologického druhu má zcela zásadní význam schopnost sameců správně sexuálně fungovat. Proto bychom měli očekávat, že příroda samce vybavila zvláštním agresivním potenciálem. U člověka to znamená, že muž musí být schopen deflorovat panenskou blánu, nesmí se nechat odradit strachem či váháním své partnerky. Na základě mnoha pokusů bylo dokázáno, že mužský hormon stimuluje bojové chování, není však jeho nutnou podmínkou. (11)

E. B. Sigg ve svých pokusech dospěl k názoru, že nejen mužské pohlavní hormony, resp. jejich nerovnováha, přispívají ke snížení prahu citlivosti vůči agresi vyvolávajícímu dráždění. V této reakci hrají zcela jistě rozhodující úlohu, ovšem jiné endokrinní změny (adenokortikální, adenomedulární a tyreoidální) k ní mohou přispívat nebo být jejím důsledkem. (11)

Sebeprosazující agrese se neomezuje pouze na sexuální chování. Je to základní vlastnost, která je žádoucí v mnoha životních situacích, ať už se jedná o sport, podnikání, vymezení pracovních a společenských pozic. Je to vlastnost nepostradatelná pro lovce.

Musíme ovšem rozlišovat mezi agresí směřující ke způsobení škody druhému a agresí sloužící sebeprosazení, které sen usnadňuje dosažení určitého cíle, tedy o tvořivou aktivitu.

Mezi sebeprosazující agresi musíme zařadit i techniky asertivity, ta je samozřejmě společensky přijatelná. Tedy alespoň pokud už nezasahuje do hrubé manipulace, což je případ manipulace k prodeji různých nesmyslných výrobků apod.

1.3.8 Obranná agrese

Člověk je fylogeneticky naprogramován tak, aby reagoval útokem nebo útekem, když jsou jeho životní zájmy ohroženy. Mezi takové situace patří přímé ohrožení života jedince, ohrožení jeho sexuálních potřeb a dostupnost potravy. Další situace, která vyvolává obrannou reakci, je tzv. „zhušťování populace“, které působí jako ohrožení potřeby prostoru, popřípadě sociální struktury skupiny. (11)

Tato vrozená tendence se u člověka projevuje méně než u vyšších savců, ale v případě ohrožení života, svobody, zdraví nebo majetku člověk podle tohoto programu reaguje.

Agrese a svoboda

Člověku je vrozena pohnutka bojovat za svobodu, protože svoboda je základním předpokladem pro plné rozvinutí lidské osobnosti, pocitu pohody a duševního zdraví. Ztratí-li člověk svobodu, zmrzačí ho to a on onemocní. Svoboda je tedy životním zájmem člověka a ohrožení jeho svobody probouzí stejnou obrannou agresi jako každé jiné ohrožení životních zájmů. Můžeme se tedy divit tomu, že stále znovu vzniká agrese a násilí ve světě, v němž většina lidí, zvláště v takzvaném rozvojovém světě, je o svobodu oloupena?

Je třeba mít stále na paměti skutečnost, že každá revoluční agrese, stejně jako každá agrese, která vzniká z potřeby bránit svůj život, svobodu nebo důstojnost, je biologicky odůvodněná a patří k normálnímu lidskému fungování. Tato skutečnost nám ovšem nesmí dát zapomenout, že zničení života vždy zůstává jeho zničením, i když je biologicky oprávněné. Je věcí náboženských, morálních nebo politických zásad každého jedince, zda věří, že takový čin je oprávněný i lidsky, nebo ne. Ale ať už má člověk v této věci jakékoli zásady a názory, je důležité si stále uvědomovat, jak snadno se smísí čistě obranná agrese s nedefenzivní destruktivitou a se sadistickou touhou ovládat druhé, místo abychom byli sami ovládáni. Pokud k tomu dojde, revoluční agrese se zvrátí ve zlo a vede k obnovení situace, kterou chtěla původně změnit.

Instrumentální agrese

Cílem agrese není ničení jako takové, slouží pouze jako prostředek k dosažení určitého cíle. Tento typ agrese nemá fylogeneticky naprogramovaný nervový základ jako obranná agrese. (11) Mezi savci mají pouze šelmy, pro které je agrese prostředkem získávání potravy, vrozenou nervovou strukturu, která je motivuje k napadení kořisti. U člověka je tomu jinak, instrumentální agrese je podmíněna učením a získáváním zkušeností, a to takových, které směřují k uspokojení člověkových zájmů a potřeb, tedy chtivosti.

V naší kultuře je chtivost utvářena vším, co se podílí na vzniku člověka konzumenta, spotřebitele. Samozřejmě, že chtivý člověk nemusí být nutně agresivní, pokud má dost peněz, aby své potřeby a přání upokojil tím, že si koupí, po čem touží. Ovšem člověk, který nemá dostatek peněz, aby uspokojil svou chtivost, musí nutně zaútočit. Zářným příkladem je narkoman, který ve své touze po droze napadne a okrade jiného člověka (samozřejmě, že v tomto případě se jeho touha zesiluje i fyziologicky). Spousta lidí loupí, přepadává nebo dokonce vraždí, aby uspokojila svou touhu po drogách, věcech, zážitcích apod. Jejich chování je sice destruktivní, ale jejich agrese je instrumentální, není cílem sama o sobě. V historickém měřítku je chtivost jednou z nejčastějších příčin agrese a je patrně právě tak silným motivem jako touha po tom, co je objektivně potřebné.

Závěrem lze poznamenat, že sledování vlastních zájmů se rovná chtivosti, v důsledku toho je chtivost v lidské povaze zakořeněná a není tedy podmíněná daným prostředím lidské společnosti.

1.3.9 Maligní agrese

Jedinečné u člověka je to, že může mít sklony k vraždění a týrání pro radost. Člověk je jediný živočich, který může zabít a poškozovat jedince vlastního druhu, aniž by z toho měl nějaký biologický nebo ekonomický prospěch. Maligní agrese je specificky lidská a nevznikla z žádného živočišného instinktu. (11)

Na jedné straně má člověk s mnohými druhy zvířat společné to, že bojuje s příslušníky vlastního druhu. Na druhé straně je však mezi tisíci druhy, které spolu vzájemně bojují, jediný, u něhož mají tyto boje ničivý charakter. Jedině u člověka nalézáme masové vrahy, člověk je jediná bytost, která není přizpůsobená své vlastní společnosti. (11)

Maligní agrese je specificky lidská záležitost a nevzniká z žádného živočišného instinktu. Neslouží tedy fyziologickému přežití člověka, přesto je důležitou součástí jeho duševních funkcí.

Krutost a destruktivita

Destruktivita se vyskytuje ve dvou různých formách, jednak je to destruktivita spontánní a potom vázaná na charakterovou strukturu. V prvním případě se jedná o vypuknutí dřímajících podnětů, které se aktivují mimořádnými okolnostmi. V druhém případě pak jde o dlouhodobé charakterové rysy. Ty sice existují trvale, ale nemusí se projevat vždy.

Pomstychtivá destruktivita

Tento typ ničivosti je spontánní reakcí na intenzivní a neodůvodněné utrpení, působené nějaké osobě nebo členům nějaké skupiny. Od normální obranné agrese se odlišuje ve dvou ohledech: 1. Vzniká poté, co už došlo k poškození, nejde tedy o obranu proti hrozícímu nebezpečí. 2. Je mnohem intenzivnější a často krutá, projevuje se v ní potěšení a nenasytnost. (11)

Příkladem může být vendeta v prostředí mafie, u různých kmenů v Africe, Polynésii, Bengálsku, ale i třeba u velmi mírumilovných obyvatel Grónska, kteří neznají války. U jakutů přebírali potomci zavražděného povinnost msty na potomcích vraha až do deváté generace.

Sadismus

Existují dvě představy o podstatě sadismu. Jedno pojetí je vyjádřeno pojmem algolagnia (od algos – bolest a lagneia – radost). Rozlišuje aktivní algolagnii, tedy sadismus, a pasivní algolagnii, tedy masochismus. Podle tohoto postoje spočívá podstata sadismu v přání působit bolest bez ohledu na to, zda přitom spolupůsobí nějaké sexuální motivy.

Druhé pojetí nahlíží sadismus výhradně jako sexuální fenomén, ve smyslu Freudova dílčího pudu libida, tak jak je pojal v první etapě vývoje svých úvah. Příklady sexuálního sadismu a masochismu lze najít např. v díle markýza de Sade nebo Pauline Réageové.

Nesexuální sadistické chování se zaměřuje na nějakého bezmocného tvora, kterým může být člověk, zvíře, válečný zajatec, poražený nepřítel, dítě, nemocný, vězeň, bezbranní lidé odlišné barvy pleti apod. Jedním z nejrozšířenějších projevů nesexuálního sadismu je týrání a zneužívání dětí.

Další formou sadismu je duševní krutost, přání druhého člověka pokořit a ranit jeho city. Tento druh sadismu je daleko rozšířenější než tělesný sadismus. Tento typ sadistického útoku je pro sadistu daleko méně riskantní, protože nepoužívá viditelné násilí, ale pouze slova. Ovšem duševní utrpení může být u oběti takového sadistického útoku daleko větší než u útoku fyzického. Duševní sadismus bývá uplatňován rodiči na dětech, učiteli na žácích, nadřízenými vůči podřízeným, tedy v situacích, kdy se oběť nemůže sadistovi bránit.

Jedním z největších historických příkladů duševního i fyzického sadismu byl Stalin. Jeho chování je přímo učebnicí nesexuálního sadismu.

Jakousi vystupňovanou variantou tohoto postoje je nekrofilie, charakterizovaná fascinací ničením všeho živého a naopak zájmem o vše mrtvé, o mechanické věci, techniku, s cílem odživotnělého světa s totální technizací a kontrolou. (34) U jedince převažuje intelektuální stránka, neschopnost vřelých citů, cítění. Toto jednání není společností přijímáno a ve většině populace vyvolává hnus.

Agrese je normální druh chování, jehož smyslem je ve volné přírodě přežití. Násilné chování je patologická agrese, jejímž smyslem je něco poškodit, někomu ublížit nebo jej zabít, nebo někoho ponížit.

1.4 Válka jako nejvýznamnější příklad instrumentální agrese

Turner-High (1981) definoval válku jako „hrozbu násilné akce nebo násilnou akci jednoho sociálního systému vůči jinému sociálnímu systému“.

Levy (1983) definoval válku jako „organizované násilí velkého rozsahu, které probíhá mezi politickými jednotkami“.

Ferguson (1984) definoval válku jako „organizovanou cílenou skupinovou akci zahrnující skutečné nebo možné užití smrtící síly, zaměřenou proti jiné skupině, která může, ale nemusí být organizována pro podobnou akci“.

Cohen (1984) definoval válku jako „veřejně legitimizované a organizované útočné nebo obranné smrtící násilné akce mezi státy“.

Genocidu definovala Organizace spojených národů jako „jakýkoli z následujících činů spáchaných se záměrem v celku nebo částečně zničit národnostní, etnickou nebo náboženskou skupinu: a) zabíjením členů skupiny, b) vážným tělesným nebo duševním poškozením členů skupiny, c) svévolným vytvořením podmínek života skupiny, které jsou určeny k částečnému nebo celkovému zničení skupiny, d) zavedením opatření, které v uvedené skupině zamezí porodům, e) násilným převáděním dětí z jedné skupiny do jiné skupiny“ (OSN, 1946) (4)

Instinktivisté a psychoanalytici tvrdí, že „válka je projev lidského destruktivního pudu“. (11) Zakladatel psychanalýzy Sigmund Freud byl tak trochu výjimkou, zastával totiž poněkud realističtější názor než jeho následovníci. Roku 1933 napsal dopis Albertu Einsteinovi. Proč, ptal se Einstein, proč tolik občanů podléhá „tak šílenému nadšení (pro válku)“, i když je to může stát život? Snad proto, že „člověk má v sobě neovladatelnou touhu nenávidět a ničit“? (28) Freud odpověděl, že kořeny války jsou v konfliktech mezi skupinami lidí, které se odjakživa řešily pomocí násilí, protože neexistovaly žádné mezinárodně závazné zákony, podle kterých by bylo možné řešit konflikty mírumilovně. O faktoru lidské destruktivity míní, že pouze připravuje lidi k boji, když už se vůdci rozhodli vést válku.

Erich Fromm v Anatomii lidské destruktivity tvrdí, že teze o vrozeném sklonu vést války je nejen v rozporu s dějinnými zkušenostmi, ale i s dějinami vedení válek u primitivů. Je prokázáno, že zvláště lovci a sběrači jsou nejméně bojovnými kmeny a že jejich boje se vyznačují relativně malou ničivostí a chybí v nich krvežíznivost. Naopak s růstem civilizace se zvyšuje frekvence a krutost válek.

Lze konstatovat, že velké války naší doby i většina válek starověku nebyly způsobeny nahromaděním agrese, nýbrž instrumentální agresí vojenských a politických elit.

Těžko si můžeme představit, jak se nahromadí agrese u třeba 20 000 mužů najednou a oni se rozhodnou začít válku. Mezi psychologické faktory umožňující válku patří například fakt, že vojáci mají pocit, že bojují o svůj život a že buď budou sami zabíjet nebo budou zabiti. Věděli také, že prchnou-li, budou zastřeleni. Dalším faktorem umožňujícím vedení války je hluboce zakořeněný respekt a úcta k autoritě. Vojákům bylo a je vštěpováno, že poslušnost vůči jejich vůdcům je jejich morální a náboženskou povinností, za jejíž splnění mají ochotně položit svůj život.

Existují i další, subtilnější emoční motivy války, které nemají s agresí nic společného. Válka je vzrušující, i když přitom člověk riskuje život a podstupuje velké fyzické strádání. Protože život průměrných lidí bývá nudný, naplněný rutinou a bez jakéhokoliv dobrodružství, je potřeba odhodlání jít do boje chápána jako vyjádření touhy skoncovat s nudou a vrhnout se do dobrodružství. Ve válce se svým způsobem převracejí hodnoty. Projeví se hluboce zakořeněné vzorce chování jako je altruismus a pocit solidarity, vzorce, které jsou v běžném životě vytlačeny sobectvím a konkurenčním bojem. Třídní a společenské rozdíly mizí buď úplně, nebo do značné míry. Ve válce je muž znovu mužem a může se vyznamenat bez ohledu na to, z jaké společenské vrstvy pochází. (23)

Můžeme tedy říct, že válka je nepřímou vzpourou proti bezpráví, nerovnosti a nudě, které ovládají společenský život v dobách míru. Je potřeba nepodceňovat skutečnost, že voják bojující s nepřítelem o život nepotřebuje bojovat s příslušníky své vlastní skupiny o potravu, lékařské ošetření, přístřeší a ošacení. To všechno mu zajistí systém, který válku vede, systém, který se chová pečovatelsky, jakkoliv je to absurdní. Je smutnou výpovědí o naší civilizaci, že válka má tyto pozitivní rysy. Pokud by náš občanský život v míru poskytoval lidem dobrodružství, solidaritu, rovnost a idealismus, jaké nacházíme ve válce, pravděpodobně by se lidé dali jen velmi těžko přimět k tomu, aby šli do války. (41) Vlády, které chtějí vést války, musí využít nevědomou vzpouru svých občanů k tomu, aby je získaly pro své válečné úmysly. Zároveň se válka ovšem nesmí stát hrozbou pro vládu samu. Toho se dociluje přísnou kázní a duchem poslušnosti vůči vůdcům, kteří jsou lidu představováni jako nesobečtí, moudří a stateční muži, kteří ochrání svůj národ před zničením. Koneckonců život a smrt, vzestup a pád jediné osobnosti ovlivní život nesčetných a bezejmenných miliónů.

Freud doufal, že lidé se jednou odvrátí od války z racionálních důvodů. Jmenoval hned dvě takové příčiny, které mluví pro pacifismus. Jednak lidé prostě zjistí, že válka nutí jednotlivce k činům, za které se musí stydět. Chce totiž po něm, aby proti své vůli zabíjel jiné lidi. Druhý důvod je podle Freuda v tom, že „dnešní války už nenechávají prostor pro hrdinství podle starých ideálů. Moderní zbraně jsou tak dokonalé, že válka znamená naprosté vyhlazení jednoho z protivníků, pokud ne obou“.

Francis Fukuyama (1992) předpověděl „konec dějin“ a postupné vymizení válek přinejmenším mezi velmocemi vzhledem k vyčerpání ideologických konfliktů a „univerzalizaci západní liberální demokracie jako konečné formy lidské vlády“. Války jsou podle něj pro tvořivý kapitalismus kontraproduktivní. Naopak Samuel P. Huntington (1996) prorokoval střet a boje mezi civilizacemi a za největší nebezpečí považoval konflikt mezi civilizací západní a čínskoislámskou. (23)

Války ve 20. století byly bezesporu nejhorší a nejničivější v dějinách: zahynulo v nich přes 100 milionů lidí, což odpovídá 3500 osob za den. Většina z nich padla ve dvou válkách světových. (14)

Od konce 2. světové války do konce 20. století bylo ve světě vedeno 149 válek, které si vyžádaly přibližně 23 milionů lidských životů. (4) Vzhledem ke stále dokonalejší vojenské technice a stále destruktivnějšímu způsobu zabíjení dochází k tomu, že oběťmi se v daleko větším měřítku stávají civilisté, tedy staří lidé, ženy a děti. Děsivé statistiky z války v Iráku to jednoznačně potvrzují. Války se tedy jaksí přímo vkrádají do domovů, škol, nemocnic a bez výběru likvidují všechen život. Navíc hrozba jaderného konfliktu je stále zde a nabývá na intenzitě. Jaderné zbraně ovšem nejsou jedinými prostředky hromadného ničení, které lidstvo vyvinulo. Nesmíme zapomínat na zbraně chemické a biologické, jejichž případné použití by zcela jistě mělo na svědomí obrovské množství obětí na životech. (23)

Jednou z teorií, proč se vedou války, je představa, že klíčoví hráči světové politiky jsou suverénní státy, které racionálně upevňují svou bezpečnost, moc a bohatství a to činí v konfliktním mezinárodním prostředí. Zjednodušeně řečeno platí: Kdo z koho. (4) Války tedy vznikají proto, že jim některé státy dávají přednost před mírem, ale i proto, že ty státy, které sice dávají přednost míru před válkou, musí posilovat svou bezpečnost, a to zbrojením, spojeneckými smlouvami a odstrašujícími prostředky, které druhá strana vnímá jako ohrožující.

Kdo očekával po skončení studené války lepší a bezpečnější svět, byl zklamán. Prožíváme období válečných konfliktů, etnické nenávisti, teroristických útoků, neustálého zběsilého zbrojení a zastrašování. (41)

V současné době ve světě probíhá 30 válek, ročně umírá na následky válečných konfliktů 500 000 obětí, to znamená 1 300 každý den, jeden člověk každou minutu. V roce 2005 bylo do zbrojení a vedení válek investováno 1 120 miliard dolarů. Naproti tomu v roce 2005 summit G8 určil na pomoc Africe pouhých 50 miliard dolarů. (37)

Pět stálých členů Rady bezpečnosti OSN kontroluje 88% trhu se zbraněmi. Jsou to USA, Velká Británie, Rusko, Francie a Čína. To znamená, že země, které zasedají na

mírových konferencích, jsou zároveň zeměmi, které vyrábí zbraně a mají obrovský zájem na tom, aby k míru nedošlo. V konfliktech, které v současnosti probíhají, lze navzdory oficiálním zdůvodněním vypozerovat záměr destrukce, kontroly a přivlastňování si přírodních zdrojů.

Tedy významným faktorem pravděpodobného vzniku války je závislost na surovinách jako je ropa, zemní plyn, diamanty a další drahé kameny apod. „Problém je však v tom, že dobrotivý Bůh zkrátka neuložil zásoby plynu a ropy jen do zemí s demokratickými vládami“ (Dick Cheney, 1996). (27)

V neposlední řadě je třeba zmínit profit z poválečné obnovy zničených zemí pro ty, kdo se na ní podílejí. Vezměme si za příklad konflikt v Iráku. To, co bylo prezentováno jako pokus o demokratizaci Iráku, se poněkud mění: ve městech nebyl obnoven pořádek, ale už se opravují zařízení na těžbu ropy. Nemocnice nefungují, ale ropa se těží, a to výlučně americkými ropnými společnostmi. Myslím, že to stojí za zamyšlení, aniž bychom si dělali ambice na odborné politické analýzy, které nejsou náplní této práce. (27)

Preventivní válka spadá podle Noama Chomského do kategorie válečných zločinů. Když začala invaze do Iráku, napsal prominentní historik a někdejší Kennedyho poradce Arthur Schlesinger: prezident praktikuje „anticipační obrannou“ politiku, až nebezpečně podobnou politice imperiálního Japonska v době napadení Pearl Harboru. Tehdejší prezident Franklin D. Roosevelt takovou politiku považoval za nepřipustnou a svět mu dal za pravdu. Potíž je v tom, že dnes jsme to my, kdo se chová nepřipustně. (17)

1.4.1 Samopaly místo hraček

Do této práce zcela jistě patří zmínka o fenoménu dětských vojáků. Zákaz používání dětských vojáků je smluvně zakotven v Úmluvě o právech dítěte, kterou ratifikovaly všechny státy kromě Somálska a USA. Tento zákaz se dosud vztahoval na děti do patnácti let. Kromě zákazu dávat dětem do rukou zbraně a posílat je do válek stojí v úmluvě také povinnost států chránit děti před tím, aby byly jakkoli vystaveny hrůzám válečných konfliktů, aby byly mučeny, znásilňovány nebo zotročovány. I přes platnost této úmluvy se podle Amnesty International a dalších lidskoprávních organizací odhaduje počet dětských vojáků válčících pod různými vlajkami na celém světě na 300 000. (46) Je naprosto evidentní, že pouhá deklarace zákazu zneužívání dětí ve válkách, tak jak je zakotvena v dané úmluvě, nestačí.

Mezi státy, kde se děti využívají v armádě, nebo dokonce jako otroci, patří mnoho zemí Afriky, a to zejména Etiopie a Eritrea, Uganda, Súdán, Kongo, Pobřeží slonovi-

ny, Liberie a Sierra Leone. Nejedná se ovšem jen o Afriku. Dětské vojáky najdeme i v guerillových armádách v Kolumbii, Barmě, na Srí Lance či v Afghanistanu. V mnoha konfliktech je dítě se zbraní v ruce naučené zabíjet velmi žádaným artiklem.

Vojáci a instruktoři armád, do nichž jsou dětské vojáky najímáni, oceňují u dětí především to, že jsou tvárné. Děti ochotně plní úkoly, kterým by se dospělý voják vzpouzel. Děti jdou do bitevní vřavy, velmi často pod vlivem drog, a na rozdíl od dospělých nemyslí na své rodiny, protože většinou žádné nemají. Dětské vojáky nemívají strach a nemívají zábrany zabíjet. Nepřičí se rozkazům ani nepřemýšlejí o důsledcích svých činů. Stávají se tak ideálním prostředkem na likvidaci nepřítele. (18)

1.4.2 Poselství závěrem

Je třeba myslet na to, že ve světě stále umírá příliš mnoho dětí, žen a mužů ve válečných konfliktech, jejichž oprávnění je přes všechna možná ospravedlnění ze stran různých vlád velmi pochybné. Je potřeba si uvědomit, že se střemhlav vrháme do spirály válečného šílenství, násilí a nenávisti. To, jak se sami dokážeme vyrovnat s hrozbou explozivního násilí, do značné míry podmiňuje, jak budou žít a pro co budou umírat naše děti.

Bertrand Russel kdysi pronesl temnou vizi o tom, jak si představuje světový mír: „Trvalo celé věky, než evoluce pokročila od neškodných trilobitů a motýlů k Neronům, Čingischánům a Hitlerům. Pevně doufám, že to, k čemu dospěla, je jen přechodnou noční můrou, která brzy pomine. Život na Zemi se brzy vyčerpá a vše se zas ponoří do klidu a míru.“ (17)

Noreena Hertzová říká: „Dnes stojíme na kritické křižovatce. Pokud nic neuděláme, pokud se nepostavíme tomuto vývoji, pokud nezpochybníme svůj hodnotový systém, pokud nepřijmeme vlastní podíl viny za vytváření tohoto – nového - světového pořádku, pak je vše ztraceno.“ (17)

1.5 Globalizace a exportní zpracovatelské zóny - Ekonomické a industriální násilí

Anthony Giddens píše : „Globalizace znamená rostoucí vzájemnou závislost různých národů, států a regionů.“ (14)

Globalizaci lze definovat jako „svět bez hranic“ (borderless world). Nejde přitom jen o to, že tradiční politické hranice, založené na hranicích národů a států, se postupně stávají průchodnými. Jde i o to, že také dělicí čáry mezi lidmi, kdysi oddělovanými časem i prostorem, pozbyly značně na významu. Globalizace je spjata s nárůstem „nadúzemních“ vztahů mezi lidmi, s přestavěním sociálního prostoru, v němž na území stále méně záleží, jelikož se neustále rozšiřuje spektrum spojení, která mají povahu „celosvětovou“ nebo „přeshraniční“. (26)

1.5.1 Dvě tváře globalizace

Dvojí tvář globalizace se dá sledovat v otázkách zdraví, vzdělání, výživy, výše příjmu, bídy, vztahu společnosti a žen, vztahu společnosti a dětí, životního prostředí a bezpečnosti.

Zdraví

Pokrok: zvýšila se očekávaná délka života, zvýšil se počet lidí s přístupem ke zdravotně bezpečné vodě.

Deprivace: počet lidí nemocných HIV/AIDS stoupl z necelých 15 milionů na více než 33 milionů. Asi 1,5 miliardy lidí se nedožije ani 60 let. Pro více než 880 milionů lidí je nedostupná základní zdravotní péče, 2,6 miliardy lidí žije v podmínkách, které porušují základní hygienická pravidla. (5)

Vzdělání

Pokrok: Počet lidí, kteří umějí číst a psát, stoupl ze 64% na 76%. Počet dětí a dospívajících, kteří chodí do školy stoupl ze 74% na 81%.

Deprivace: Více než 850 milionů lidí jsou analfabeti. V průmyslově vyspělých zemích je asi 100 milionů analfabetů. Více než 260 milionů dětí nechodí do školy. (5)

Jídlo a výživa

Pokrok: Výroba potravin vzrostla o 25%.

Deprivace: Asi 860 milionů lidí hladoví. Celková spotřeba potravin nejbohatší pětiny lidí je 16x vyšší, než je spotřeba nejchudší pětiny lidí. (5)

Příjem a bída

Pokrok: Hrubý domácí příjem světa stoupal každoročně o více než 1%. Reálný příjem na hlavu stoupal ročně o 2,4%.

Deprivace: Přibližně 1,3 miliardy lidí žije s denním příjmem menším než 1 americký dolar. Jedna miliarda lidí není s to uspokojit nezákladnější denní potřeby. Podíl nejbohatší pětiny lidí na světovém příjmu je 74x větší, než je podíl nejchudší pětiny lidí. (5)

Ženy

Pokrok: Počet dívek chodících do školy vzrostl z 36% na 40%.

Deprivace: 340 milionů žen se nedožije 40 let. 25-50% žen bylo svým intimním partnerem tělesně zneužito. (5)

Děti

Pokrok: Kojenecká úmrtnost klesla ze 76/1000 živě narozených na 58/1000 živě narozených. Podíl dětí očkovaných v prvním roce života stoupl ze 70% na 89%.

Deprivace: 160 milionů dětí hladoví. 250 milionů je využíváno jako pracovní síla. 300 000 dětí je dětskými vojáky. (5)

Životní prostředí

Pokrok: Podíl tradičních paliv, která výrazně znečišťují prostředí, na výrobě energie klesl o více než 40%.

Deprivace: Ročně umírají na následky znečištění asi 3 miliony lidí. Více než 5 milionů lidí umírá ročně na průjemová onemocnění související se znečištěním vody. (5)

Bezpečnost

Pokrok: 2/3 – 3/4 lidí v rozvojových zemích žijí v relativně pluralistických a politicky demokratických zemích.

Deprivace: Koncem roku 1997 bylo na světě 12 milionů uprchlíků (počet „vnitřně přemístěných osob“ neboli uprchlíků či násilně přestěhovaných lidí ve vlastní zemi zpráva neuvádí).(5)

1.5.2 Triumf nebo neúspěch

Globalizace je pro její zastánce spojená s přijetím triumfujícího kapitalismu amerického stříhu, vydávají ji za synonymum pokroku a mají-li rozvojové země dosáhnout růstu a účinně potírat chudobu, musejí ji přijmout.

Rozšiřující se propast mezi bohatými a chudými uvrhla zvyšující se počty obyvatel třetího světa do krajní nouze života s méně než jedním dolarem na den. Přes opakované sliby učiněné v poslední dekádě dvacátého století, že míra chudoby bude snížena, se skutečné množství lidí žijících v chudobě naopak zvýšilo o téměř 100 milionů. Došlo k tomu ve stejné době, kdy se celkový světový příjem zvyšoval o 2,5% ročně.(39)

Velké plány, které se objevily s pádem koloniálního panství v Africe, nedošly naplnění. Místo toho se kontinent noří do stále hlubší bídy, příjmy klesají a životní úroveň se snižuje. Růstový trend průměrné délky života, těžce vydobytý za několik minulých desítek let, se začíná obracet. Nejhorší hrozba je samozřejmě AIDS, ale i chudoba umí zabíjet. I země, které upustily od afrického socialismu a kterým se podařilo nastolit poměrně slušné vlády, vyrovnat rozpočet a udržet nízkou inflaci, náhle zjišťují, že prostě nejsou schopny přilákat investory. A bez těchto investic nemohou mít udržitelný ekonomický růst.

Globalizace neuspěla při snižování chudoby, neuspěla ani při zajištění stability. Krize v Asii a v Latinské Americe ohrozila hospodářství a stabilitu všech rozvojových zemí. Dodnes existují obavy z finanční nákazy celého světa, kdy zhroucení měny na jednom rozvojovém trhu přivodí i pád trhů ostatních.

Globalizace a zavedení tržního hospodářství nepřinesly žádné povzbudivé výsledky Rusku a většině dalších transformačních ekonomik. Západ těmto zemím tvrdil, že jim nový hospodářský systém přinese nevídanou prosperitu. Místo toho jim přinesl nevídanou bídu.

Keňa – kazuistika

Jako příklad lze uvést situaci v Keni. Ta zákony světového trhu osvobozeného od importních a exportních omezení pocítila u kukuřice, pšenice a cukru. Do konce osmdesátých let byla země v produkci základních potravin soběstačná. V roce 1992 se už 19% národní spotřeby obilnin dováželo. V letech 1993-94 nastal vzhledem k suchu nedostatek potravin. Bída se stala vstupní branou pro mezinárodní agrární byznys. Import kukuřice stoupl dvaapůlkrát, import pšenice o polovinu, spotřeba cukru se kryla dovozem ze 40%. Převážně se jednalo o vysoce subvencované zemědělské produkty z Evropské unie a USA. I když Keňa v následujícím roce zažila rekordní sklizeň, vnitřní trh dále zaplavovaly importované plodiny. Valorizací keňského šilinku se domácí produkty oproti importovaným zdražily a pomocí „zvláštního“ výnosu o celním osvobození obchodu s plodinami se v roce 1994 zvýšil rozdíl mezi místním a dovezeným obilím. Cena kukuřice a pšenice klesla o polovinu a byla tak nižší než vynaložené náklady. Zatímco se trh otevřel pro subvencované zemědělské produkty z průmyslově vyspělých zemí, v Keni se škrtyly subvence na hnojiva, státní podpora a poradenství pro malozemědělce se zredukovaly. Důsledkem toho bylo, že přebytky z průmyslově vyspělých států zvítězily v konkurenčním boji nad keňskými zemědělci. Pěstování kukuřice jako základní potraviny pro místní trh se stalo ztrátovým podnikem. Příjmy ze zemědělské výroby se snížily, chybí motivace, malozemědělci chudnou. Na zajištění potravin pro obyvatelstvo se zapomíná. (45)

Toto je jedna z mnoha kazuistik, kterou lze k doložit a vysvětlit tak princip působení globalizovaného trhu na ekonomiku v rozvojovém světě. Směle lze takovéto jednání řadit do kolony ekonomické násilí.

1.5.3 Důsledky globalizace

Sto největších nadnárodních společností dnes kontroluje 20% globálních zahraničních aktivit. Jednapadesát největších ekonomik ze sta tvoří v dnešní době korporace a jen devětačtyřicet představují národní státy. Obrat firem General Motors a Ford je větší než HDP celé subsaharské Afriky. Aktiva IBM, BP a General Electric předčí hospodářskou silou většinu malých států. Americká síť supermarketů Wal-Mart má větší výnosy než většina středoevropských a východoevropských států včetně Polska, České republiky, Ukrajiny nebo Maďarska. (17)

Dále je nutné zmínit nejisté zaměstnání a nejistý příjem, způsobené odbouráváním sociálních jistot a rychle probíhající restrukturalizací. Dochází k růstu zdravotních rizik,

at' už se jedná o epidemii HIV/AIDS nebo epidemického šíření tuberkulózy. V současném rozvojevém světě je tuberkulóza příčinou 26% úmrtí, která bylo možné odvrátit. (4) Nesmíme opomenout ohrožení kultur a to nejen díky masové TV zábavě a kultu hollywoodských filmů, které po celé zeměkouli šíří „jednotnou kulturu homogenního typu“ a ničí tak kulturní zvláštnosti jednotlivých etnik, ale i záplavě dalšího globálního zboží, jako jsou sportovní potřeby Nike nebo výrobky společnosti Sony či Intel Inside. Deregulované trhy umožňují rychlý růst globálního organizovaného zločinu. Zdrojem zisku jsou zejména drogy, zbraně a obchod se ženami. Organizovaný zločin se objemem „obchodu“ dostal na úroveň největších nadnárodních korporací. Díky globalizaci dochází k poškozování životního prostředí, které ohrožuje úroveň života asi půl miliardy lidí. Životní prostředí poškozují jak lidé velmi chudí, kteří nemají jinou volbu, tak spotřeba lidí bohatých. Výsledkem je odlesňování, narušená biodiverzita, pokles světové zásoby neobnovitelných i obnovitelných zdrojů. Pětina lidí žijících v nejbohatších zemích světa spotřebovává ročně 84% papíru, který se ve světě vyrábí. (4)

Kritikové globalizace obviňují západní země z pokrytectví a mají pravdu. Západní země donutily chudé státy odstranit obchodní překážky, ale vlastní bariéry si ponechaly. Znemožnily tak chudým zemím vyvázet zemědělské produkty, a tak je připravily o příjem z exportu. Západ řídí globalizační úsilí tak, aby si připsal neúměrný podíl na výtěžku na úkor rozvoje světa. Výsledkem je, že některé nejchudší země světa jsou na tom ještě hůř než dřív.

1.5.4 Světová banka a Mezinárodní měnový fond

Světová banka a Mezinárodní měnový fond byly zřízeny v roce 1944 z podnětu britského ekonoma a diplomata Johna M. Keynesse. Na konferenci v Brettonwood byly podepsány dohody o zřízení Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (dnes Světová banka) a o Mezinárodním měnovém systému. Podle těchto dohod je posláním Světové banky podpora chudých zemí v boji s chudobou, sociálním vyloučením a podpora hospodářství chudých zemí. Mezinárodní měnový fond má podle dohody o jeho zřízení půjčovat peníze těm zemím, jejichž finanční systém je ohrožen nestabilitou, s cílem obnovení platební schopnosti těchto států. (37)

Světová banka se dlouhá léta skutečně zabývala projekty potírání chudoby a podpory hospodářství chudých zemí. Mezi úspěšně realizovanými projekty, které Banka financovala, lze najít např. vymýcení infekční choroby říční slepoty v deltě řeky Nilu. Fond z počátku – zejména v 50. a 60. letech - pomáhal půjčkami arabským zemím zvládnout období měnových turbulencí.

V 70. letech se však do vedení fondu dostali neoliberalně zaměřeni ekonomové, kteří činnost Fondu odchýlili od jeho poslání. Nositel Nobelovy ceny za ekonomii za rok 2001 Joseph E. Stiglitz ve své knize *Jiná cesta k trhu* uvádí, že Fond se tak místo poskytování půjček zemím ohroženým dočasnými problémy v oblasti zahraničního obchodu a problémy na platebním účtu zahraničního obchodu, k čemuž byl zřízen, začal zabývat ověřováním neoliberalní ekonomické teorie (hlášané zvláště chicagským ekonomem von Hayekem).⁽³⁹⁾ Politika Fondu se tak změnila v pokusy na lidech a celých státech. Dlužno dodat, že většinou neúspěšné. Fond začal v 70. letech podmiňovat poskytnutí půjčky chudému státu nebo zemi ohrožené finančními problémy podmínkou přijetí škrtek v oblasti veřejných rozpočtů. Tyto škrty byly a jsou v chudých zemích směřovány nikoli ke zbrojení, ale ke školství, sociální oblasti, podpoře místním podnikům a zemědělcům a rovněž ke zdravotnictví. Fond v řadě případů podmínil poskytnutí půjčky omezením veřejných zdravotních systémů a zvýšením spoluúčasti pacienta. Tanzanie dokonce musela pod diktátem Fondu zrušit veřejné zdravotní pojištění (37). Fond tedy svými podmínkami zásadním způsobem omezil přístup občanů ke zdravotní péči, což se mimo jiné projevuje i urychleným šířením AIDS. Světová banka zemím postiženým chudobou a AIDS doporučuje omezit výdaje na zdravotnictví a snížit výdaje na sociální systémy. (39) Jedná se tedy o opatření, která naopak situaci v těchto zemích zhoršují.

Noam Chomsky uvádí, že od roku 1985 došlo ke zdvojnásobení dluhu rozvojových zemí vůči MMF. Rozvojové země z 1 USD dlužné částky vrací MMF 9 USD. (17) Chomsky se ptá, proč se chudé národy tak zadlužily. Shrnuje, že se nezadlužily národy, ale jejich politické špičky, skorumpovaní politici a vrazi ve vojenských uniformách. (17) Přesto tyto půjčky splácejí chudí lidé, kteří z nich neviděli ani cent.

Přínos globalizace je v mnoha případech menší, než tvrdí její obhájci. Zaplacená cena je vyšší o stále větší chudobu, o poničené životní prostředí, o šíření úplatkářství, o masivní nezaměstnanost a všechny doprovodné jevy, jako je pouliční násilí v Latinské Americe, etnické problémy ve všech možných částech světa, street kids ve všech velkých městech rozvojového světa, znásilňované děti, dětská práce a práce otrocká a spousta dalších jevů. Existuje jev, kterým se chci podrobněji zabývat. Exportní zpracovatelské zóny – fenomén, o kterém se moc nemluví a o kterém ani moc vědět nechceme. Ale je nutno přiznat že se nás týká.

1.5.5 Exportní zpracovatelské zóny

Co mají společného Michael Jordan a Vietnamka Le Thi? Oba pracují pro Nike. Tím ovšem vše společné končí. Zatímco Jordan dostal v roce 2000 za reklamu, která ho nestála žádné úsilí, dvacet milionů dolarů, vydělala Le Thi ve stejném roce s velkým pracovním vypětím necelých pět set dolarů v továrně kompletující sportovní obuv Nike v jedné z mnoha exportních zpracovatelských zón. A koncern Nike měl v tomto roce obrat ve výši šest a půl milionů dolarů, následován konkurenčními koncerny Reebok a Adidas.

V Indonésii, Číně, Mexiku, ve Vietnamu, na Filipínách a leckde jinde se objevují exportní zpracovatelské zóny, které se stávají hlavními výrobci oděvů, hraček, obuvi, elektroniky, strojních zařízení a dokonce i automobilů.(45)

Zóna je nezdaněnou ekonomickou enklávou neprodyšně oddělenou od působnosti místních úřadů. Je to oblast, kterou zboží pouze neprochází, ale je v ní skutečně vyráběno, kromě toho v ní neexistují dovozní ani vývozní cla a často ani daně z příjmu nebo z majetku. Myšlenka, že by exportní zpracovatelské zóny mohly pomoci ekonomikám třetího světa, se objevila už v roce 1964, kdy ekonomická a sociální rada OSN přijala rezoluci schvalující tyto zóny jako prostředek k podpoře obchodu s rozvojovými zeměmi. Realizace tohoto projektu ovšem dlouho vázla, dokud na počátku 80. let minulého století Indie nevyhlásila pětileté daňové prázdny pro společnosti, které levně vyráběly v tamních exportních zpracovatelských zónách. A tím nastal neuvěřitelně rychlý rozmach zpracovatelských zón. Mezinárodní organizace práce (ILO) tvrdí, že celkem je na světě nejméně 850 zpracovatelských zón, a ty zaměstnávají zhruba 27 milionů lidí.

Jsou-li obchodní centra jako například Nike Town honosnými branami značkových světů zářícími novotou, pak exportní zpracovatelská zóna kdekoliv na světě je pro svět značek něco jako kumbál na košťata. (22) Za branami těchto zón se nacházejí továrny, kde dělníci a dělnice kompletují výrobky našeho světa značek – sportovní boty Nike, pyžama Gap, počítačové monitory IBM, jeansy Old Navy atd. Ovšem na rozdíl od našeho západního světa, kde značky září ve svých samostatných obchodech či přímo obchodních palácích, zde jakoby značky neexistovaly, často se vyrábějí ve stejných továrnách, lepší je titíž dělníci, sešívají a pájí je na stejných strojích. Výroba je koncentrovaná a izolovaná v podobě stoprocentní produkce za velmi nízké ceny. Dílny bez oken postavené z laciného plastu a hliníkového plechu, docházkové lístky zaručující, že se z každého dělníka „vytěží“ maximum práce a z každého dne se vymáčkne maximální počet pracovních hodin. Jediný ventilační systém většiny těchto továren jsou otevřené dveře odhalující řady mladých žen hrbících se nad řvoucími stroji. Surové tresty, ponižování a urážky

jsou v podnicích, kde se šijí boty pro Nike, Adidas a Reebok na denním pořádku. Stát na slunci, v poledním vedru běhat okolo továrny, klečet před představenými, strpět zalepení pusy, když člověk „moc mluví“, smět se během osmihodinové pracovní doby jen dvakrát napít vody a jít jen jednou na toaletu, strpět těhotenské testy při přijetí do práce, smlouvy na jeden měsíc u žen (vyloučení těhotných žen z pracovního procesu). Pracovní doba je ve všech zónách velmi dlouhá, např. na Srí Lance je to čtrnáct hodin, v Indonésii dvanáct, v Číně šestnáct a na Filipínách dvanáct hodin. V Číně například byl zdokumentován případy třídenních směn, kdy byli zaměstnanci nuceni spát pod stroji. V Hondurasu zase aplikovali zaměstnancům injekčně amfetamin, aby je udrželi po dobu osmačtyřicetihodinových maratónů v bdělém a aktivním stavu, když bylo potřeba dokončit a v šibeničním termínu odevzdat mimořádně velkou zakázku. (22)

Převážnou většinu zaměstnanců tvoří mladé ženy, pracující pro smluvní dodavatele z Koreje, Tchaj-wanu nebo Hongkongu. Smluvní dodavatelé plní objednávky společností sídlících v USA, Velké Británii, Japonsku, Německu nebo Kanadě. Systém řízení připomíná vojenskou organizaci, vedoucí pracovníci jsou hrubí, mzdy se pohybují pod hranicí životního minima a práce je jednotvárná a nekvalifikovaná. Zóny prostupuje strach. Vláda se bojí, že o továrny placené ze zahraničí přijde, továrny se bojí, že přijdou o své značkové odběratele, a zaměstnanci se bojí, že přijdou o svou nestálou práci. (31)

Myšlenka zakládání těchto zón vychází z teoretického předpokladu, že přilákají zahraniční investory, kteří se rozhodnou v zemi zůstat, a doposud oddělené montážní linky zón se změni v oblast trvalého rozvoje zajišťující transfer technologií a podporu domácího průmyslu. Vlády chudých zemí tak nabízejí daňové prázdny, značně volná pravidla a službu ozbrojených složek ochotných a schopných zlikvidovat případné dělnické nepokoje. K tomu přihodí vlastní národ a jedna přes druhou snižují mzdové minimum, čímž zahraničním podnikům umožní platit místním zaměstnancům méně, než kolik činí reálné životní náklady.(31)

Namáhavá práce a špatné podmínky na pracovišti ženy během několika let opotřebují. V Thajsku jsou tovární dělnice po pěti letech vzhledem ke zdravotnímu poškození a snížení schopnosti koordinace očí a rukou pokládány za „efektivně nepoužitelné“. Ve Střední Americe jsou ženy v továrnách v průměru sedm let. Lékaři v Dominikánské republice zjistili, že dělnice pracující v průmyslových zónách mají dvojnásobné množství spontánních potratů, rodí se jim dvakrát více dětí s podvážou a třikrát více znetvořených dětí než ženám, které dělají jinou práci. (45)

Mnozí zaměstnanci takovýchto továren žijí v chatrčích na okraji města (slumech). Jejich životní úroveň je velmi nízká. Většinu svého výdělku utratí za nájem a stravu a na

podporu svých rodin někde na venkově jim už téměř nic nezbyvá. Nikdo z místních dělníků a dělnic si nemůže ani nechat zdát o tom, že by si mohli někdy koupit zboží, které vyrábějí. Tím pádem odpadá i jakákoli stimulace domácí ekonomiky. A na případný návrat domů také nezbyvá. Shodně vypovídají, že do města přišli za prací hlavně kvůli podpoře svých rodin na venkově a nakonec zjišťují, že i chudý život na venkově byl lepší a bohatší. Takto se stali vazaly nadnárodních korporací, obětmi porušování lidských práv a navíc přetrhali své sociální vazby s domovem a svojí rodinou.

Argumenty některých obhájců globalizace, že lepší nějaká práce než žádná a alespoň nějaké peníze než žádné, neobstojí. Protože pokud příjem člověka není dostatečný natolik, aby uspokojil základní životní potřeby, dostává se člověk do spirály chudoby, ze které není úniku. Nejdříve masová migrace z venkova do měst za prací a pak následující hospodářská krize působí sociální erozi vztahů a soudržnosti rodin. Sociální jistoty se rozpadají stejně jako materiální. Děti mizí ve světě drog, prostituce a kriminality, žijí v pouličních ganzích a možná se někdy vrátí domů. A nebo taky ne. Zhrubnutí vztahů, zrušení sociálních vazeb, vyhoření citů jsou statisticky nepodchycené sociální náklady spirály růstu chudoby a ekonomického vykořisťování, které postihují celý rozvojový svět. Dobročinné organizace a církve konstatují ve slumech po celém světě nárůst domácího násilí, v němž se vybíjí nahromaděná frustrace.(4)

1.5.6 Odkaz nadnárodních korporací

Máme svět, v němž je položeno rovnítko mezi konzumerismus a hospodářskou politikou, kde vládou zájmy korporací, které zaplavují svět frázemi a dusí národy svou rozpínavostí. Z korporací se staly obludy, globální giganti, kteří disponují nesmírnou politickou mocí. Rozdíly mezi majetnými a nemajetnými nebyly v moderní době nikdy tak propastné jako dnes. Nikdy v minulosti nebylo takové množství lidí vyloučeno z procesu vytváření hodnot a nikdy dříve se tolik lidí neocitlo v situaci, kdy nenajdou nikde zastání.

1.6 Reklama a hrůzovláda značek - komerční násilí

„S oblibou sleduji krajinu kolem sebe a za svoji osobu musím říct, že jsem ještě neviděl místo, které by billboard vylepšil. Jak se někde nabízí volný výhled, člověk si ve své nízkosti nedá pokoj, dokud na něm nevztyčí billboard. Až jednou opustím Maddison Avenue, založím tajný spolek, jehož členové budou za noci objíždět na mopedech zemi

a podřezávat za svitu měsíce reklamní billboardy. Odsoudila by nás nějaká porota za tak obecně prospěšnou činnost?“ (David Ogilvy, zakladatel reklamní agentury Ogilvy and Mather) (22)

„Metaforou pro realitu, v níž žijeme, je pro mě vojenská okupace. Jsme okupováni stejně, jako byli za války Francouzi nebo Norové okupováni nacisty, jen s tím rozdílem, že nás okupuje armáda marketingových agentů. Musíme svoji zemi dobýt zpět z rukou těch, kdo ji obsadili pro své globální pány“. (Ursula Franklinová, emeritní profesorka, University of Toronto, 1998) (22)

1.6.1 Firemní značky

Za astronomickým růstem bohatství a společenského vlivu nadnárodních korporací zcela jistě stojí firemní značky. Vidíme je všude kolem nás, shlížejí na nás s billboardů, blikají z televize v reklamních blocích, útočí ze stránek novin, hrudníků sportovců, samolepicích štítků na ovoci, ze stěn veřejných záchodků, igelitek supermarketů, zdí domů, chodníků, aut, sportovních stadionů, internetových stránek a mnoha dalších uvěřitelných i neuvěřitelných míst. Žijeme životem utvářeným reklamou. To je dnes notoricky známá pravda. Reklamní triky jsou čím dál tím rafinovanější a nám dělá čím dál víc problémů se jim bránit, natož pak našim dětem, jejichž schopnost odolat je nutně daleko nižší. Proto působení reklamy, která je v současné době zcela jednoznačně zaměřená na děti a teens, považují též za formu násilí, jakousi formu sebezprosazující agrese.

1.6.2 A jejich loga

Až do začátku 70. let byla loga na oděvech diskrétně umístěna na vnitřní straně límce. Byla tedy jakousi značkou kvalitního zboží. V současné době jsou Nike a tučné nápisy Esprit dominantním motivem triček, svetrů a ostatního oblečení. Vykonávají stejnou sociální funkci jako okázale neodstraněné cenovky. Všichni hned přesně vědí, kolik je dotyčný ochoten za módu zaplatit. Význam loga vzrostl natolik, že došlo k úplné změně vztahu značka a produkt. Loga se stala natolik dominantním prvkem, že oblečení, na němž se objevují, od základu proměnilo v pouhý bezvýznamný nosič značek, které reprezentují. Jinak řečeno – krokodýl obživil a pohltit tričko.(22)

1.6.3 Expanze značek

Dalším krokem v reklamních tricích firem byla snaha dostat značku do kulturního povědomí lidí, obdařit ji jakýmsi hlubším a smysluplným poselstvím. Prostřednictvím sponzoringu kulturních a sportovních akcí mohly firmy začít expandovat do okolního světa a budovat si v něm předsunuté pozice. Až potud by se snahy firem mohly zdát pochopitelné až bohublibé. Sponzorovat sport a kulturu je jistě záslužná činnost, a to i v případě, že se díky tomu zvedne obrat firmy.

Současná expanze značek do kultury už dalece přesahuje hranice pouhého tradičního sponzorství velkých firem. Nejde už o klasické sponzorství, kdy sponzor poskytne peníze na určitou akci a výměnou se mu dostane zviditelnění v průběhu akce. Značka se prosazuje na všech frontách, usiluje o dobytí městských panoramat, vesmírných stanic, světa hudby, výtvarného umění, filmů, společenských akcí, časopisů, sportu a školství. Zde je ovšem nutné si pozorně všimnout, které sponzorské vztahy jsou prospěšné a které ne, a neházet je do jednoho pytle. Sponzorství je zcela jistě záslužná činnost a díky ní se uskutečnila spousta báječných projektů. Nicméně je potřeba vystihnout moment, kdy sponzor přestává být jakýmsi hybridem filantropa a začíná ke sponzoringu přistupovat jako k marketingovému nástroji, a to nástroji velice účinnému. Přestává jít o podporu akcí a projektů, ale o propagaci sponzora akcí nebo projektem. (22) To se týká hudby, sportu, umění, měst a krajiny atd.

Trh pro mladé

„Žijí ve smečkách. Když prodáte jednomu, prodáte i všem ostatním z jejich třídy a pak i z celé školy.“ (22)

Snaha vyrovnat se vrstevníkům funguje mezi mládeží jako mocný činitel. Je ovšem nutné vědět, co je mezi mládeží tzv. cool a co je tzv. trapný. Snaha být cool je samozřejmě provázena pochybností o sobě samém. Tato pubertální pochybovačnost ovšem představuje potenciální zisk miliard dolarů. Dnešní „cílový věk“, jak se píše v marketingových příručkách, je sedmnáct let. Zjišťováním, co je cool, se zabývají profesionální stopaři kultury mladých – cool hunters. (22)

Nike je vlajkovou lodí obchodu založeném na tom, být cool. Mechanismus jejího působení v reklamě tedy můžeme použít k vysvětlení tohoto přinejmenším diskutabilního jevu. Historie fenoménu cool v Americe a následně celého americkou kulturou poznamenaného světa je ve skutečnosti historií afroamerické kultury (počínaje jazzem,

přes blues, rock n'roll až po rap). Firmy jako je Nike se tedy snaží kopírovat černou kulturu. Proto cool hunters ze všeho nejdřív zamířili na basketbalové hřiště těch nejchudších amerických měst. Mladí příslušníci černošské komunity jsou tedy zdrojem inspirace cool, ale i nejagresivněji vytěžovanou zákaznickou skupinou. Společnost Nike je natolik soustředěná na „vypůjčování“ stylu, přístupu a image černošské mládeže z chudinských čtvrtí, že pro svou metodu vytvořila vlastní termín: „bráchování“ (bro-ing).(22) Jedná se ve skutečnosti o marketingový tah zabezpečující úspěch na trhu se zbožím určeným majetným, ale vycházejícím z postojů těch chudých. Jde o to, vzbudit dojem, že prodávané zboží napodobuje styl černých ve všem -vyjadřováním počínaje a sportem či hudbou konče a nachytat tak bělošskou mládež na její touhu po napodobování černošského stylu a mladé černochoy zase na jejich fetišistické uctívání bohatství bílých.

Reklama na školách a univerzitách

Ačkoli se zdá, že jsou značky mezi dětmi úplně všude – na koncertech, na nábytku v jejich dětských pokojích, na pódiu vedle jejich hrdinů, na jejich chatových stránkách i na hřištích a kurtech – hodně dlouho existovala rozsáhlá oblast světa mladých, jež zůstávala značkami nedotčena. Oblast, kde se mladí lidé shromažďují, rozmlouvají spolu, tajně kouří, formují si názory, připravují se na život, a to je škola. Pochopitelně se značky vrhly i tam.

„Zajisté s námi budete souhlasit v tom, že dětský segment na trhu je nevyužitým zdrojem nových příjmů. Právě tak se shodneme na tom, že tato zákaznická skupina stráví většinu každého dne ve školní budově. Otázka tedy zní – jak se na tento trh dostat?“ stojí v jedné z příznačně vábivých brožurek vydaných při příležitosti 4. výroční konference o marketingu orientovaném na děti. (22)

Značky se do škol dostaly cestou nákupu např. počítačové technologie nebo sponzorováním sportu atd. výměnou za výhradní zastoupení té které značky ve sponzorované škole. Partnerství a sponzorské smlouvy s velkými firmami připadaly mnoha státním školám – zejména těm v chudších oblastech – jako jediné východisko z potíží, do nichž je dostal rozmach techniky a technologií. Takže úvaha byla jednoduchá. Jestliže je otevření škol reklamám cenou za udržení kroku s dobou, pak budou muset rodiče i učitelé zatnout zuby, usmívat se a vydržet to.

Jako jeden z příkladů lze uvést televizní program Channel One. Výměnou za sponzoring školy umožnily dvě minuty reklamního vysílání denně. Reklamní spoty byly zařazeny do pořadu o aktualitách a zajímavostech ze světa dětí a mládeže. Vypnout toto

vysílání nebylo možné. Nejen že je sledování televizního vysílání pro studenty povinné, ale učitelé nemají možnost – zejména v průběhu reklam – ztlumit hlasitost. A stanice Chanel One účtuje zadavatelům reklamy za zpřístupnění školních tříd obrovské peníze, protože se vzhledem k povinnému sledování a nemožnosti přepínání programů a ztišení hlasitosti pyšní „nulovým odpadem diváků“.

Dalším ostudným příkladem je událost, která se stala na jedné americké střední škole a která proběhla i českými médii. Na střední škole ve státě Georgia byl vyhlášen Den Coca-Coly. Všichni studenti a studentky přišli do školy v tričkách s logem této společnosti, nechali se vyfotografovat ve formaci uspořádané do tvaru písmen slova Coke, zúčastnili se přednášek manažerů Coca-Coly a vůbec se celý den nezabývali ničím jiným než Coca-Colou. Všechno to vypadalo jako ráj jedné značky, než si ředitelka školy všimla, že jeden ze studentů posledního ročníku přišel na znamení drzého vzdoru do školy v triku s logem Pepsi. Byl za tuto „urážku“ okamžitě vyloučen ze školy.(22)

Bez ohledu na to, jaké úmysly má sponzorská firma v okamžiku podpisu smlouvy, se často stává, že bývá umlčen názor kohokoliv ze školy, pokud neodpovídá zájmům sponzora. Na Kent State University, kde má Coca-Cola výhradní právo prodeje nealkoholických nápojů, bylo znemožněno místní pobočce Amnesty International prosazovat bojkot jejích výrobků z důvodu obchodování Coca-Coly s nigerijským diktátorským režimem, jež byl tehdy ještě u moci. Zákaz aktivit se vztahoval i na návštěvu aktivisty nigerijské osvobozené organizace Free Nigeria Movement. (22)

Firmy uzavírají se školami smlouvy, ve kterých je zakotven zákaz jakékoliv kritiky firmy a jejích aktivit kdekoliv ve světě. Je tak potlačováno základní právo na názor, a o to hůř, že se tak děje na akademické půdě škol. Sponzorské smlouvy tak likvidují základní hodnoty a zásady státních škol a univerzit, k nimž patří mimo jiné právo na otevřenou diskusi a pokojný protest probíhající na půdě vysoké školy.

Firma a výzkum na školách

Pozice firem na vysokých školách je tak silná, že firmy jsou schopny zablokovat dokonce i výsledky jimi zadaného výzkumu, pokud by tento mohl poškodit jejich obchodní úspěch, a to i přesto, že může dojít k poškození zdraví obyvatel.

Jeden příklad za všechny – v roce 1998 se na University of Toronto a v její fakultní dětské nemocnici Hospital for Sick Children probíhalo testování léku na thalasemii, geneticky podmíněnou poruchu krevetvorby, zadané farmaceutickým gigantom Apotex. Společnost požadovala otestování chemické látky deferipronu a jejích účinků při léčbě

dětských pacientů trpících thalasemií. Když bylo zjištěno, že léky mohou mít pro pacienty smrtelně nebezpečné vedlejší účinky, Apotex výzkum okamžitě ukončil a vedoucí lékařce pohrozil žalobou, pokud své výsledky zveřejní. Apotex měl ve smlouvě odstaveček, v němž bylo zakotveno právo Apotexu uchovat výsledky výzkumu v tajnosti ještě rok po ukončení výzkumu, a to i v případě, že působením léku bude po celý rok docházet k poškozování zdraví dětí a ohrožení jejich života. Vedení university ani odpovědní zástupci fakultní nemocnice nebyli s to uhájit čistotu akademického výzkumu prováděného ve veřejném zájmu. (45) (22)

1.6.4 Nadvláda značek a ekonomické násilí

Nadvláda značek a nadnárodních korporací tedy zasahuje do všech oblastí našeho života a zcela jistě se jedná o ekonomické násilí. Jestliže korporace sponzorují akci pořádanou v univerzitním areálu, překračují důležitou dělící linii mezi soukromým a veřejným prostorem – linii, jež není součástí vztahu individuálního spotřebitele a korporace. Na trhu samozřejmě neočekáváme morální chování, ale ve veřejných prostorách – školách, národních parcích a městských sportovních areálech – s ním do jisté míry počítáme. Univerzity se svými kolejami, knihovnami, parky a zavedenými standardy otevřené a zdvořilé debaty hrají totiž ve společnosti klíčovou roli: jsou totiž posledním místem, kde mohou mladí lidé sledovat skutečný veřejný život a bez obav se k němu vyjadřovat.

1.7 Tyranie médií - mediální násilí

„Když jsme se ptali svých rodičů, co dělali proti nacismu, dostalo se nám odpovědi: „Nevěděli jsme o tom.“ Skutečnost koncentračních táborů byla opravdu odhalena až v roce 1945 díky fotografiím Margaret Bourke-Whiteové. Ale když se nás děti zeptají: „Co jste dělali proti genocidě ve Rwandě?“, řekneme: „Zabývali jsme se monackou princeznou Stephanií...“ (36)

Většina informací, které získáváme o světě a na jejichž základě si utváříme svůj názor, nepochází z naší bezprostřední zkušenosti, ani od našich blízkých, kterým na základě předchozích zkušeností důvěřujeme. Největší část toho, co o světě víme, nám bylo zprostředkováno médii.

1.7.1 Televize a tisk

Hromadné sdělovací prostředky prošly velkou změnou a vývojem. Tištěná média pomalu opouštějí své výsadní postavení ve prospěch elektronických masových sdělovacích prostředků. Televize ovlivnila podobu tištěných médií i mezilidskou komunikaci a lidé si podle jejího programu řídí režim dne. Další elektronické médium – internet – propojilo celý svět a bývá tak označováno za globální médium. Je třeba si položit otázku, co je to globální médium. Takové, jehož signál lze zachytit na celé Zemi? Nebo to, které nabízí globálně sdílené hodnoty? Existují vůbec takové hodnoty? Je třeba, aby signál takového média mohla zachytit většina lidí na Zemi?

Role masových komunikací je v demokracii nepostradatelná. Informace je pro správný chod společnosti zcela zásadní. Je jasné, že demokracie není možná bez dobré informační sítě a bez maximálního počtu svobodných informací. (6)

Závažným problémem, kterým se výzkumy masové komunikace intenzivně zabývají, je produkování tzv. „špinavých údajů“. Jsou tím míněny údaje, informace, zprávy, které zkreslují skutečnost a navozují tak v konzumentech nesprávné, účelově zkreslené poznání a postoje. Děje se tak tendenčním výběrem zpráv a vypouštěním jiných, tedy jednoznačně jednostranným informováním. Další metodou je pak účelové akcentování, to znamená posouvání důrazu tak, aby konzument, divák, posluchač, čtenář zaujal právě to stanovisko, které v něm chce producent vyvolat. (16) V tomto smyslu se stávají média účinným nástrojem manipulace s psychikou lidí, což má mnohdy v souvislosti s prosazováním ekonomických, politických a mocenských aspirací zájmových skupin nedozírné následky. (36)

V aktuálních zprávách dnes převažují události vytvářející silné obrazy násilností, válek, katastrof a utrpení. Emocionální šok, který vytvářejí obrazy – zejména obrazy žalu, utrpení a smrti – je nesrovnatelně větší než šok, jaký dokáže vyvolat jiná média, tedy média jako tisk nebo rozhlas. Tisk, nucený následovat televizi, usiluje o stejný styl zpravodajství. Zaměřuje se také na afektivní strunu, obrací se k srdci a emocím a nikoli k rozumu a inteligenci. Souboj slov se nevyrovná šokující síle obrazů. Jak tvrdí experti na komunikaci: „obraz, pokud je silný, stírá zvuk a oko vítězí nad uchem.“ (36) Bez obrazu tedy není skutečnost, nejsou-li obrazy, pak nejsou ani informace. Televizní divák může říct: „Viděl jsem, co se stalo v Kosovu, viděl jsem boj, viděl jsem konkrétní oběť zabitou před objektivem kamery, před mýma očima atd.“ Spočívá snad pravda v reálnosti virtuálního těla, které vidíme umírat na obrazovce, anebo v slzách, které tento pohled v nás probouzí? Jsou-li pravdivé slzy, musí být pravdivá také událost, která je jejich příčinou.

Masmédia se obracují k publiku, které si neuvědomuje sebe sama jako sociální skupinu s charakteristickými rysy, v důsledku čehož nemůže vyslovit své názory vůči masové kultuře a nevědomky podléhá tomu, co se mu předkládá, aniž by o svém podlehnutí vědělo. (6)

1.7.2 Mediální pravda

V našem intelektuálním prostředí je pravdou, na které záleží, mediální pravda. Pokud o nějaké události tisk, rozhlas i televize řeknou, že je to pravda, bude ustanoveno, že to pravda je. I když to pravda není. (36)

Příklad:

V dubnu 1995 zemřelo následkem atentátu v Oklahomě 168 lidí, Amerika byla šokována. Zatímco úřady sotva začaly vyšetřování, média lačnicí uspokojit veřejné mínění si žádala viníky. Ukázala na „blízkovýchodní terorismus“ a tvrdila, že podezřelí arabského původu budou brzy zatčeni. Skutečnými atentátníky, kteří byli odhaleni o několik dní později, byli bílí Američané napojení na extrémní pravici a bouřící se federálnímu státu. (36)

Christopher Jones napsal v roce 1981 pro New York Times seriál srdceryvných reportáží z bojů mezi Vietnamem a rudými Khméry v Kambodži – přímo „z terénu“. Novinář si vše vymýšlel u svého bazénu ve španělské Marbelle.

Americký tiskový magnát Hearst říkával svým novinářům: „Nikdy nedovolte, aby vás pravda připravila o dobrý příběh.“ (36) V nové žurnalistice je důležité, aby se reportáž dobře prodávala, ne aby byla pravdivá. A to se týká i zpráv, což je alarmující. Falšují se fotografie i záběry v televizi. Konkurence nutí novináře hledat za každou cenu senzace, být první na místě a okamžitě dodávat silné emocionální obrazy. Reportéři nemají čas pátrat, uvažovat, pronikat k podstatě, uvádět fakta do souvislostí. Čím více se komunikuje, tím méně se informuje a tím více se dezinformuje. Čím drastičtější záběr, tím víc peněz. (35) Drtivá většina populace tedy žije v omylu. To je ale přece jedno, hlavně když vzroste prodej novin a tedy zisk vydavatele, sledovanost a tedy zisk majitele televize. Všichni jsou ve službách moci a ekonomiky vzájemně propojeni, pro ně osobně záleží jen v které části struktury se nachází – ekonomika, média, politika.

Informace se staly předmětem obchodu. Obchodní hodnotu informace dnes vytváří počet osob, které by se o tuto informaci mohlo zajímat. Tento počet však nemá nic společného s pravdou. Novinář může říci důležitou lež, která bude zajímat spoustu lidí, a prodat ji velmi drahο. A jestliže pro hodnotu médii přinášené informace není její pravdivost, ale

zisk, je nutno si přiznat, že občan je vydán na pospas médiím a jejich obchodním zájmům a že je velmi obtížné se v takovém informačním kolotoči vyznat. A navíc si musíme uvědomit, že média nepřinášejí jenom informace, ale i ideologii, kulturní normy.

Nejhorší lež je vždy ta, která se nejvíce podobá pravdě. Spin je anglické slovo, které má několik významů. Jeden z nich je slangový a označuje zkreslené a jednostranné podávání skutečností, zvláště v médiích. Dobrý ekvivalent by bylo české slovo „propagandista“, v angličtině je to spin-doctor. (4)

Bez ohledu na to, co o sobě média tvrdí, je nutné myslet na skutečnost, komu média patří, kdo a za co je platí, co sleduje, co chce se společností provést, kde „chce lidi mít“. Zjistit to je ovšem velmi obtížné. A pokud o sobě média tvrdí, že jsou strážními psi demokracie, pak bychom neměli zapomenout na to, který demokrat je právě krmí.

1.7.3 Legalizace násilí pomocí médií

Ve válkách dochází zcela běžně k legalizaci násilí pomocí institucionálně ovládaných médií. K tomu dochází v podstatě stejnou „masáží mozků“, jako v dobách míru u televizní reklamy na různé zboží. Státní propaganda donekonečna opakuje nevyhnutelnost použití síly proti demonizovanému nepříteli a tak dodat násilné agresi „morálně ušlechtilý a právně čistý“ charakter. (2) Za takto sugestivně vytyčeným cílem jdou vhodně manipulovaní, případně i finančně motivovaní vojáci, zvláště pak ti, kteří dosud žádný ozbrojený konflikt na vlastní kůži nezažili. A tak i sebevětší lež v očích a myslích patřičně zpracovávaných mas se stává docela vážně respektovanou pravdou a skutečné cíle těch, kdo násilí vyvolali, se rafinovaně ukrývají kdesi hluboko pod vnějším nánosem mediální manipulace.

To se samozřejmě netýká pouze válek, ale i vytváření předsudků. Pokud je v médiích neustále dokola prezentováno, že například některá skupina přistěhovalců v naší zemi zvyšuje kriminalitu, vytvoří se předsudek „cizinec = kriminálník“. (53)

Média se tedy významnou měrou podílejí na legitimizaci násilí v souvislosti s mocí ekonomickou, mediální a politickou, které jsou nerozdělitelně spjaté. A hlavně vytvářejí podvodný násilný tlak na občany. Ti mají, pravda, povinnost se informovat, diferencovat důvěryhodné zdroje, analyzovat získané informace, ale připusťme, že to je v dnešním světě poněkud složité.

1.8 Násilí v rodinách

Představu rodiny jako útočiště před nevlídným okolním světem narušují zprávy o nečekaně častém násilí v rodinách. Přibližně v 57% se jedná o sezdané páry nebo bývalé manžele, oběti však s nahlašованиеm týrání a násilných útoků velmi často váhají. Podle jednoho celostátního výzkumu například pouze 6,7% žen, které napadl intimní partner, případ ohlásilo policii. Z oficiálních statistik tak zřejmě problém vychází podhodnocen (37).

Násilné chování v rodině zahrnuje špatné zacházení s dětmi, násilí mezi dospělými členy rodiny a špatné zacházení se starými lidmi. Násilné chování v rodině lze tedy kvalifikovat jako „jakýkoli čin nebo opominutí spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu nebo svobodu jiného člena stejné rodiny nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti“ (Evropská rada, Council of Europe, 1986) Zneužívání je chování, jehož těžištěm je záměrné užití síly jedním člověkem vůči člověku druhému za účelem kontroly jeho chování. Pojmem špatné zacházení s dětmi (maltreatment) se rozumí zanedbávání péče o dítě, tělesné i sexuální zneužívání dítěte. (5)

V dalších kapitolách se budeme zabývat násilím mezi partnery, týráním dětí a týráním starších osob a následně se pokusíme rozebrat podrobněji příčiny agrese mezi muži a ženami.

1.8.1 Týrání partnera v heterosexuálních vztazích

Partnerské týrání není v žádném případě jev pouze jednostranný. Ženy se k násilí na partnerovi přiznávají zhruba stejně často jako muži k násilí na svých partnerkách (3). Výzkumy ovšem blíže nespecifikují, kdy se ze strany žen jedná o primární útok a kdy o sebeobranu. Z příslušných studií totiž například vyplývá, že s násilím obvykle začínají muži, kteří tak chtějí partnerku ukáznit nebo ztrestat, případně si vynutit sexuální styk.(37) Dalším velmi závažným problémem těchto výzkumů je, že nehovoří o důsledcích užitého násilí. Výzkumy přitom zcela jednoznačně dokazují, že zranění žen intimními partnery jsou častější a daleko závažnější než naopak. Asi třetinu žen, které zemřely násilnou smrtí, má na svědomí jejich současný nebo bývalý partner. U mužů se jedná zhruba o 3% (24). Je tedy zřejmé, že partnerské násilí je genderově podmíněný jev.

Někteří lidé odmítají týrané ženy litovat, protože se domnívají, že žena má při prvním náznaku týrání partnera opustit. Problematika je ovšem daleko složitější, než se na první pohled zdá. Žena, která chce od svého partnera odejít, musí mít především kam.

Tyto ženy však často nemají příbuzné ani přátele, na které by se mohly obrátit. A útulky pro týrané ženy bývají plné. Opustit partnera znamená pro mnohé týrané ženy s nízkými příjmy zůstat na ulici. Chtějí-li tyto ženy odejít, musí být schopny finančně zajistit sebe a své děti.

Ekonomická závislost na partnerovi tedy často drží ženy ve svazcích s týrajícími partnery. Ženy, které rychle opouštějí vztah, v němž dochází k týrání, mají povětšinou zaměstnání s vysokými příjmy, dobré profesionální uplatnění, disponují nadprůměrnými zdroji a mají nablízku přátele a příbuzné, kteří jsou ochotni a schopni jim podat pomocnou ruku.

Navíc je třeba si uvědomit, že odchod od partnera ještě nutně neznamená, že týrání skutečně ustane. Výzkumy ukazují (24), že pokud žena týrajícího partnera opustila, dochází naopak k eskalaci násilí.

Dalším důležitým momentem v procesu přerušování násilí a odchodu od týrajícího partnera je syndrom vyhaslých instinktů, tak jak ho popisuje Clarissa Pinkola Estés, Ph.D. Kdykoliv je živý tvor dán do klece, a to jak faktické, tak klece neutěšeného vztahu, mizí jeho přirozené cykly a reakce, tedy i pud sebezáchovy.(7)

K týrání partnera dochází v kontextu celkově násilné společnosti. Někteří lidé považují násilí za normální součást každodenního života a ne zrovna zanedbatelná část lidí se domnívá, že za určitých okolností mají muži právo svou manželku či přítelkyni uhodit, případně zbít. Toto tvrzení se týká tzv. západní (chceme-li křesťanské) civilizace, fenomén násilí v civilizaci islámu a kmenových společností je téma na samostatnou práci. (29)

1.8.2 Týrání partnera v homosexuálních vztazích

O týrání partnerů v homosexuálních vztazích toho víme mnohem méně. Důvodem je fakt, že mnoho gayů a lesbiček svou orientaci nepřiznává. Nejsme proto schopni určit míru násilných útoků u takových párů. Někteří autoři uvádějí, že výskyt je zhruba stejný jako u párů heterosexuálních (37). Tato tvrzení se opírají o výzkum homosexuálních osob, které se ke zkoumání dobrovolně přihlásily. Nejedná se tedy o reprezentativní vzorek homosexuální populace. Z omezených dat, která jsou k dispozici, vyplývá, že se v žádném případě nejedná o ojedinělé záležitosti. A jakmile k týrání v homosexuálním vztahu jednou dojde, má tendenci se opakovat a nabývat na surovosti. (26)

Mnoho lidí se domnívá, že pro týrané lesby a gaye je jednoduché opustit týrajícího partnera, protože většinou nejsou oddáni. Podle výzkumů ovšem homosexuální vztahy

jsou charakterizovány blízkostí a silnou fixací na partnera. Opustit partnera je proto velmi těžké, neboť týraná osoba je jemu i jejich společnému vztahu hluboce oddána.

Druhým problémem je společný majetek, který právě proto, že partneri většinou nejsou oddáni, nelze právně vymáhat. Takže opustit partnera, třebaže se dopouští násilí, tak může znamenat značnou finanční ztrátu, kterou nelze získat zpět.

Pak je také neodiskutovatelným faktem, že záchranná sociální síť pro homosexuální populaci vystavenou partnerskému týrání prakticky neexistuje. Tito lidé také většinou nenajdou oporu ani u své rodiny, protože o své sexuální orientaci ji neinformovali a nebo informovali a právě proto s nimi rodina přerušila veškeré styky.

A konečně, případná nákaza virem HIV má u homosexuálních osob za následek to, že týraný partner ještě více váhá svého partnera/partnerku opustit. Oběť týrání, jejíž partner/ka má AIDS, se může cítit provinile, protože opouští umírajícího partnera, který nemá, kdo by se o něj staral. Je-li virem HIV nakažena naopak oběť týrání, může být na své partnerovi/ce závislá, a to jak ekonomicky tak i stran tělesné pomoci, a před životem o samotě dává přednost i takovému vztahu.

Homosexuálním obětím domácího násilí v opuštění partnera/ky brání nejen osobní situace, ale také homofobie převládající v naší společnosti, která jim většinu alternativ předem uzavírá.

1.8.3 Týrání dětí

Více či méně často se setkáváme s úmyslným týráním, zneužíváním a zanedbáváním dětí (syndrom CAN). Patří sem tělesné týrání, sexuální zneužívání, zanedbávání, které vyúsťuje v neprospívání dítěte, a psychické a emocionální týrání. (3)

Fyzické a psychické násilí

Často dětem říkáme, aby si dávaly pozor na cizí lidi. Skutečností ovšem je, že mnohem častěji jim ubližuje někdo, koho znají, zvláště pak rodinný příslušník. Zhruba třetina případů násilí na dětech není nahlášena. Takže i v tomto případě jsou statistiky značně nespolehlivé. Výskyt a surovost týrání stále stoupá. (44)

Výzkumy naznačují, že rozdíly ve výskytu týrání dětí nezávisí na rasové a etnické příslušnosti. Závisí však na věku – u mladších dětí je riziko týrání větší než u dětí starších. Věk, ve kterém jsou děti týrány, můžeme rozdělit do několika období: 1) od jednoho do dvou let, 2) ve stáří mezi třetím a devátým rokem se frekvence týrání zdvojnásobuje, 3)

od devíti do patnácti let frekvence opět klesá až přibližně na stejnou hodnotu jako u první skupiny a po dosažení věku šestnácti let týrání pomalu přestává úplně. To znamená, že sadismus je nejintenzivnější v době, kdy je dítě sice ještě bezmocné, ale začíná už projevovat vlastní vůli a brání se proti snaze dospělých zcela je ovládnout. (11) Také děti žijící v chudých rodinách jsou týrány častěji než děti z finančně lépe zajištěných rodin. Dívky jsou týrány častěji než chlapci. Tvoří 52% týraných dětí. (44) Chlapci jsou častěji týráni tělesně a zanedbávání, naproti tomu dívky jsou častěji týrány citově a sexuálně zneužívány. Někdy sice děti sexuálně zneužívají cizí lidé, ale daleko častěji oběti násilníka znají. Obvykle jím je příbuzný, nevlastní rodič, rodinný přítel a podobně.

Vedle chudoby a genderové podmíněnosti byly zjištěny i další faktory, které přispívají k týrání a zanedbávání dětí. Častěji jsou týrány a zanedbávány děti z nechtěných nebo neplánovaných těhotenství. Většina studií rovněž dokazuje, že častěji týrají děti matky než otcové. To může být ovšem podmíněno tím, že matky tráví z dětmi daleko více času než otcové. Na vině může být i daleko větší sociální izolace matek. Sociálně izolovaný rodič má daleko větší tendenci týrat své děti. Ovšem přestože děti jsou daleko více týrány matkami než biologickými otci, daleko častěji jsou zneužívány, a to zejména sexuálně, nevlastním otcem či přítelem svobodné matky, případně dědečkem. Sexuální zneužívání bývá nejčastější v době, kdy se z neutrálního dítěte stane rozkošná holčička, tedy mezi druhým a čtvrtým rokem, a pak mezi desátým a čtrnáctým rokem, kdy dívka dospívá v ženu. V obou případech se jedná o hluboké narušení něčeho velmi křehkého týkajícího se ženské identity. Někteří autoři dokonce hovoří o duševní vraždě. Její formy mohou být různé: od předstírání, že jde o hru, o tělesné laskání, přes přemlouvání udělat něco pro tatínka pod rouškou vzájemného intimního tajemství, až po hrozby, násilný sexuální styk s připraveným nožem u hrdla oběti provázený bolestmi a krvácením, a po poskytování vlastního dítěte svým kumpánům.

Závažným problémem je, že děti nevědí, jak se zanedbávání, týrání a zneužívání bránit a že se vůbec mohou bránit. Dalším nešvarem je, že ve společnosti stále ještě převládá názor, že dítě je majetkem rodičů a tudíž si s ním mohou dělat, co chtějí. Tak dochází k stále novým traumatizacím tím, že společnost zavírá oči před skutečností sexuálního zneužívání a incestu. Alarmující příznaky postižených dětí jsou vykládány jinak, jejich bojácné pokusy to sdělit jsou odmítány coby dětské fantazie. A kromě toho převládá mínění, že do výchovy v rodinách se nemají cizí lidé plést – a ti se opět obávají svá podezření na příslušném místě sdělit. Podle oficiálních odhadů např. německé vlády je ročně postiženo 1-2% (150 tisíc) dětí. (34) V české republice je to číslo zhruba stejné, znamená to tedy 25 tisíc nějakým způsobem týraných a zneužívaných dětí. (44) Společnost to však

většinou bagatelizuje, domnívají se, že se to děje pouze v sociálně izolovaných nebo problematických a zbídačelých vrstvách, v prostředí charakterizovaném alkoholismem, drogami, násilnostmi, patologickou žárlivostí či sexuálními deviacemi, což se samozřejmě neprokázalo. Naopak lze konstatovat, že tyto jevy se táhnou napříč společnostmi bez ohledu na vzdělání, sociální situaci apod.

Je pravděpodobné, že hlavní důvod, proč se veřejnost distancuje od tohoto negativního společenského jevu, je psychologického původu. Každý cítí, jak se mu přičítá tyto krutosti, jak je těžké se vcítit do zoufalství zneužívaného dítěte. Jednak cítíme spoluvinu za to, jací my, dospělí, jsme a jak málo odvážně proti tomu něco děláme. Jednak v sobě mnozí cítí taktéž dřímající agresi, kterou si nezřídka, i když v daleko mírnější formě, vyléváme na dětech.

Násilí na dětech lze z psychologického hlediska popsat jako intruzi potřeb pachatele do identity dítěte, o překročení mezigeneračních hranic a hlavně o poškozující zneužití bez šance pro dítě vyrovnat se s danou situací, o proražení ochranného emočního štítu, o vystavení nezralého já zcela neadekvátním impulsům. Dítě dokonce ani není schopno reagovat na ohrožení vzdorem, protiútokem nebo útekem. Spíše dochází k obrannému „reflexu smrti“: dítě „odloží své tělo jako nějakou část oděvu“, upadne do traumatického transu, depersonalisace a derealizace, „vypne“ nejen své citové prožívání, ale i kognitivní funkce, a tím i paměť. (34) Dítě odmítá připustit, že z doposud blízkého člověka se najednou stal tyran. Dochází k odsunutí tohoto zážitku do jakési psychické zásuvky nebo do nereálné říše hrůzných snů. To bývá podporováno i okolím, které reaguje na pokus dítěte hovořit o incestu a násilí odbytím: to si jen namlouváš, možná, že se ti to jen zdálo. Výsledkem je současné vědění i nevědění.

Neméně závažným důsledkem sexuálního zneužívání dítěte je citový zmatek. Pachatel (např. otec), který je při znásilňování tak bolestně reálný, má být najednou nereálným vlastním snem, jak je dítěti namlouváno. Další zmatek pro dítě vzniká tím, že sexuální násilí pochází od otce (dědečka, strýce, rodinného přítele), jenž je zároveň milován, potřebován a vyhledáván, nyní ale i obáván a nenáviděn. Stejně závažným citovým zmatkem dítěte je neschopnost odlišit vlastní potřeby od potřeb pachatele. Podobně je to i s pocitem viny, které dcera (dítě) vezme na sebe, ač je viníkem pachatel. Snímá vinu z otce a trestá sama sebe, aby jeho zachovala pro sebe i rodinu. (34)

Citový zmatek se týká nejen vztahu k pachateli, např. otci, ale i k matce, která často trpí násilnostmi svého manžela, nebo je jinak slabá, a dcera se tedy na ni nemůže obrátit s prosbou o pomoc, kterou spíše lituje a která ji vlastně v okamžiku největšího zoufalství nechává samotnou. (34)

Stejně traumatizující je přinucení k mlčenlivosti. Na jednu stranu to dítě dělá samo z důvodu zachování vlastní duševní rovnováhy, snaží se to vytěsnit ze svého každodenního života.

Dospělé oběti opakovaného rodinného násilí, jemuž byly vystaveny v dětství, častěji onemocní poruchami příjmu potravy, jsou více ohroženy sebepoškozováním a sebevraždou, častěji se vyskytují psychosomatická onemocnění. Děti vystavené ve vlastních rodinách násilí se častěji stávají mladistvými zločinci, častěji se účastní pouličního násilí v gangu dětí nebo dospívajících, šikanují ve škole jiné děti, častěji je postihuje potucha pozornosti s hyperaktivitou (ADHD). Na tomto vývoji se podílí stres, pocit hanby a sebeobviňování. Podíl genetických vlivů sice existuje, ale je nízký, podstatně méně významný, než je podíl vlivů sociálních. (5)

Sexuální vykořisťování dětí: dětská prostituce, dětská pornografie a obchod s dětmi

Definice komerčního sexuálního zneužívání dětí: „použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo odměnu v naturáliích mezi dítětem a zákazníkem, dítětem a prostředníkem nebo dítětem a agentem nebo jinými osobami, které vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely“. (Stockholm, 1996, 1. světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu vykořisťování dětí) (44)

Existují tři formy komerčního sexuálního zneužití dětí:

- dětská prostituce
- dětská pornografie
- obchod s dětmi

Obchod s dětmi se dále rozlišuje na obchod s dětmi pro sexuální průmysl a obchod s dětmi pro jiné účely (adopce, dětská práce, prodej orgánů atd.).

Podle zprávy OSN z roku 2001 pracuje v celém světě minimálně jeden milión dětských prostitutů a prostitutek, z toho téměř polovina v Indii. (44) (52)

Děti jsou nejchudšími členy lidské společnosti, a proto končí velmi často v sexuálním průmyslu. V Brazílii se počet dětí pracujících v sexuálním průmyslu pohybuje mezi 250 tisíci a 500 tisíci, 400 až 500 tisíc v Indii, 60 tisíc na Srí Lance (chlapci), ale nepřekonaným rájem pro sexuální turisty je Thajsko, Kambodža, Barma, Laos a Čína. Sexuální průmysl, týkající se dětské prostituce, znamená všechny formy dětské prostituce, tedy i obchodování s dětmi za účelem jejich sexuálního zneužívání v průmyslu dětské pornografie. Hodnota dívek, které byly uneseny v Soulu a prodány za sto dolarů,

se v okamžiku prodeje v New Yorku, Chicagu, LA a jinde, kde s s Korejkami obchoduje, vyšplhá na desetinásobek původní ceny. (44)

Také děti, které jsou určeny k adopci, končí často místo v rodinách v pornografickém průmyslu. Mnoho dětí určených k prodeji přežívá v neuvěřitelných podmínkách a není nijak ojedinělé, že umírají vyčerpáním a hladem. UNICEF uvádí, že v Karáčí je možné si koupit dítě za pět amerických dolarů, v Dillí za osm, v Limě za dvacet a že v ulicích měst se na celém světě potuluje bezprizorně 70 až 80 miliónů dětí. (53) Děti ulice jsou typickým obrazem pro chudé země třetího světa, kde se musí děti nějakým způsobem o svoji obživu postarat samy a spolu s deficitem vzdělání je tento jev příčinou komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Šokující ovšem je, že čím dál častěji je dítě prodáno nebo nuceno k prostituci vlastními rodiči, kteří zoufale potřebují peníze.

Mnozí zákazníci těchto dětí své chování omlouvají tím, že ve skutečnosti těmto dětem pomáhají, protože od nich dostanou tolik potřebné peníze. Vznášejí i argument, že děti ze zbídačených zemí jsou sexuálně aktivní od nižšího věku. Velmi rozšířeny je i názor, že děti žádnou sexualitu nemají a sex jim tudíž nemůže ublížit. Dětská prostituce je součástí sexuální turistiky, díky níž vzniklo mnoho cestovních kanceláří specializovaných na prodej zájezdů do zemí, kde je nabídka dětských prostitutů a prostitutek vysoká a víceméně tolerovaná. V exotických destinacích lze dítě nebo i více dětí zakoupit na celou dobu pobytu a nebývá výjimkou, že děti jsou kupovány manželským párem. (44) Děti z velmi chudých rodin jsou již v předškolním věku naučeny svými rodiči nabízet se zahraničním turistům, vybrané pláže v různých zemích jsou také středem homosexuální prostituce mladých mužů (Srí Lanka, Thajsko).

Zahraniční turisté v žádném případě nejsou jediní, kdo vyhledává dětskou prostituci. V některých muslimských zemích, jako třeba v Pákistánu, je předmanželský heterosexuální styk tabu, a proto frustrovaní muži někdy vyhledávají mladé chlapce. Jinde, například v některých oblastech Jižní Afriky, se rozšířilo přesvědčení, že sexuální styk s dětmi, dokonce nemluvňaty, může působit jako lék proti AIDS. (BBC World service) (47)

Další motivací pro vyhledávání malých dětí jako prostitutů je přesvědčení, že je u nich nižší riziko nákazy virem HIV. Podle studií WHO se AIDS mezi prostitutky a prostitutkami velmi rychle šíří a vzhledem k tomu, že jejich zákazníci si nákazu odvázejí s sebou domů, virus HIV velmi snadno překračuje hranice mezi zeměmi i kontinenty. Prostitutky a prostituti velmi často vypovídají, že jejich klienti málokdy používají kondom a navíc čím je dítě mladší, tím hůře dokáže na používání kondomu trvat. Přitom platí, že u dětí je vzhledem k věku riziko nákazou virem HIV daleko větší, protože dětská vagina

a konečník se při pohlavním styku daleko snadněji poraní a vznikají oděrky, nezhojené ranky a krvácení, které přenos viru HIV usnadňují. (37)

Dětská prostituce je provázána sexuálním násilím, ale také násilím tělesným (tresty za neposlušnost), zcela určitě násilím psychickým a zanedbáváním v naplňování základních potřeb dítěte. Může se jednat o sexuální násilí, kam patří i vynucení sexu bez ochrany, vynucení odmítaného způsobu sexuálního styku, znásilnění, přinucení k sexu s více zákazníky současně atd. Děti provozující prostituci jsou ohroženy násilím nejen ze strany kuplířů, ale také ze strany zákazníků a častěji se stávají obětí násilí i v sociální subkultuře, ve které se pohybují. To znamená, že dětská prostituce naplňuje současně všechny formy syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN). Jeho poslední formou je násilí systémové, kterému mohou být prostituující děti vystaveny v kontaktu s lékařem, učitelem, kurátorem, policistou atd., kteří mohou s dítětem hovořit neuctivě, ponižovat či zesměšňovat ho, nebo naopak se neangažovat v identifikaci prostituce a nenastartovat tak včasnou pomoc ohroženému dítěti. (43)

Dětská prostituce je tedy komplexem všech forem násilí, a tomu odpovídá i rozměr a intenzita poruch zdraví. Dítě, které z přinucení nebo dobrovolně provozuje prostituci, je primárně traumatizováno samotnou prostitucí, kterou téměř vždy provází sekundární viktimizace.

1.8.4 Přenos násilí v rodině

Tělesné tresty, zneužívání dětí a násilí v rodině vůbec se významným způsobem podílí na transgeneračním přenosu násilí ve společnosti, který na jedné straně vede k týrání, osamocení a opuštěnosti starých lidí a na straně druhé k transformaci v kruté tělesné týrání malých dětí. V poslední době se k tomu připojuje nově identifikovaná forma násilí mladých mileneckých dvojic (dating violence). (43) Je také typickou startovací plochou pro řetěz domácího násilí.

Je samozřejmé, že jiné, skryté formy násilí (např. emocionální) jsou mnohem hůře identifikovatelné a jejich následky ve svých důsledcích znamenají vysoký stupeň devastace dětské duše a nakonec i celé společnosti. Všechny formy násilí na dítěti kromě viditelných známek poškozují jeho emocionalitu a následky jsou víceméně stejné pro děti, jejich rodiče i společnost.

1.8.5 Týrání seniorů

Za týráním starších osob se skrývá nejčastěji fyzické, psychické a ekonomické týrání, zanedbávání a vykořisťování staršího občana dospělým poskytovatelem péče. (37) Tento typ týrání tedy může provozovat kdokoliv, komu byla svěřena péče o staršího člověka (zdravotní sestry, sociální pracovníci, lékaři, právníci). Nejčastěji to ovšem bývají opět rodinní příslušníci. (24)

Podle mnoha studií jsou nejčastějšími oběťmi tohoto týrání ženy nad 75 let, které jsou slabé a nemocné a v zajišťování základních každodenních potřeb fyzicky či finančně závislé na druhých lidech. Je možné, že se ženy stávají oběťmi týrání častěji než muži také proto, že jich je více než starších mužů, zároveň jsou však i častěji vystaveny sexuálně motivovaným napadením a mají nižší společenský status než starší muži.

Každý pátý senior v ČR je fyzicky, psychicky nebo ekonomicky týrán vlastní rodinou. V domovech důchodců, pečovatelských domech a jiných podobných zařízeních je týráno 13% klientů. Podle odhadů je ovšem nahlášeno jen 16% případů, zbylých 84% zůstává skryto. (55)

Ze zkoumání pachatelů vyplývá, že někdy jde o manžela či manželku týraného, který pokračuje v navyklém týráním z dřívějšího nebo se naopak mstí na současném tyranovi nynější oběti za týrání páchaném v minulosti. Využívá jeho nynější slabosti a nemohoucnosti.

Z dostupných dat lze vyvodit, že daleko častěji než partneři týrají staré osoby dospělé děti. Některé tyto dospělé děti byly samy týrány rodiči, když vyrůstaly, a zjistily, že je přijatelné vůči blízkým lidem používat násilí. Některé se nyní mstí rodičům, kteří je týrali. Často jsou pachatelkami dospělé dcery, které si k sobě vzaly nemohoucí staré rodiče, aby se o ně staraly. Kromě toho se samozřejmě starají o své rodiny a navíc normálně pracují. Většinou jim s péčí o rodiče nikdo nepomáhá a psychická, fyzická i finanční zátěž je nakonec taková, že vůči svým rodičům používají násilí – buď aby je lépe zvládaly, nebo aby si „vylily zlost“ na situaci, ve které se ocitly. (24)

Násilí uvnitř rodin (domestic violence) je časté a týká se všech druhů rodinných vztahů, tedy jak mezi dospělými, mezi dospělými a dětmi, mezi dětmi, dospělými a prarodiči. Podobně časté je zanedbávání, tělesné a sexuální zneužívání dětí. Děti vystavené ve vlastní rodině opakovanému násilí se často naučí odchylně zpracovávat neutrální i přátelské informace, považují je za nepřátelské. Násilí v rodinách se přenáší z jedné generace do další: oběti násilí se samy stávají pachateli násilí v průběhu dospívání a dospělosti. Zanedbávání, fyzické a sexuální zneužívání dětí, zejména dlouhodobé a těžké,

může děti ohrozit celoživotně. Častým důsledkem je vývoj poruch chování v dospívání i poruch osobnosti v dospělosti, včetně rostoucí destruktivity, například sadistického a psychopatického chování, závislosti na drogách a další druhy duševních onemocnění.

2. Cíl práce a hypotézy

Tuto diplomovou práci jsem se rozhodla věnovat projektu, který by mohl učit studenty, jak myslet a jednat, ne co si mají myslet. Cílem mé práce je přispět k výchově lidí přemýšlivých, kteří dokážou v dnešní nepřehledné realitě získávat relevantní informace a kriticky je vyhodnocovat, kteří nepřejímají automaticky úsudek druhých, ale vytvářejí si vlastní názor, který dokážou na základě nových zkušeností a informací korigovat, vysvětlovat a argumentovat pro něj v diskusi. Zároveň ovšem respektovat názory druhých. Vzdělávací projekt, vycházející z této práce, podporuje postoj k odpovědnosti za sebe i za svět, ve kterém žijeme, aktivní občanský přístup a solidaritu s lidmi, kteří se nacházejí v tíživé životní situaci. Vede studenty k tomu, aby problémům dnešního světa nejen rozuměli, ale také pro jejich řešení či zlepšení dokázali něco vykonat, i když je třeba říkat a dělat věci, které jsou nepohodlné. Projekt si klade za úkol pochopení základních souvislostí témat, jakými jsou například globalizace, lidský rozvoj, chudoba či lidská práva.

**Cílem bylo zmapovat znalosti dětí v oblasti lidských práv,
posoudit připravenost a ochotu k užití násilí, míru akceptace násilí
a schopnost dětí řešit krizovou situaci bez použití násilí.**

Porovnála jsem dvě základní školy a dvě gymnázia, resp. první čtyři ročníky osmiletého gymnázia. Sledované rozdíly tkví v druhu vzdělávání – ZŠ a gymnázia, dále pak velikosti města – malé město a krajské město - a zařazení nebo nezařazení výuky etiky (příp. náboženství) do vzdělávacího programu. Předmětem zkoumání je, nakolik tyto rozdílné vstupy ovlivňují výsledek.

Hypotézy:

Více než polovina žáků 2.stupně ZŠ nemá základní informace o filozofii aktivního nenásilí.

S rostoucím věkem žáků 2.stupně ZŠ roste zájem o vzdělávání v oblasti prevence násilí.

3. Metodika

3.1 Metodický postup

V rámci metodického postupu jsem použila dotazníkové šetření. Dotazník je rozdělen na dvě části. První část je zaměřena na vědomosti v oblasti lidských práv a druhá na schopnost reagovat v situaci porušování těchto práv. Data byla zpracována v MS Excel 2007, statistické veličiny – průměr, výběrová odchylka a rozptyl četnosti.(1)

Vyřazené otázky byly zamítnuty z hlediska nejasnosti, neprůkaznosti a komplikovanosti interpretace. Nicméně jsem k nim přihlížela pro lepší vhled do problematiky jako celku a při rozhovorech s dětmi.

3.2 Charakteristika souboru

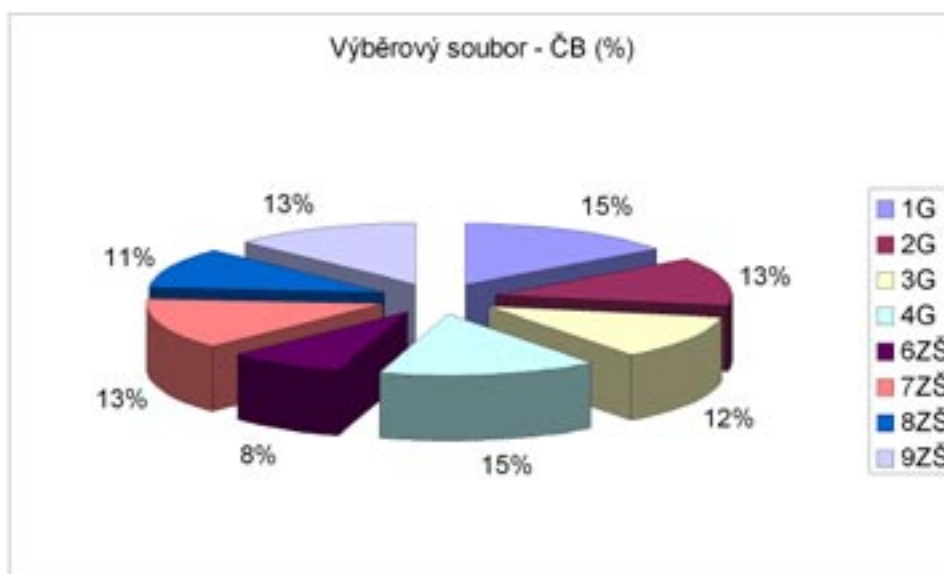
Cílovou skupinou této práce jsou žáci druhého stupně základních škol a studenti věkově odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Jedná se tedy o děti ve věku 12-16 let.

Porovnála jsem dvě základní školy a dvě gymnázia, resp. první čtyři ročníky osmi-letého gymnázia. Sledované rozdíly tkví v druhu vzdělávání – ZŠ a gymnázia, dále pak velikosti města – malé město a krajské město - a zařazení nebo nezařazení výuky etiky (příp. náboženství) do vzdělávacího programu. Předmětem zkoumání je, nakolik tyto rozdílné vstupy ovlivňují výsledek.

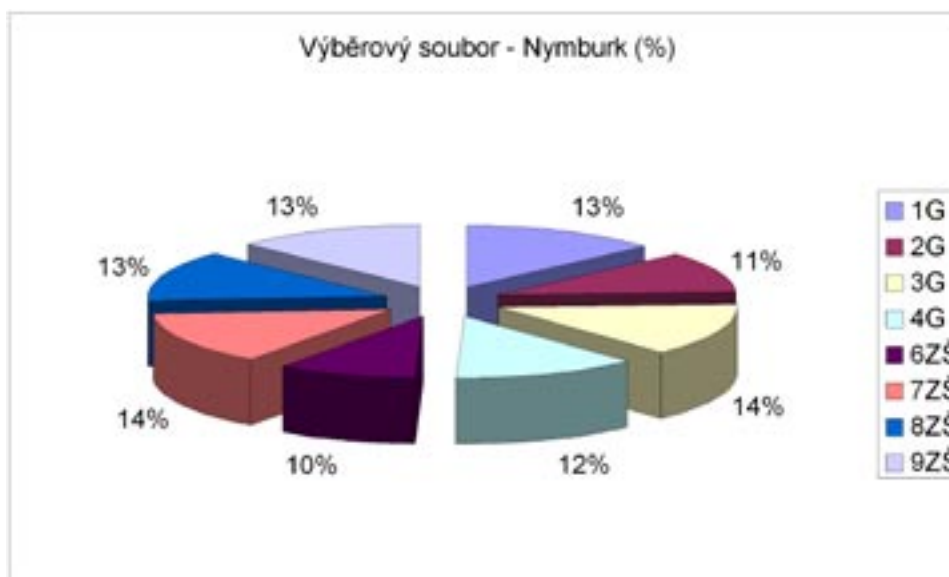
4. Výsledky

Data jsem zpracovala do tabulek, které uvádím v příloze v kapitole č. 10. V této stati předkládám grafy hodnocených otázek, které následně komentuji v diskusi.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 404 žáků, z toho 194 v Českých Budějovicích a 210 v Nymburce. Následující grafy znázorňují rozložení respondentů v ročnících základních škol a gymnázií.

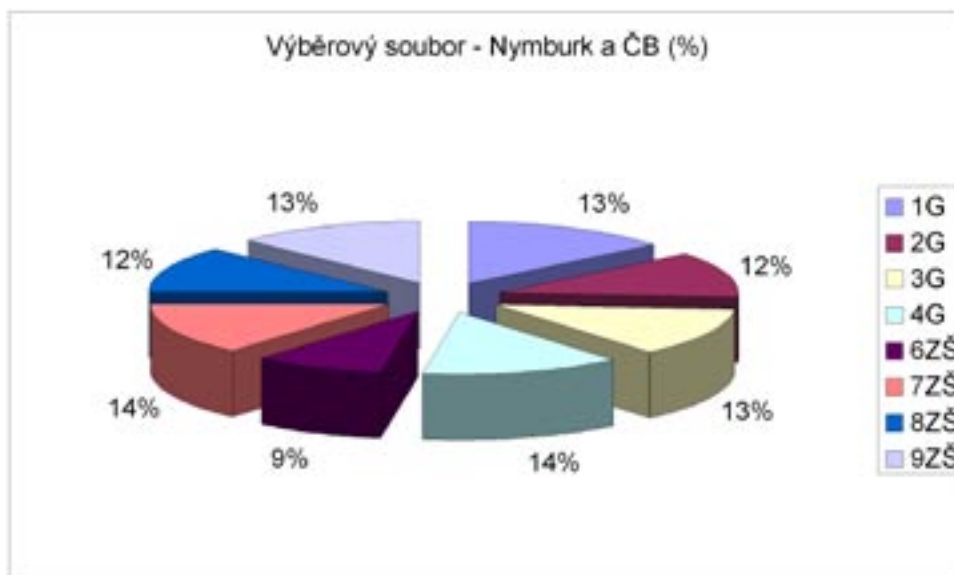

Graf – České Budějovice

Graf - Nymburk

Následující graf je souhrnný, ukazuje údaje všech zkoumaných škol.

Graf – České Budějovice – Nymburk – dohromady

4.1 Vyhodnocení sledovaných otázek

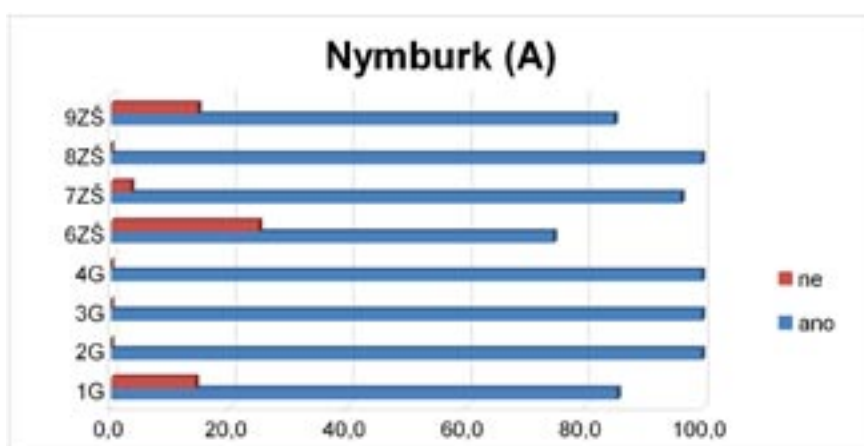
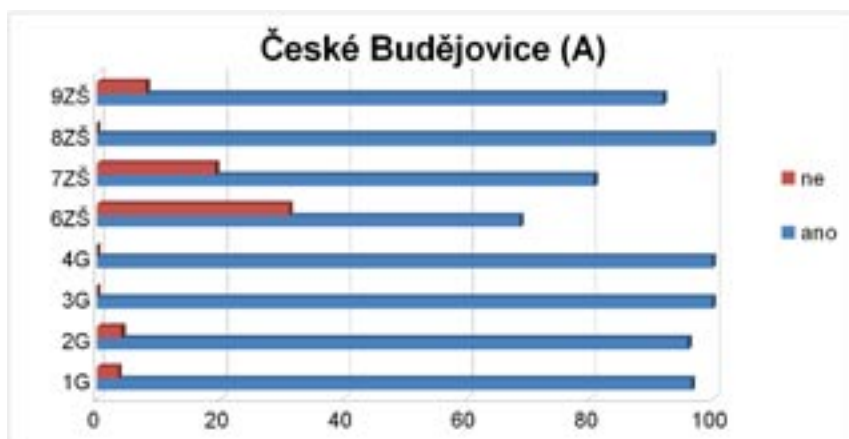
Výsledky jsou zpracovávány po otázkách a hodnoceny podle třech kritérií

- ZŠ a gymnázium
- malé a velké město
- zařazení etiky do učebních osnov

4.1.1 Vyhodnocení 1. části dotazníku (oblast lidských práv)

A. Víš, co to znamená mít práva?

Otázka A o právech dětí byla postavena samostatně, protože je to otázka zásadní.

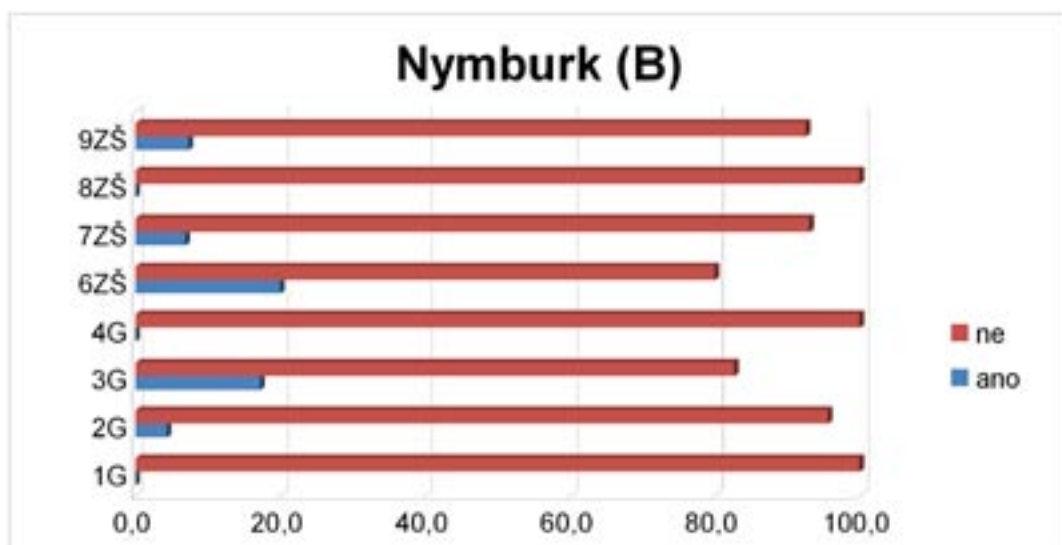
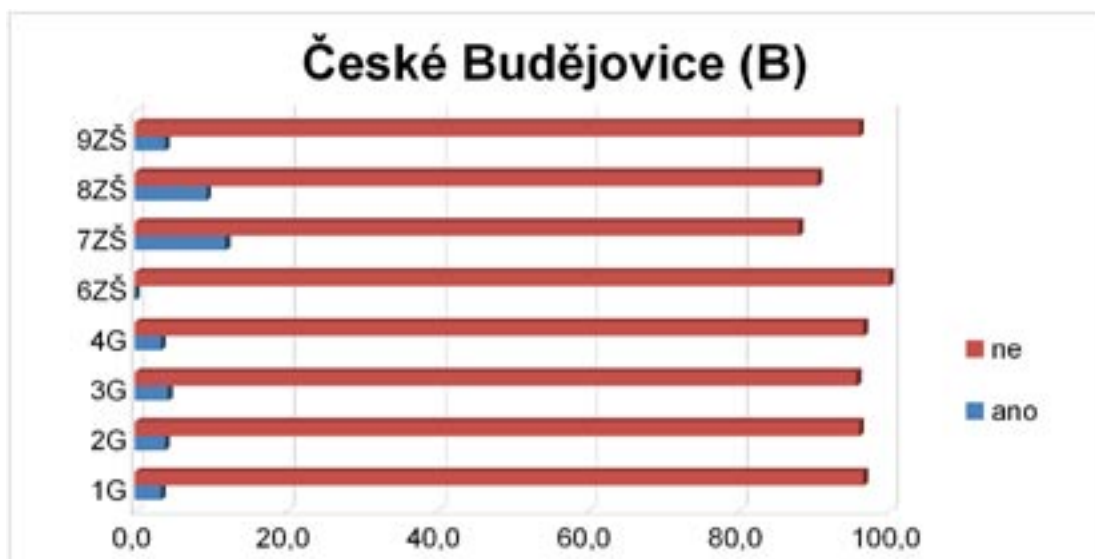
Velká většina žáků a žákyň v Českých Budějovicích i v Nymburce uvádí, že znají obsah pojmu „mít práva“. Nejskeptičtěji se k této otázce staví 6. ročníky na obou ZŠ. Naopak s téměř 100% jistotou ventilují svou znalost otázky „mít právní jistotu“ v 8. ročníku ZŠ na obou školách a rovněž ve 4. a 3. ročnících obou gymnázií.

Z toho je patrné, že největšími pochybnostmi trpí žáci 6. („přelomových“) ročníků základních škol. Vzhledem k tomu, že s dětmi nebyl prováděn řízený rozhovor přímo ke znalosti otázky „mít práva“, dá se předpokládat, že ji děti vyplnily automaticky.

Pokud bych měla srovnat ZŠ a gymnázia, jsou na tom s uvědoměním si tohoto pojmu lépe gymnázisté, což pravděpodobně souvisí jednak s výběrovostí školy a jednak s náplní výuky v oblasti společenských věd, který je pravděpodobně na obsahově jiné, vyšší úrovni než na ZŠ. Ve srovnání malého a velkého města není v tomto případě statisticky významného rozdílu, stejně jako ve srovnání škol s výukou a bez výuky etiky.

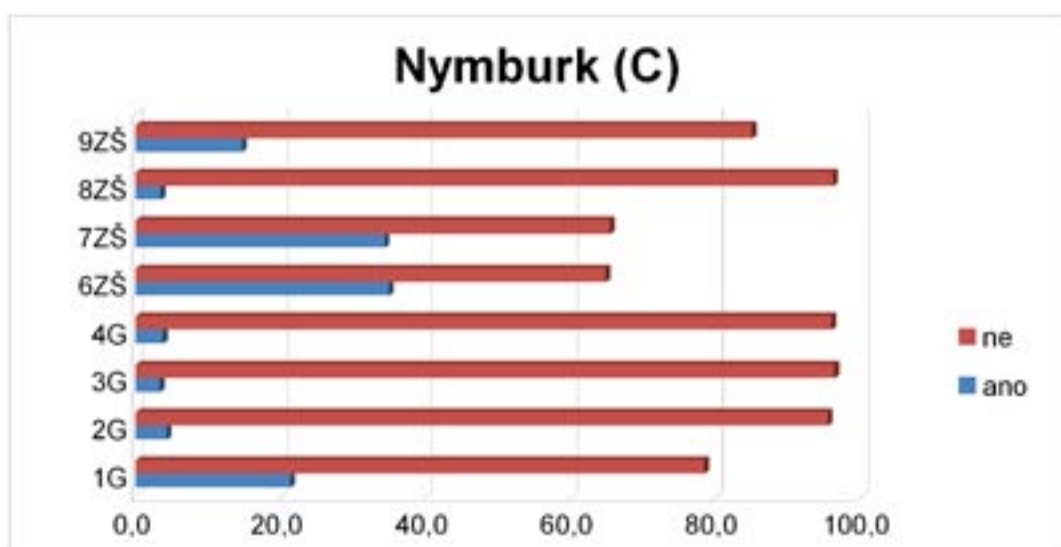
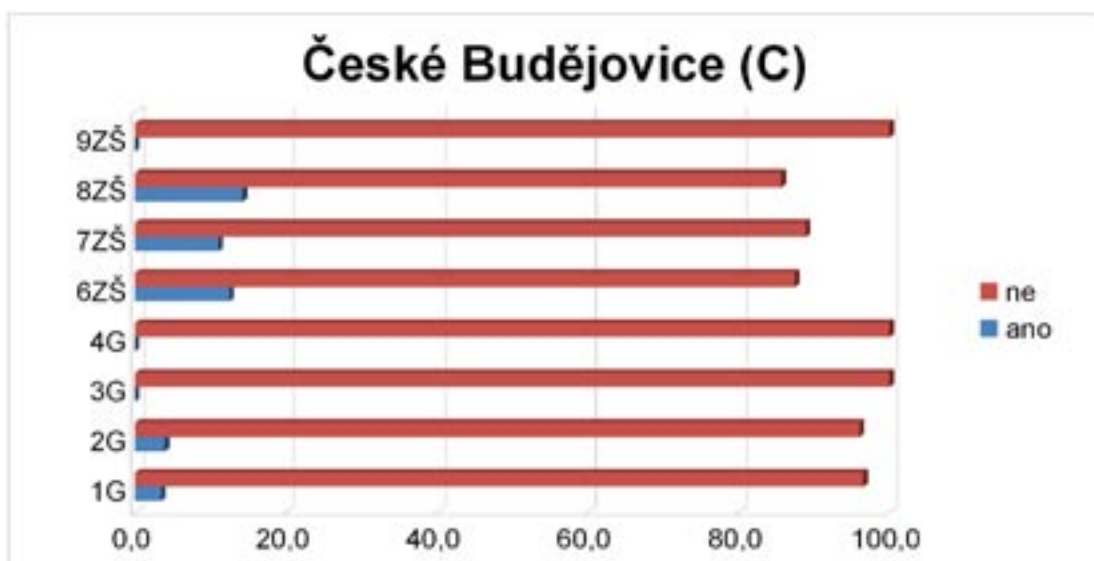
Otázky B, C, D jsou orientovány k vnímání násilí dětmi.

B. Je přípustné použít násilí k získání majetku jiné osoby?

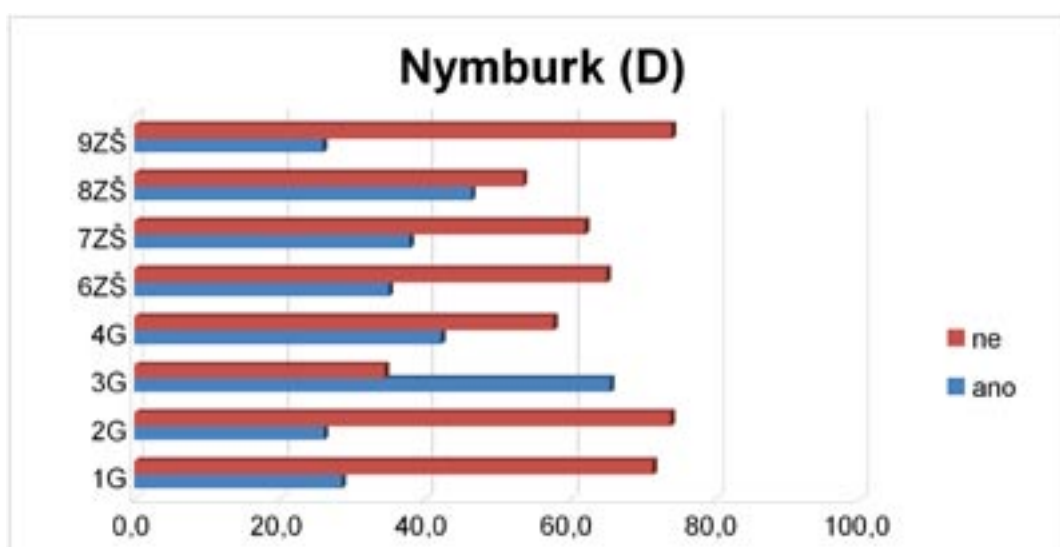
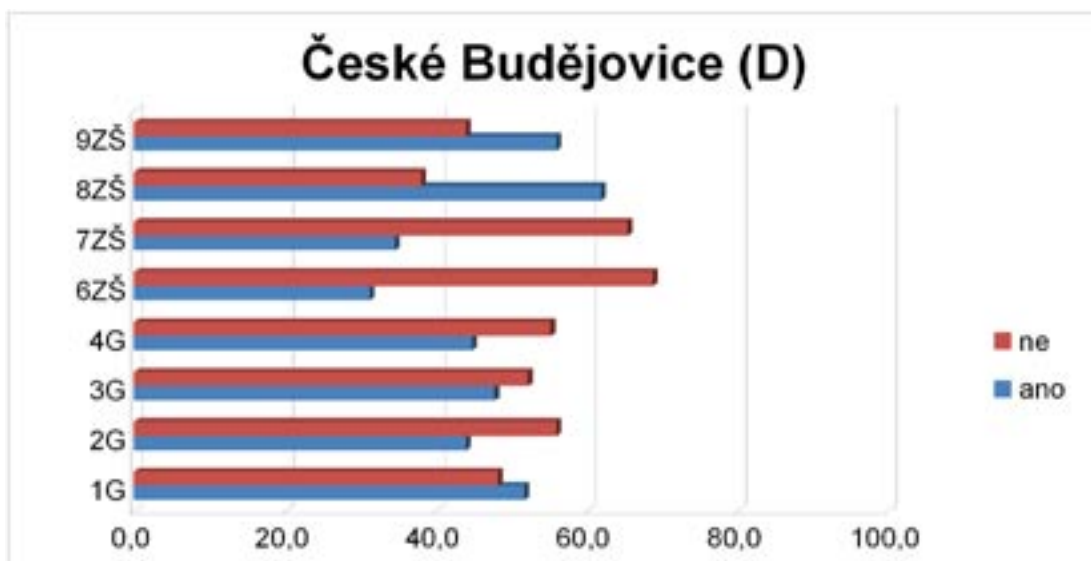
Děti v Českých Budějovicích a Nymburce se povětšinou shodují v názoru, že je nepřístupné domáhat se majetku druhých násilím. Největší problémy v tomto směru mají děti v 7. a 8. ročnících ZŠ v Českých Budějovicích (kolem 10%). V Nymburce vyjadřují kladný názor na „zmocnění se majetku druhého násilím“ v 3. ročníku gymnázia a 6. ročníku ZŠ (kolem 20%).

C. Je přípustné použít k násilí k získání např. nalezišť ropy v jiné zemi?

Ještě snáze sahají děti k nápadu obohatit se majetkem druhých, když se jich to netýká bezprostředně a do značné míry sami před sebou ospravedlňují morální nárok na „naftu jiné země“ (v Českých Budějovicích kolem 15-17%, v 6., 7., 8. ročníku ZŠ, a v Nymburce kolem 35% v 6. a 7. ročníku ZŠ)

D. Je přípustné použít násilí k prosazení lidských práv?

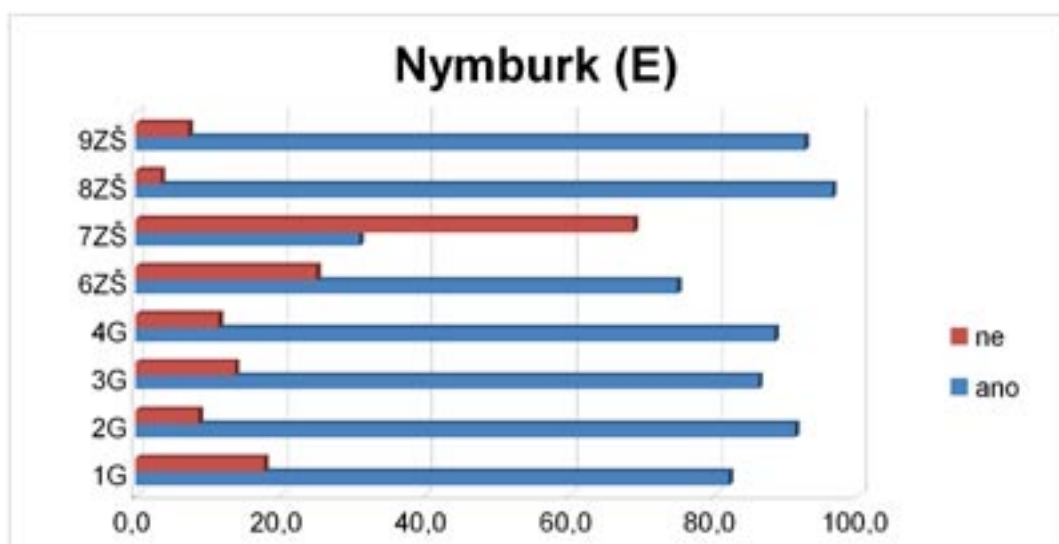
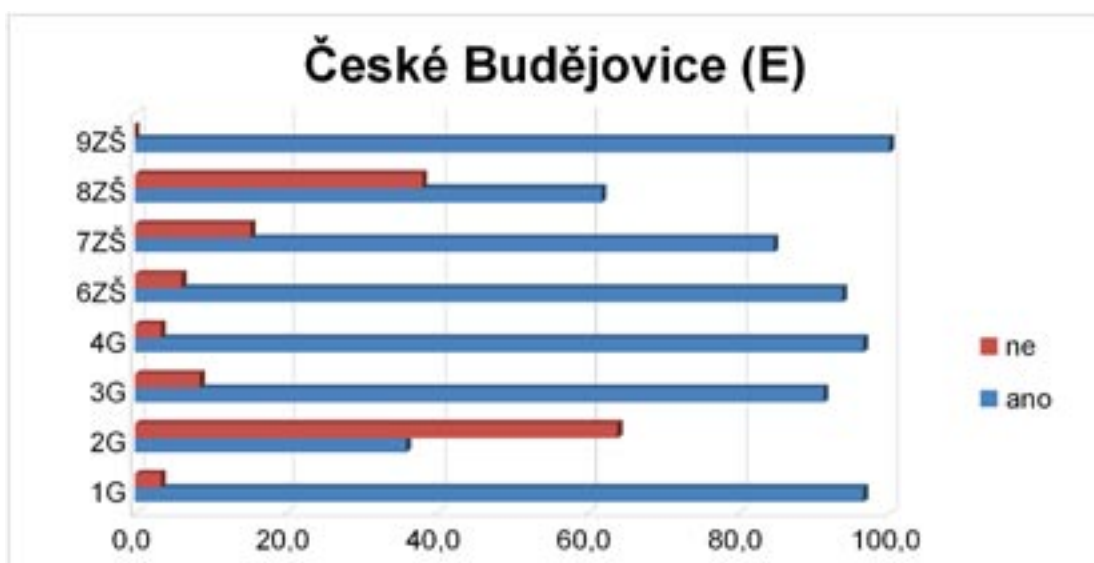

Kořeny agrese jsou velmi hluboké a silné. Prosazování „správného názoru“ bylo prezentováno i v dávných dobách „ohněm a mečem“. Silnější odhodlání přivést „ty druhé k rozumu pro jejich dobro“ je jasně patrné v Českých Budějovicích oproti Nymburku.

Z výsledků těchto tří otázek lze soudit, že děti akcentují právo na soukromé vlastnictví, týkající se jich samých a jejich blízkých. O poznání snáze se vyrovnávají např. s napadením vzdáleného státu z důvodu získání nějakého prospěchu, který se jich, byť jen vzdáleně, týká. Je pravděpodobné, že by stejně tak snadno přijaly i napadení jim cizího člověka.

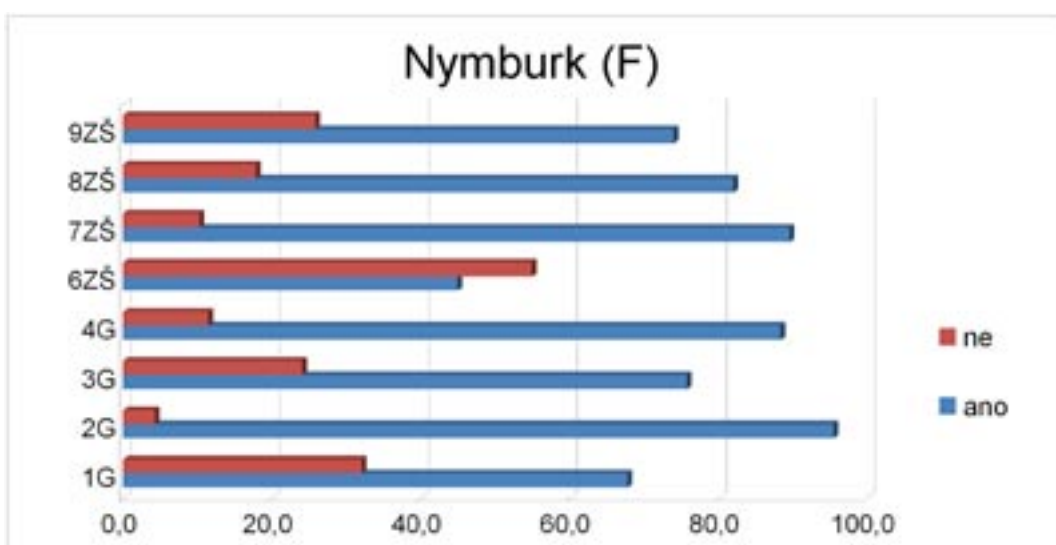
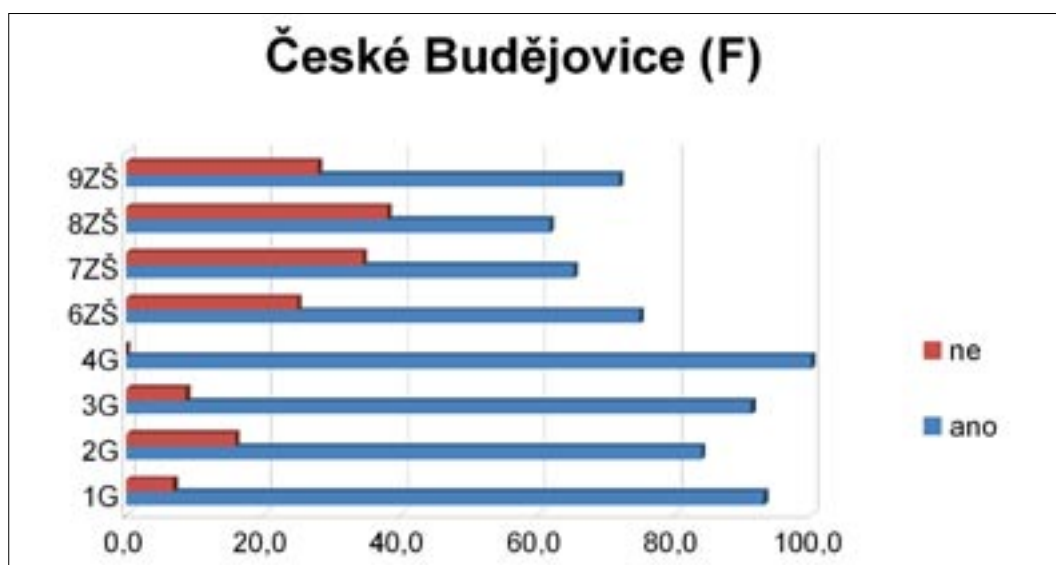
Naproti tomu v otázce lidských práv jsou děti daleko méně vyhraněné. Nicméně je alarmující, kolik dětí akceptuje použití násilí jako legitimní metody prosazování lidských práv.

Otázky E,F,G jsou zaměřeny na projekci násilí dětmi osobně a v jejich nejbližším okolí.
E. Je porušováním lidských práv násilí v rodině?

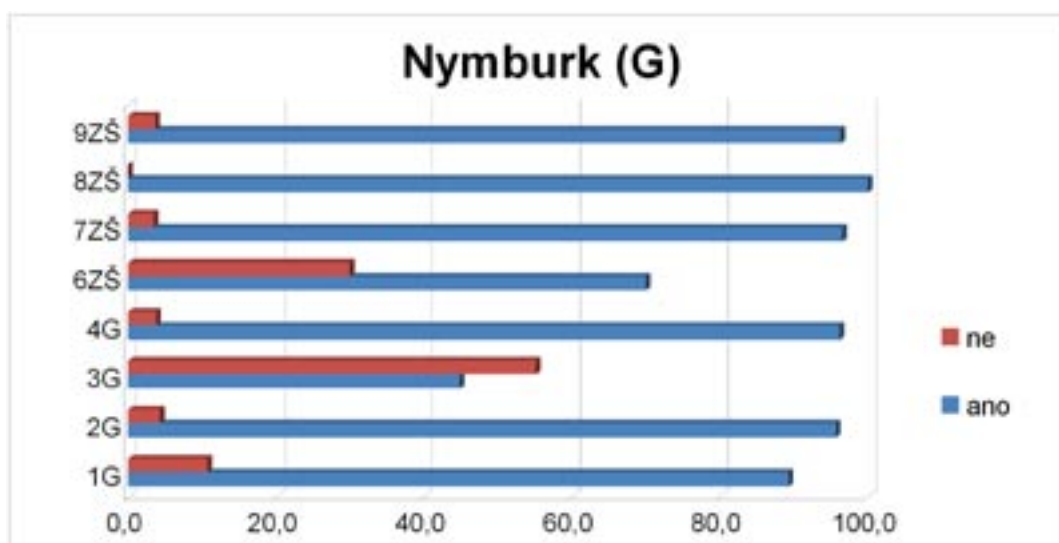
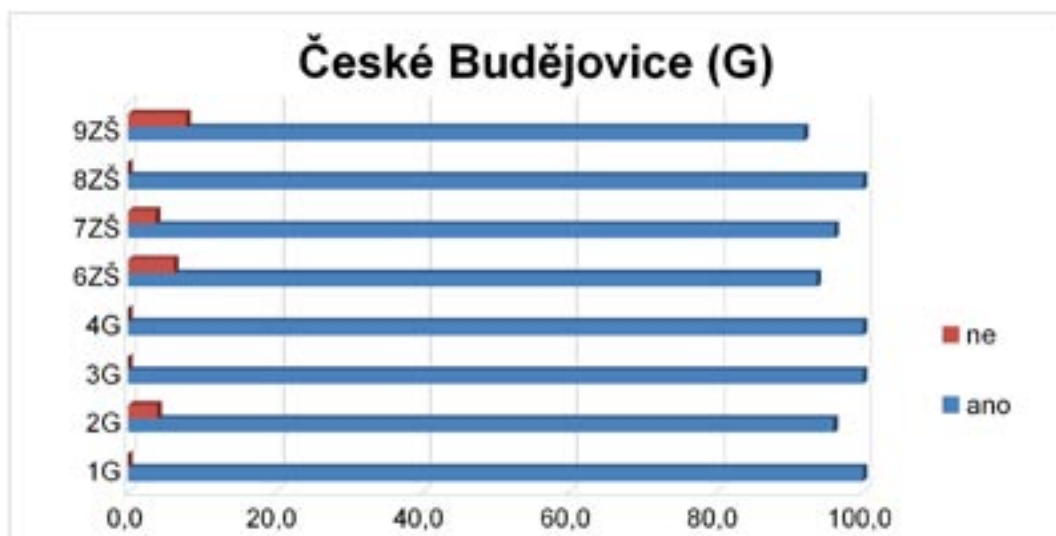
Prakticky ve všech třídách v Českých Budějovicích i Nymburce lze pozorovat zkušenost s obrovskou mírou agresivního násilí v rodinách. Ta je obrazem zoufalé společenské rodinné situace, ve které děti musí žít.

F. Je porušováním lidských práv násilí v partě?

Parta je dětmi v obou městech vnímána obdobně jako rodina, a to se všemi důsledky.

G. Je porušováním lidských práv šikana?

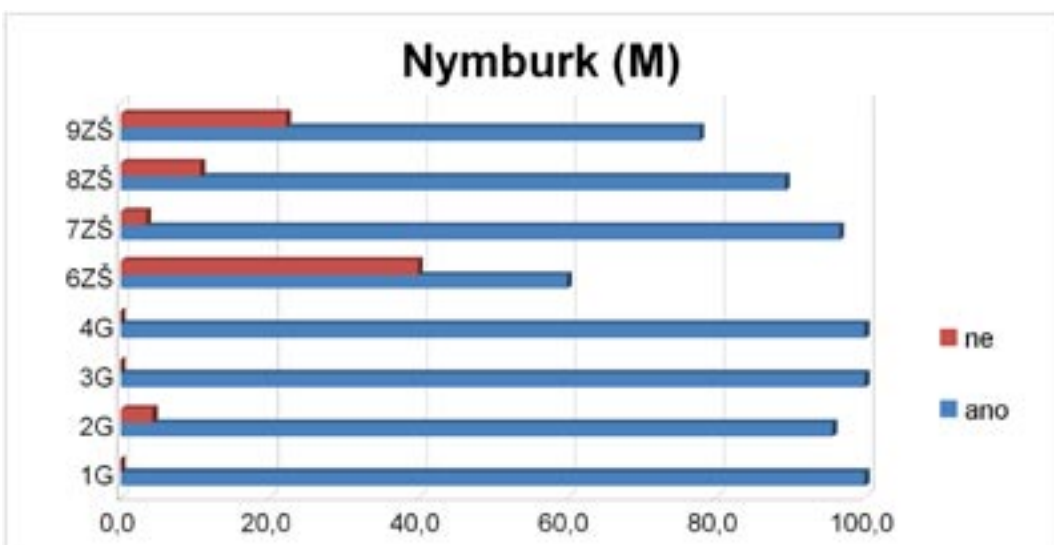
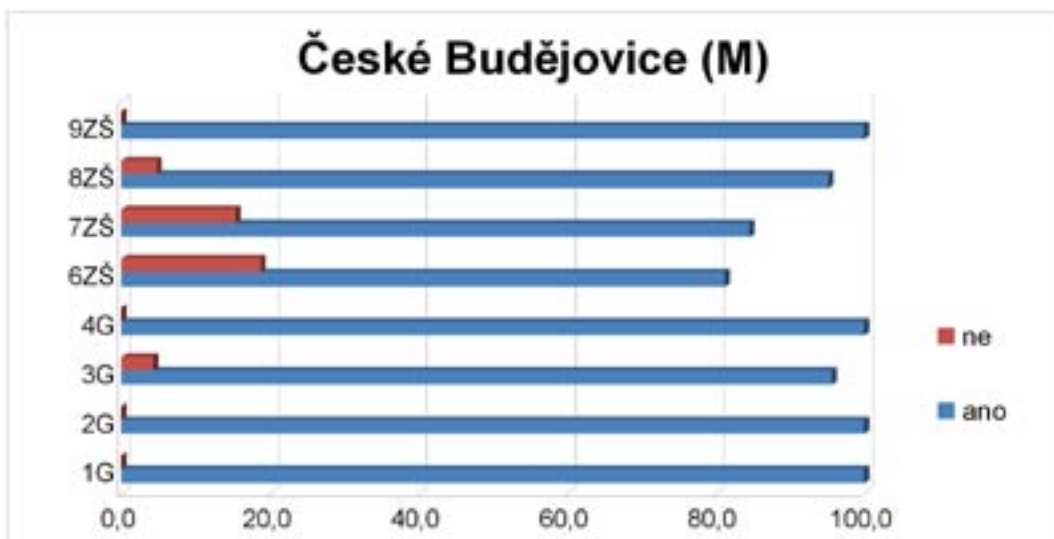

Na obou školách je patrný vliv médií na rozšíření pojmu šikana a jeho negativní prezentace a přijetí dětmi jako něčeho nepřipustného a značně nevhodného, zvláště v Českých Budějovicích.

Pouze v 6. ročníku ZŠ a 3.ročníku gymnázia v Nymburce se děti otevřeně vyjádřily, že „šikanu nepovažují“ za porušování lidských práv, a to pravděpodobně proto, že ji považují za běžnou součást svého života (viz Postoje dětí k otázkám násilí v rodině a partě).

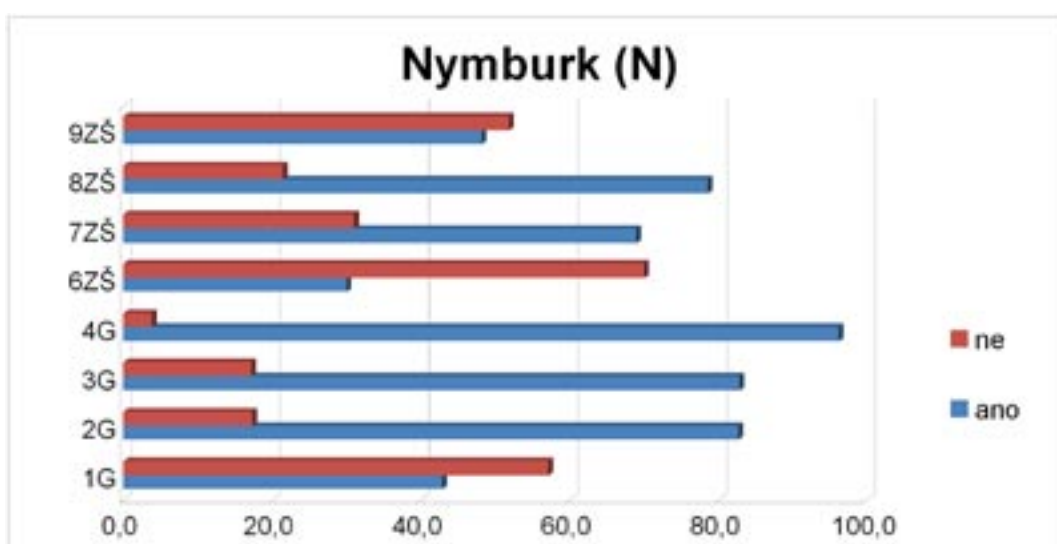
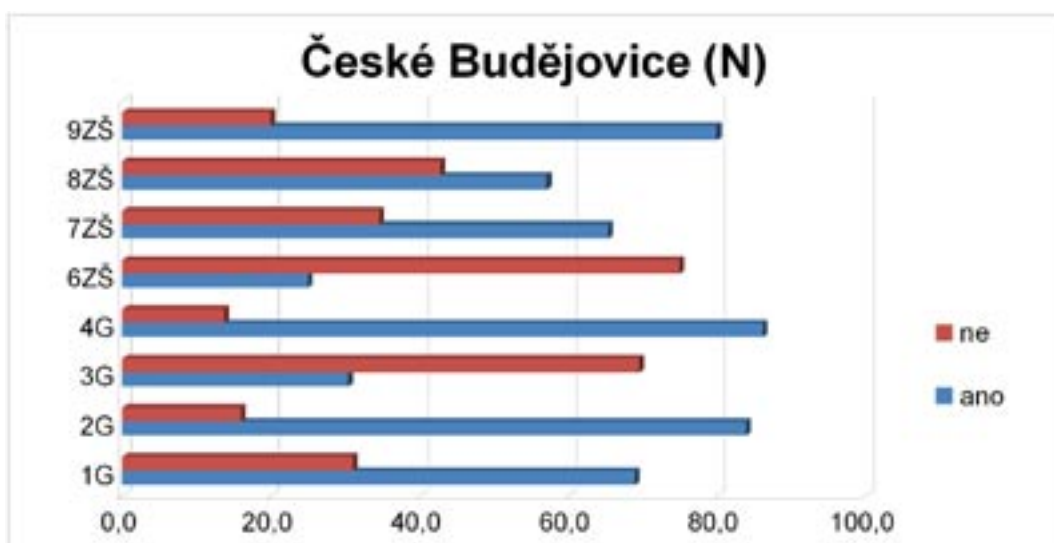
Otázky M,N,O jsou sdruženy v byrokratickou jednotku a jejich smyslem je, zda děti se ve svých právech dokážou orientovat a rozhodovat na teoretické úrovni.

M. Mají děti práva?

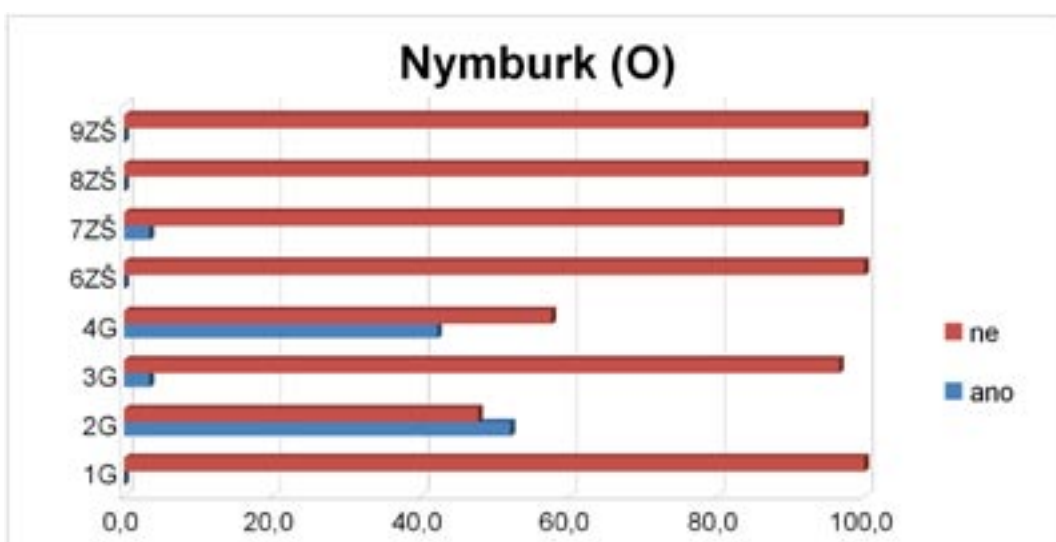
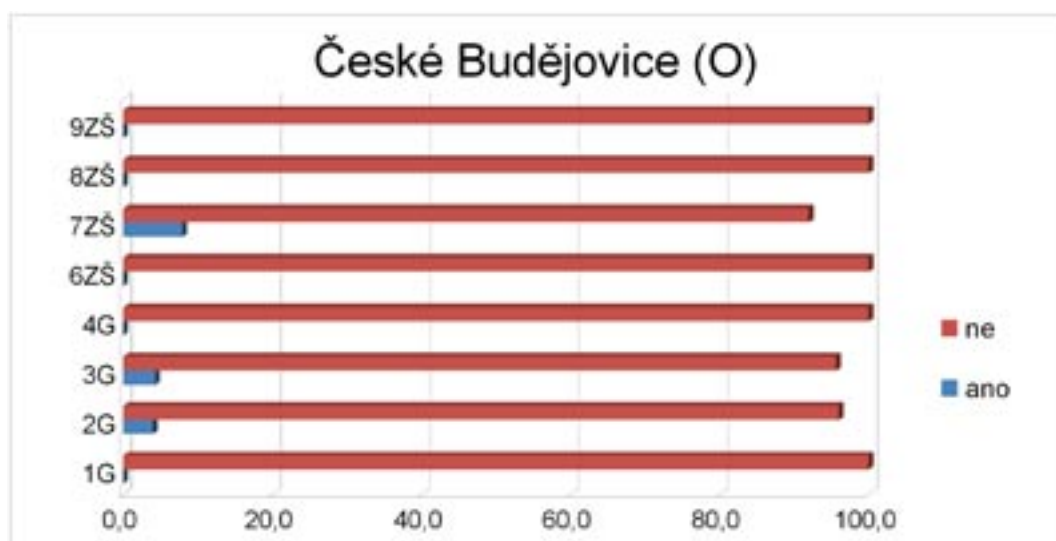
Naprostá většina se domnívá, že děti mají svá práva, obzvláště na obou gymnáziích. Poněkud problematické jsou opět oba 6. ročníky ZŠ a může to být i ochotou vyjádřit svůj názor na společenskou situaci, ve které se nacházejí (viz Násilí v rodině, v partě).

N. Pokud ano, jsou někde zakotvena?

Z této otázky, jak vidno, jsou děti značně na vahách, zda jsou jejich práva někde zakotvena. Jejich chabé povědomí o tom, že život dětí je společností oficiálně chráněn, je narušeno pouze ve 4. ročnících obou gymnázií, kde lze předpokládat, že se tak děje přece jen na základě vyšší vzdělanosti.

O. Kde?

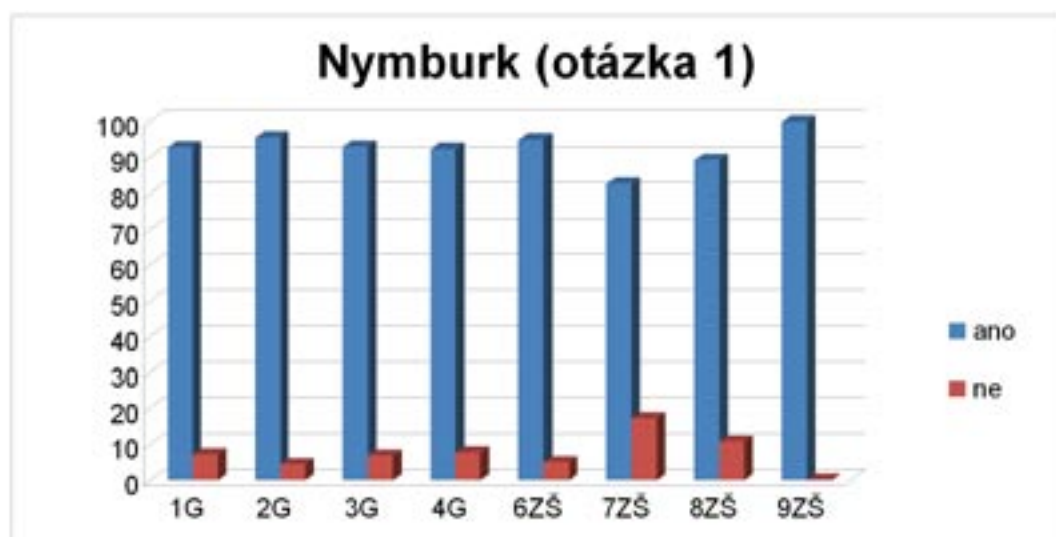
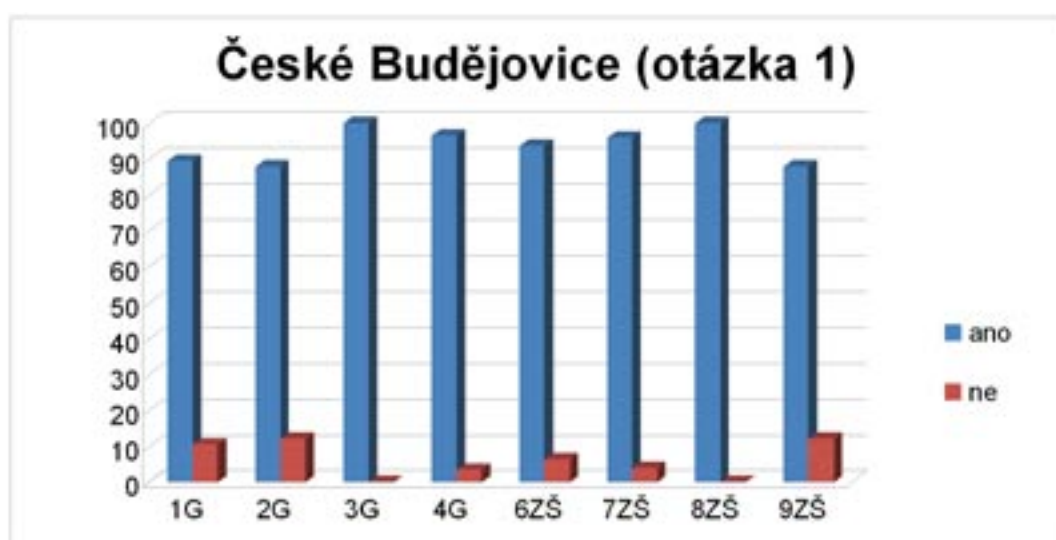
Z grafů vyplývá naprostá neznalost právní úpravy dětských práv. Výjimkou jsou pouze 2. a 4. ročník gymnázia v Nymburce. Vzhledem k tomu, že s dětmi nebyl prováděn řízený rozhovor, nelze kvalifikovaně rozhodnout, zda se jedná o vědomosti nebo jen hádají. Při besedě s dětmi vyplynulo, že mají dobrého učitele občanské výchovy. Je tedy možné, že zde hraje důležitou roli osoba pedagoga.

Děti se správně domnívají, že mají určitá specifická práva, ovšem už méně z nich má představu o jejich právní úpravě. Je zřejmá jejich naprostá neinformovanost o konkrétním dokumentu kodifikujícím dětská práva. Není zásadnějšího rozdílu mezi oběma městy ani oběma školami.

4.1.2 Vyhodnocení 2. části dotazníku (schopnost reagovat v prosazení lidských práv)

V první otázce bylo sledováno, zda děti na příkladu velmi známé pohádky připustí týrání nevlastní matkou.

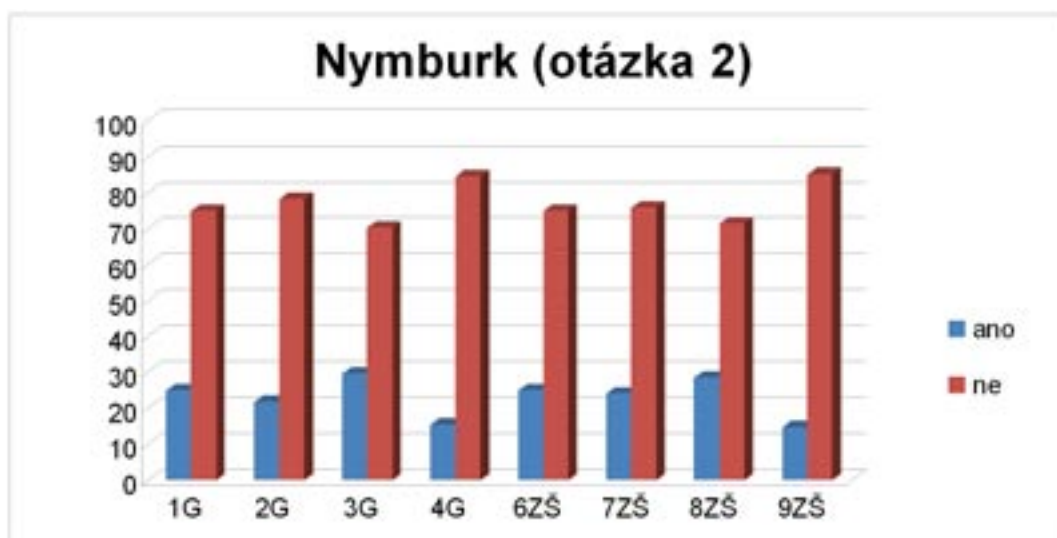
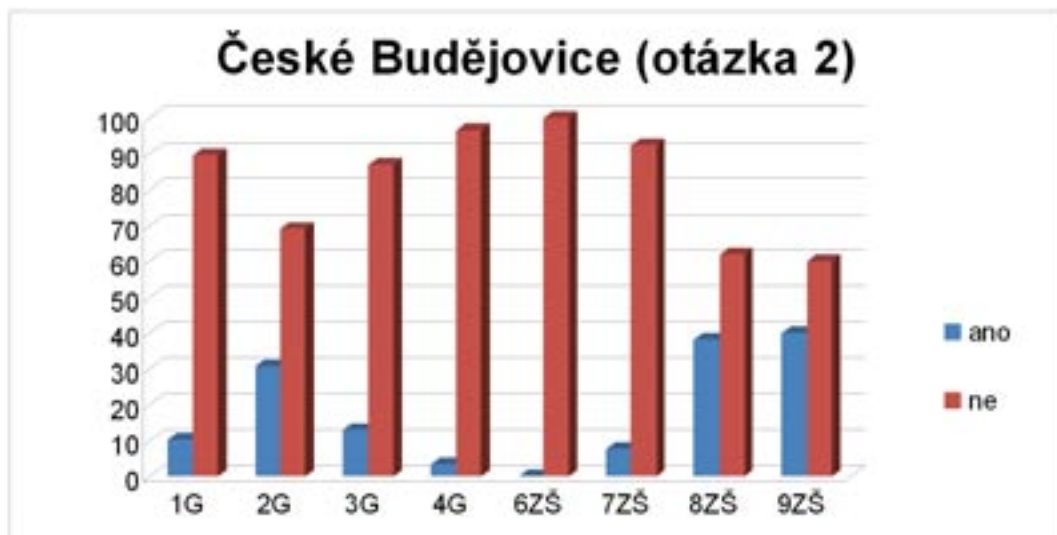
1. Byla Popelka týrána svou nevlastní matkou?

Obecně jak v Českých Budějovicích, tak v Nymburce panuje značně převažující názor a jistota, že „macecha“ páchala bezpráví. Zůstává otázkou, zda by si děti zachovaly jednoznačnost svého názoru, kdyby šlo o vlastní matku.

Ve druhé otázce bylo sledováno přání dětí, zda otec má vyjádřit svůj ochranný aktivní postoj vůči nim násilím.

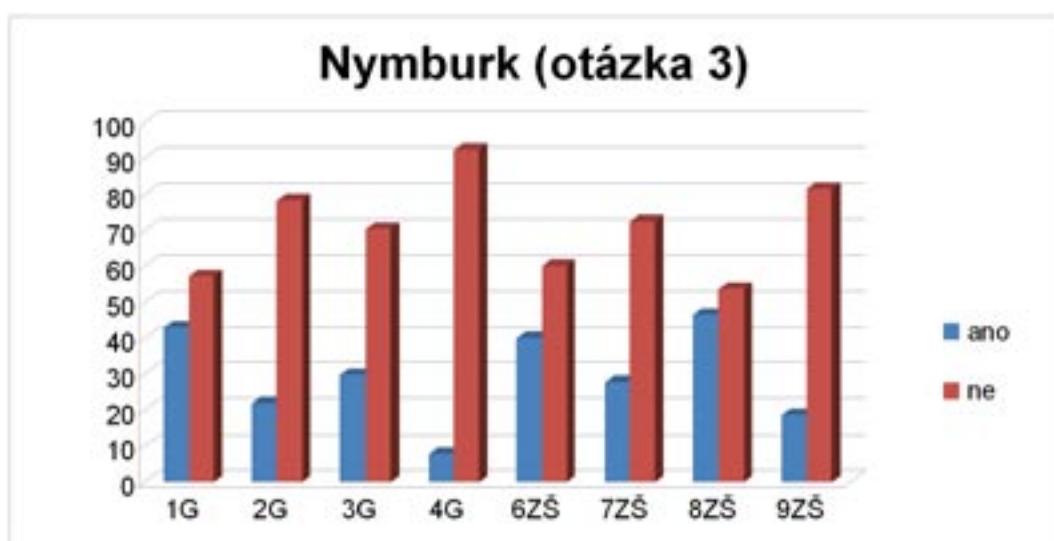
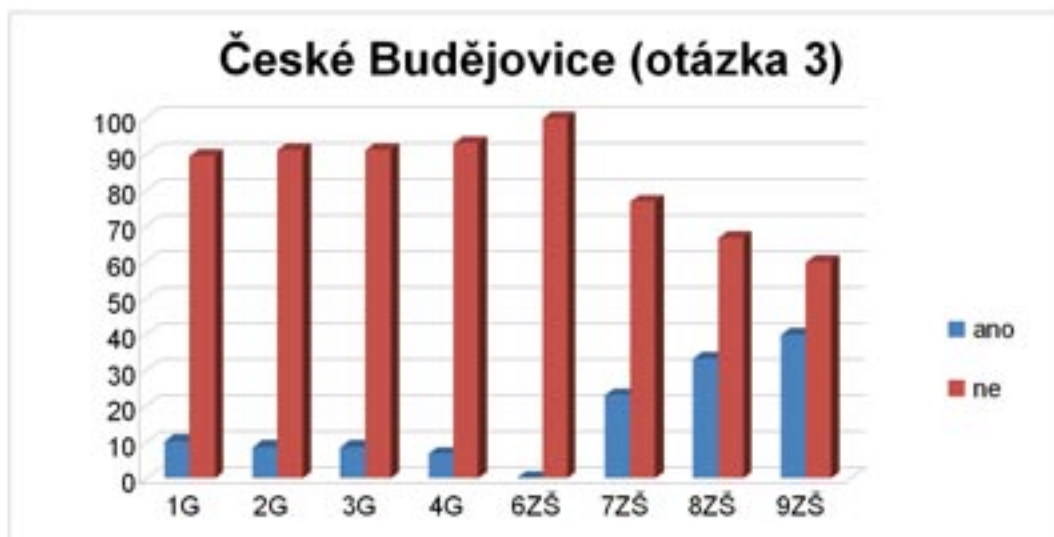
2. Bylo by v pořádku, pokud by jeho (otcův) aktivní postoj zahrnoval násilí?

V obou městech děti přiznávají větší toleranci vůči brachiálnímu násilí prezentovanému muži, výrazná je 20% shoda ve všech ročnících na gymnázia i ZŠ v Nymburce, pouze 4.ročník gymnázia a 9. ročník ZŠ zaznamenávají pokles kolem 10% respektování fyzického násilí prezentovaného otci.

Otázka č.3 je jasně osobně vztažena k porušení vztahu dítě - dospělý a ochotě k brachiálnímu útoku vůči dospělému v případě bezpráví.

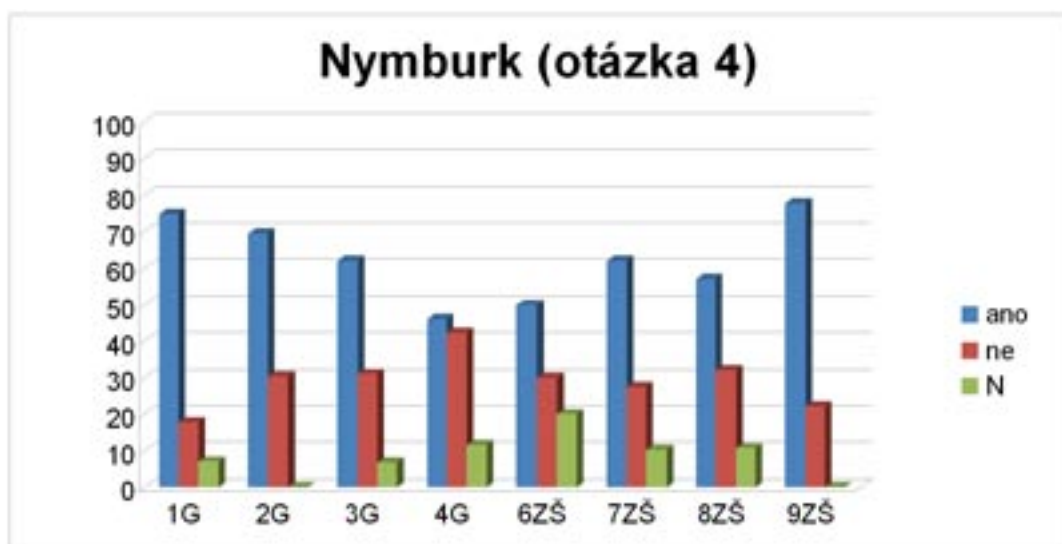
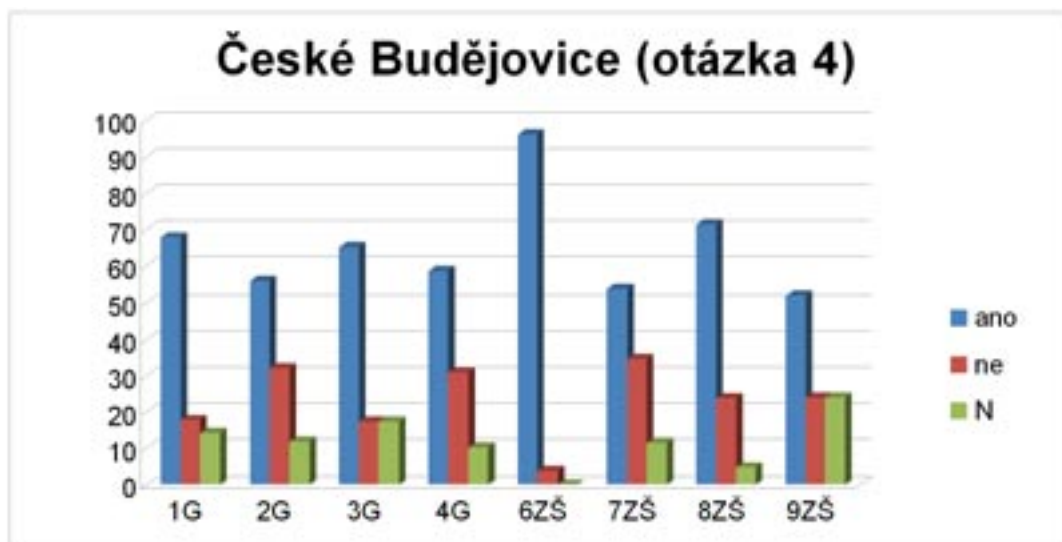
3. Měla Popelka svou situaci řešit násilím?

Tato otázka – zdá se – souvisí s otázkou číslo 2, kdy děti ve 4.ročníku gymnázia a 6. ročníku ZŠ všech škol dávají přednost nenásilí. Ovšem dá se předpokládat, že je na ZŠ a na gymnáziu k tomu vedou odlišné důvody.

Otázka č. 4 završuje jednoznačně rozhodnutí dětí řešit situace slabšího, a to třemi způsoby: utéci se pod ochranu autority a přenechat odpovědnost na oficiální veřejné moci, řešit svízelnou situaci osobně útekem nebo zvolit osobní roli v násilném jednání vůči druhému.

4. Navrhni, jak by mělo být řešeno Popelčino postavení v rodině?

Vysvětlivky: ano - spoléhání na autoritu, ne - útek, N - násilí

V Českých Budějovicích je patrná nejvyšší důvěra v autoritativní orgány, která ale má velmi kolísavý průběh, zatímco v Nymburce na gymnáziu má od 1. do 4. ročníku

důvěra v ochranné orgány státní moci silně sestupnou tendenci, neboť se v ní zobrazuje rostoucí zkušenost s nimi. Téměř přímo úměrně s tím stoupá v těchto ročnících snaha vyřešit zátěžovou frustrující situaci útekem.

Zatímco v 9. ročníku ZŠ v Českých Budějovicích přes 20% dětí přijímá zabití macechy jako nejlepší řešení, což je obrazem známého fenoménu existence dětských gangů prosazujících se stále větší brutalitou a jejich stále rostoucího počtu ve velkých městech, v Nymburce nejvyšší agrese - zabití macechy - je nejvíce zastoupena v 6. ročníku ZŠ. To pravděpodobně souvisí s nevyzrálostí dětí a spíše s jejich bezradností a tím pohotovostí k agresi.

5. Diskuse

Rozbor vymezených skupin otázek

Do 1. skupiny byla zařazena pouze jedna otázka, která zní:

A. „*Víš, co to znamená mít práva?*“

Lze usoudit, že s přibývajícím věkem jsou si děti stále více vědomy obsahu pojmu „mít práva“, a to jak na základních školách, tak na obou gymnáziích.

Domnívám se, že povědomí o náplni svých práv děti sice deklarují, ale vzhledem k následným výsledkům nebude jejich skutečná orientace v právech nijak vysoká. Přestože politické a právní orgány vyhláší ty nejlepší úmysly při naplňování dětských práv, největším problémem je přesvědčit samotné děti, že vůbec nějaká práva mají a že existuje legitimní a v právním systému akceptovatelný způsob, jak se jich domoci. Nicméně děti samy nejsou přesvědčeny o tom, že jsou legitimně chráněny – jak bude dále popsáno. Pokud děti samy nemají v reálném životě jednoznačný důkaz o tom, že „žijí hájeny“ svým nejbližším okolím, nikdy skutečně neuvěří...

Do 2. skupiny jsem zařadila otázky:

B. *Je přípustné použít násilí k získání majetku jiné osoby?*

C. *Je přípustné použít násilí k získání např. nalezišť ropy v jiné zemi?*

D. *Je přípustné použít násilí k prosazení lidských práv?*

Domnívám se, že děti preferují především sebe, svou rodinu a své kamarády jako nedotknutelné, a proto jednoznačně reagují negativně na viditelné násilí, které by zasahovalo do jejich nejbližšího okolí. Naproti tomu, pokud jde o majetek někoho cizího, případně dokonce jiného státu, jejich akceptace použití násilí je daleko tolerantnější. Mám za to, že na jednu stranu vnímají problém v intencích „košile bližší než kabát“, na druhou stranu právě překonání tohoto klíše vyžaduje výchovnou pomoc ze strany dospělých, aby děti získaly jistotu svých mravních postojů a soudů. Tím mám na mysli prosté mravní a právní povědomí o tom, jak se stavět k majetku svému, k majetku druhé osoby, k právům svým a právům ostatních lidí.

Za samostatnou zmínku stojí možnost užití násilí k prosazení lidských práv. Odhlédneme-li od toho, že jsou různá pojetí toho, co je náplní lidských práv v souvislosti s různými kulturami, je alarmující, že děti přijímají násilí jako legitimní a právně akcep-

tovatelnou metodu, jak se domoci nějakého výsledku, byť je deklarován brnknutím na tak citlivou strunu, jako jsou lidská práva.

Stejně jako René Girard ve své knize *Obětní beránek* se nesnažím přesně určit, kde bezpráví začíná a kde končí. Je třeba jen poukázat, že existuje určité schéma kolektivního násilí platné v nejrůznějších kulturách a že je nutno se tímto zabývat. **(15)**

Bylo by vhodné zařadit do výuky společenských věd, občanské nauky, etiky apod. přednášky na téma morálky, kapitoly z práva, filozofie, ale i problematiku médií a jejich vlivu na společnost. Je třeba děti učit, že v současné době je informace chápána především jako zboží a že tato její povaha výrazně nabývá vrchu nad základním úkolem médií: osvětlovat a obohacovat demokratickou diskusi.

Do 3. skupiny jsem zařadila otázky:

E. Je porušováním lidských práv násilí v rodině?

F. Je porušováním lidských práv násilí v partě?

G. Je porušováním lidských práv šikana?

Lze předpokládat, že na akceptaci násilí v rodině dětmi má zcela zásadní vliv fakt, že si toho „tak nějak nikdo nevšimá“, že se jedná o společenské tabu. Pokud se domácímu násilí nebrání ostatní členové rodiny, je vnímáno jako běžná součást rodinného života a dítě je přijímá jako normální součást svého prožívání a jednání.

Násilí se stává zcela běžnou součástí dětského života a není tedy divu, že samy děti přenášejí násilné chování do party, do školy, mezi kamarády, že ve velkých městských aglomeracích vznikají dětské gangy, jejichž nebezpečnost přesahuje naše schopnosti regulace.

Děti často snáze přijímají násilí v rodině a partě, naproti tomu deklarují, že šikana je pro ně neakceptovatelná. Důvod spatřuji v plošné medializaci tématu šikany v médiích a velkému množství informací ze strany rodičů, pedagogů a vychovatelů. Na druhou stranu lze ovšem u dětí a dospívajících pochybovat o interiorizaci negativního postoje k šikaně, neboť není možné, aby děti šikanu samy nepraktikovaly, když násilí v rodinách a partách vidí, zažívají a akceptují. **(38)** Lze předpokládat, že respektování násilí v rodinách a mezi kamarády bude mít v chování dětí mnohem větší odezvu, nežli jsou ochotny přiznat, negativní názory na šikanu jim nejsou vlastní a médií prezentované názory jen „papouškují“.

Problémem naší společnosti je, že moc mluvíme. Na celém světě se odborníci shodují, že minimálně 80% komunikace se odehrává neverbální formou. To znamená,

že u přírodních národů, u nichž je kladen největší důraz na učení nápodobou (dříve jsme je posměšně označovali za národy primitivní), zjišťujeme zajímavé a stabilní výchovné úspěchy. Zdá se, že „civilizované“ výchovné metody, tzv. „liberální výchova“ podbízející se dítěti i za cenu rozostření řádu, zaznamenávají výsledky spíš rozpačité s pravděpodobnými vážnými důsledky na vývoj celé populace. Úkolem dospělého jedince není posunout se na úroveň dítěte, ale dítě připravit na samostatnou a odpovědnou existenci ve společnosti a prožití svého vlastního života.

Do 4. skupiny jsem zařadila tyto otázky:

M: Mají děti práva?

N: Pokud ano, jsou někde zakotvena?

O: Kde?

Děti mají problémy s definováním „svých dětských práv“. Matně tuší, že existuje nějaká právní úprava, ale naprostá většina dotázaných neví nic o existenci Úmluvy o dětských právech, o jejím smyslu, poslání a problémech s jejím uplatňováním ve valné většině světa. **(53)** Příčinu lze spatřovat v tom, že na školách je této látce věnována jen okrajová pozornost a v rodinách se o ní vůbec nemluví.

Při rozhovorech s dětmi jsem získala dojem, že znají druhy právních disciplín a řádů, ale základy morálky a jejího fungování (nebo spíš nefungování) ve světě dospělých jsou ve výuce i výchově opomíjeny. Škola i rodina měří častěji hodnotu člověka podle úspěšnosti a bezkonfliktnosti, právě na úkor morálních hodnot a chuti opravdově poznávat svět a odpovědně žít svůj život.

Nemluvě o právu dětí na ochranu, výchovu a podporu ze strany dospělých – rodičů a učitelů – o němž děti nikdo příliš nepoučuje.

Do 5. skupiny byly zařazeny tyto otázky:

1. Byla Popelka týrána svou nevlastní matkou a sestrami?

2. Bylo by v pořádku, pokud by jeho (otcův) aktivní postoj zahrnoval násilí?

3. Měla by Popelka svou situaci řešit násilím?

4. Navrhni, jak by mělo být řešeno Popelčino postavení v rodině?

K použití pohádky o Popelce mě vedla archetypální psychologie C. G. Junga. Popelka jako archetyp dítěte a ženy je blízká všem děvčátkům a zcela jistě se s ní v mnoha případech identifikují. Romantický obraz prince, který přijede na bílém koni, je

maximálně přitažlivý pro ženy od pěti do pětadesáti let – to je společenská „past na Popelku“. (7) A kluci o tom vědí, a tím je pohádka o Popelce tak významná pro všechny. Proto má validní výpovědní hodnotu, pokud se děti vyjadřují o Popelčině osudu, stejnou nebo spíše větší, než kdyby se vyjadřovaly o osobách konkrétního světa.

Zcela jasně děti odsuzují násilné chování macechy vůči Popelce. Dítě potřebuje ideály ve svém životě, aby se vůbec mohlo vyvíjet, aby vědělo, kudy se dát - a to je smysl celé výchovy, jak říká František kardinál Tomášek (42)

Dítě není jen objekt, kterým je posouváno a jímž je manipulováno, ale i subjekt, který se na vlastní orientaci a výchově podílí. Agrese je jedním z největších problémů 21. století. A vládne i v rodinách. Dítě chce věřit tomu, že všechno je tak, jak má být, a že jeho potřeba „správnosti a pravdivosti“ je naplňována. Je přesvědčené, že jeho milovaný rodič neví o tom, čemu je vystaveno. Dítě daleko lépe vnímá a přijímá násilné chování otce, kterého chápe v naší societě jako proklamovaného ochránce, tedy i zastánce své osoby. Bylo by dobré podrobit výzkumu, zda by si děti zachovaly jednoznačnost tohoto názoru, kdyby se jednalo o vlastní matku Popelky, a hlavně - v případě násilí ze strany Popelčina otce - kdyby násilí bylo zaměřeno vůči nim, dětem, a nikoliv proti někomu, kdo jim, dětem, ubližuje.

Více než polovina žáků 2. stupně ZŠ nemá základní informace o filozofii aktivního nenásilí.

Tato hypotéza byla potvrzena. Děti sice tvrdí, že znají svá práva, ale následný výzkum jednoznačně ukazuje, že tomu tak není. Stejně tak děti neprokázaly schopnost řešit krizovou situaci právně akceptovatelnou formou.

S rostoucím věkem žáků 2. stupně ZŠ roste zájem o vzdělávání v oblasti prevence násilí.

Tato hypotéza potvrzena nebyla. Nebyl prokázán žádný statisticky významný nárůst vědomostí a zájmu v oblasti vzdělávání prevence násilí.

Rozdíl ve vědomostech dětí mezi základními školami a gymnázii je podle očekávání ve prospěch gymnázií. Lze říci, že důvod je ve vyšší vzdělanosti a sociální inteligenci dětí. (16) Zároveň je ale třeba podotknout, že rozdíl není příliš velký, takže i gymnázia mají na tomto poli mnoho práce.

Z hlediska srovnání velkého a malého města a míry informovanosti ve sledované oblasti výzkum neprokázal žádný statisticky významný rozdíl. Pokud se týká připravenosti a ochoty k agresi lze konstatovat, že ve velkém městě jsou děti pohotovější použít násilí k obraně svých práv či k dosažení svého.

Třetím sledovaným aspektem byl vliv zařazení etiky jako předmětu do výuky. Výzkum nepotvrdil, že by výuka etiky měla nějaký zásadní pozitivní vliv na sledované veličiny. Daleko důležitější je osobnost pedagoga, který daný předmět – etika, základy společenských věd, občanská nauka – přednáší.

„Ve stále se zrychlujícím víru metod a teorií a při neustálém střídání interpretací, které na chvíli získají přízeň veřejnosti a vzápětí upadají do zapomnění, z něhož se už nejspíš nikdy nevyhrabou, se zdá, že už neexistuje nic stálého, že žádná pravda nevydrží,“ – opět René Girard a jeho Obětní beránek. **(15)** Tento stále se zrychlující vír pak vede k mechanismu obětního beránka, který ho zastavuje. A na nás je zabránit tomu, aby se obětním beránkem staly děti.

6. Návrh metodiky vzdělávacího kurzu „Výchovou k nenásilí“

Základní myšlenky projektu:

- Umístění hodnoty lidského života na první místo
- Prohlášení rovnosti všech lidských bytostí
- Uznání individuálních a kulturních odlišností
- Rozvoj lidských znalostí za hranice dogmatu a toho, co se považuje za absolutní pravdu
- Zachování svobody myšlení a víry
- Odmítání násilí ve všech formách

Cílem projektu je informovat děti o příčinách a důsledcích nejdůležitějších globálních problémů, o ekonomických a sociálních rozdílech v situaci lidí ve světě a příčinách a důsledcích tohoto stavu. Projekt má přispívat k tomu, aby děti byly schopny přijímat odpovědnost za sebe a svět, ve kterém žijí. Děti by měly být motivovány k tomu, aby se aktivně podílely na řešení problémů na regionální, národní i mezinárodní úrovni. Dále by se měly děti naučit využívat nástrojů demokracie při účasti na veřejném životě, dokázat vymezit problém, analyzovat ho, vybrat nejvhodnější řešení, dokázat odhadnout své schopnosti a hledat možnosti, jak je využít při řešení problémů, na základě informací si vytvořit vlastní názor a uvést pro něj argumenty, umět přijmout názor ostatních a korigovat svůj původní názor.

Základními liniemi vzdělávacího projektu jsou čtyři skladebné komponenty:

- 1) pobýváme mezi lidmi
- 2) nacházíme se v určitých společensko-politických a ekonomických poměrech
- 3) sdílíme s lidmi kolem nás určitou kulturu
- 4) jsme vystaveni působení médií

Snahou je naučit děti být s druhými lidmi v dobrých vzájemných vztazích – integrovat se a komunikovat. V průběhu interakcí a komunikace zhodnotit, s kým a jak se děti ztotožňují, srovnávají, koho napodobují, podle koho se orientují, na kom jsou závislé a kdo je naopak závislý na nich, chápat, jak se vyvíjí hierarchie mezilidských vztahů – kdo koho ovlivňuje a kdo je kým ovlivňován, kdo koho vede a kdo je kým veden apod.

Dalším úkolem je vysvětlit dětem, jak náš život ovlivňují společenské, hospodářské a politické poměry, v nichž žijeme a které na nás doléhají, ať už si to uvědomujeme či nikoliv. Je třeba vysvětlit a pochopit, jak na nás působí nabídka trhu, reklama a móda, vzestup či pokles životní úrovně ve státě, jak se nás dotýká politický systém ve státě, jak

jsme provázáni s lidmi celého světa, a to nejen jako společenství lidí, ale i jako navzájem se ovlivňující ekonomiky a politické systémy ve všech biopsychosociálních aspektech.

Důležitou úlohu hraje v projektu kultura jako prostředek socializace člověka, tedy uzpůsobování člověka pro život mezi lidmi, začlenění do společnosti, určité skupiny, vrstvy, generace. Jinými slovy orientovat děti k hodnotám a cílům, o které je třeba usilovat, k přijetí norem a zásad, kterými je třeba se řídit a k zastávání postojů a věr, kterých sdílení z nás všech dohromady vytváří soudržnou pospolitost.

Média jsou nástrojem globalizovaného prožívání. Krom pozitivního dopadu na míru informovanosti je nutno připustit i vážná úskalí, až nebezpečí. Média mohou být a jsou za jistých okolností pro člověka hrozbou. Nejbanálnějším projevem toho je závislost na médiích, zejména televizi, videu, ale stále častěji na internetu. Závislí jedinci ztrácí způsobilost trávit volný čas jinak, než pasivní konzumací pořadů prakticky bez výběru. Jejich život se stává svého druhu vjemovým orgánem, kterým protékají pořady, události tak, jak je prezentují média. S tím souvisí závažný problém tzv. „špinavých údajů“. Tím jsou míněny údaje, informace a zprávy, které zkreslují skutečnost a navozují tak v konzumentech nesprávné, účelově zkreslené poznání a postoje. To se děje tendenčním výběrem určitých zpráv a vypouštěním jiných (tedy jednostranným informováním), účelovým akcentováním (posouváním důrazu tak, aby konzument zaujal právě to stanovisko, které v něm chce producent vysílání vyvolat). V tomto smyslu se stávají média účinným nástrojem manipulace psychikou lidí, což mělo a má v souvislosti s prosazováním ekonomických, politických a mocenských aspirací zájmových skupin nedožrnné následky.

Kurz by měl být veden prožitkovou formou, měl by být propojen s každodenním životem a s tématy, která se děti týkají. Jednotlivá setkání by měla být provázána úkoly, které děti plní v mezidobí, např. dokumentování konkrétních případů násilí z svého okolí, aktivní účast na webové diskusi s ostatními dětmi (třídami) zapojenými v projektu, různé výtvarné akce k tématu apod.

Struktura kurzu a další podrobnosti budou předmětem samostatné práce.

Očekávané výstupy projektu:

1. Proniknout hlouběji do tématu aktivního nenásilí tak, aby jej děti reálně zapojily do svých životů a staly se schopnějšími ovlivňovat směr tohoto globalizovaného světa.
2. Posílit myšlenku, že násilí není vhodnou reakcí na vyřešení násilných situací. Nejen, že je tato taktika násilná a tudíž nekoherentní, ale je přímo kontraproduktivní.

3. Soustředit se na společenské aspekty násilí s porozuměním existenčním problémům.
4. Vytvoření výstavy fotografií a krátkých příběhů „O vzniku, řešení a eliminaci násilí ve společnosti“.

Mým záměrem je realizovat pilotní projekt na vybraných školách v Českých Budějovicích a při pozitivních výstupech se pokusit projekt rozšířit na co největší počet škol, vytvořit vzdělávací systém pro pedagogy, pro nějž by tato diplomová práce mohla sloužit jako informační základ.

7. Závěr

Výzkum jednoznačně prokázal, že děti se příliš nedokáží orientovat v lidských právech, nemají informace o právních úpravách a nevědí, jak správně řešit krizové situace. Tím mám na mysli, že by děti měly mít informace a naučené vzorce chování, jak řešit situaci, v níž jsou jejich práva porušována, a ty jim chybí. Ovšem je nutno zdůraznit, že řešení by mělo být v intencích práva a morálky. Nelze tedy akceptovat řešení typu: „zabít macechu“.

Při pedagogických a výchovných snahách je nutné akcentovat fakt, že dětem nesmí být jen opakováno, jak mají jednat. Děti musí jednoznačně vnímat, že to, co je jim přednášeno dospělými, není jen teoretické mentorování, ale předávání žitých způsobů jednání, a že dospělí mají zájem je chránit a tento zájem je prvořadý.

Vzhledem k tomu, že zcela jednoznačně vzrůstá míra násilí a množství ozbrojených konfliktů všude na Zemi, je třeba hledat cesty, jak tuto situaci změnit, resp. změnit sami sebe, své jednání a postoje k dění ve světě, výrazně posunout míru participace a ochoty se vůbec účastnit a zvýšit solidaritu s lidmi žijícími v oblastech stížených chudobou, nemocemi, válkami a násilím. K tomu je ovšem nutné pochopit mechanismy znepokojivé eskalace těchto jevů a naučit se orientovat v informacích, rozpoznávat dezinformace a nenechat se jimi manipulovat.

Jsem přesvědčena, že ve výchově dalších generací jsou velké rezervy zejména ve škole a věřím, že bude-li jim věnována pozornost, může to mít zásadní efekt. Proto mám v úmyslu dané téma podrobněji rozpracovat, uvést do praxe a pečlivě monitorovat výsledky.

8. Seznam použité literatury

8.1 Odborné publikace a periodika

- (1) Buriánek, Jiří. Sociologie.
2. vydání. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-754-5.
- (2) Dahlke, Ruediger. Agrese jako šance
1. vydání. Praha: Ikar, 2005. ISBN 80-249-0546-9.
- (3) Doerner, Klaus. Plog, Ursula. Bláznit je lidské
1. vydání. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-628-5.
- (4) Drtilová, Jana. Koukolík, František. Život s deprivanty I.
1. vydání. Praha: Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.
- (5) Drtilová, Jana. Koukolík, František. Život s deprivanty II.
1. vydání. Praha: Galén, 2002. ISBN 80-7262-078-9.
- (6) Eco, Umberto. Skeptikové a těšitelé.
1. vydání. Praha, Argo, 2006. ISBN 80-7203-706-4.
- (7) Estés, Clarissa Pinkola. Ženy které běhaly s vlky.
1. vydání. Praha: Pragma, 1999. ISBN 80-7262-648-4.
- (8) Frankl, Emanuel Viktor. A přesto říci životu ano.
2. vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2006. ISBN 80-7192-848-8.
- (9) Freud, Sigmund. Vybrané spisy I.
2. vydání. Praha: Avicenum, 1991. ISBN 80-201-0025-6.
- (10) Freud, Sigmund. Nespokojenost v kultuře.
1. vydání. Praha: Hynek, 1998. ISBN 80-86202-13-5.

- (11) Fromm, Erich. Anatomie lidské destruktivity.
2. vydání. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-232-4.
- (12) Fromm, Erich. Lidské srdce.
1. vydání. Praha: Nakl. Josefa Šimona, 1996. ISBN 80-85637-28-6.
- (13) Fuerst, Maria. Psychologie.
1. vydání. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-199-0.
- (14) Giddens, Anthony. Sociologie.
1. vydání. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- (15) Girard, René. Obětní beránek.
1. vydání. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-255-3.
- (16) Helus, Zdeněk. Sociální psychologie pro pedagogy.
1. vydání. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
- (17) Chomsky, Noam. Hegemonie nebo přežití.
1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1351-0.
- (18) Keitetsi China. Musela jsem zabít.
1. vydání Praha: Motto, 2004. ISBN 80-7246-228-8.
- (19) Keller, Jan. Nedomyšlená společnost.
4. vydání. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-091-0.
- (20) Keller, Jan. Úvod do sociologie.
4. vydání. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-25-7.
- (21) Keller, Jan. Až na dno blahobytu.
2. vydání. Praha: Earth Save, 2005. ISBN 80-903085-7-0.
- (22) Klein, Naomi. No logo.
1. vydání, Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-671-8.

- (23) Kolektiv autorů. Střet civilizací?
1. vydání. Praha: Evropský literární klub, 2002. ISBN 80-86316-31-9.
- (24) Kolektiv autorů. Společnost mužů a žen z aspektu gender.
1. vydání. Praha: Open Society Fund, 1999.
- (25) Kolektiv autorů. Společný svět.
1. vydání. Praha: Člověk v tísni, 2005. ISBN 80-903510-0-X.
- (26) Krieger, Joel. Oxfordský slovník světové politiky.
1. vydání. Praha: Ottovo nakl., 2000. ISBN 80-7181-463-6.
- (27) Laurent, Eric. Tajný život G. W. Bushe.
1. vydání. Praha: :intu., 2004. ISBN 80-903355-1-9.
- (28) Levenson, Thomas. Einstein v Berlíně.
1. vydání. Praha: Práh, 2004. ISBN 80-7252-101-2.
- (29) Lipovetski, Gilles. Třetí žena.
1. vydání. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-030-3.
- (30) Lorenz, Konrad. Takzvané zlo.
1. vydání. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0264-0.
- (31) Moore, Michael. Hloupí bílí muži.
1. vydání. Praha: Knižní klub, 2004. ISBN 80-242-1246-3.
- (32) Nakonečný, Milan. Motivace lidského chování.
1. vydání. Brno: Academia, 1997. ISBN 80-200-0592-7.
- (33) Nakonečný, Milan. Encyklopedie psychologie.
2. vydání. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.

- (34) Poněšický, Jan. Agrese, násilí a psychologie moci.
1. vydání. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-593-0.
- (35) Procházková, Petra. Aluminiová královna.
1. vydání. Praha: NLN, 2003. ISBN 80-7106-632-X.
- (36) Ramonet, Ignacio. Tyranie médií.
1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-1037-6.
- (37) Renzeti, M. Caire. Ženy, muži a společnost.
1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0526-2.
- (38) Shapiro, Lawrence E. Emoční inteligence dítěte.
2. vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-964-X.
- (39) Stieglitz, Joseph E. Jiná cesta k trhu.
1. vydání. Praha: Prostor, 2003. ISBN 80-7260-096-8.
- (40) Šišková, Tatjana. Výchova k toleranci a proti rasismu.
1. vydání. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-285-8.
- (41) Toffler, Alvin. Tofflerová, Heidi. Válka a antiválka.
1. vydání. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-16-0.
- (42) Tomášek, František. Pedagogika.
1. vydání. Brno: NIBOWAKA, 1992. ISBN 80-901294-0-4.
- (43) Vaníčková, Eva. Tělesné tresty dětí.
1. vydání. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0814-0.
- (44) Vaníčková, Eva. Dětská prostituce.
1. vydání. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-1138-9.
- (45) Wichterich, Christa. Globalizovaná žena.
1. vydání. Praha: Gemi, 2000. ISBN 80-238-5631-6.

8.2 Internetové zdroje

(47)	www.amnesty.cz	Report 2006	10. 2. 2007
(48)	www.bbco.uk	BBC World service	23. 12. 2006
(49)	www.lacomunicade.cl	Silo	8. 4. 2007
(50)	www.msmt.cz	Strategie prevence	2. 1. 2007
(51)	www.noviolencia.cl	Non violent	8. 4. 2007
(52)	www.uno.com	An annual report	19. 2. 2007
(53)	www.unicef.cz	Úmluva o právech dítěte	12. 1. 2007
(54)	www.varianty.cz	Globální rozvojové vzdělávání	23. 1. 2007
(55)	www.zivot90.cz	Senioři jako oběti násilí	3. 3. 2007

9. Klíčová slova

agresivita

děti

globalizace

média

násilí

rodina

škola

vzdělávání

10. Přílohy

10.1 Dotazník

10.2 Tabulky

10.3 Úmluva o právech dítěte

10.4 Životopisné údaje o zastáncích nenásilí

10.1 DOTAZNÍK

(pro žáky 2.stupně základních škol a prvních 4 ročníků osmiletých gymnázií)

DÍVKA – CHLAPEC TŘÍDA:.....

Část A

Víš, co to znamená „mít práva“? ano ne

Uveď příklad: _____

Mají práva jen dospělí/zletilí? ano ne

Mají práva jen lidé určité rasy, pohlaví, víry, barvy pleti, národnosti? ano ne

Mají práva jen mocní? ano ne

Měla by lidská práva platit pro všechny lidi na světě? ano ne

Vyjmenuj lidská práva, která znáš: _____

Jaké právo je podle tebe nejdůležitější? _____

Je přípustné použít násilí k získání majetku jiné osoby? ano ne

Je přípustné použít násilí k získání např. nalezišť ropy v jiné zemi? ano ne

Je přípustné použít násilí k prosazení lidských práv? ano ne

Jsou si ženy a muži rovni? ano ne

Je porušováním lidských práv násilí v rodině? ano ne

Je porušováním lidských práv násilí v partě? ano ne

Je porušováním lidských práv šikana? ano ne

Je porušováním lidských práv vyhrožování ztrátou kamarádství? ano ne

Je porušováním lidských práv týrání dětí? ano ne

Je porušováním lidských práv otrocká práce? ano ne

Myslíš, že v současné době ještě existuje otrocká práce? ano ne

Kde? _____

Je porušováním lidských práv ekonomické vykořisťování chudých rozvojových zemí? ano ne

Je vykořisťování, pokud dělníci/dělnice dostávají mzdu pod hranici chudoby? ano ne

Je přípustné, aby muži měli za stejnou práci vyšší mzdu než ženy? ano ne

Ve kterých zemích jsou nejčastěji porušována lidská práva? _____

Které skupiny lidí v naší zemi nejčastěji zažívají porušování svých práv? _____

Pokládáš za porušování lidských práv, když v Kuvajtu nemají ženy volební právo? ano ne

Pokládáš za porušování lidských práv, když např. v Libanonu musí ženy při volbách dokládat vzdělání a muži ne? ano ne

Víš co je to fair trade? ano ne

Mají děti práva? ano ne

Pokud ano, jsou někde právně zakotvena? ano ne

Kde? _____

Mohou se děti v naší zemi bránit porušování lidských práv? ano ne

Uveď, jak: _____

Mohou se děti v rozvojových zemích bránit porušování lidských práv? ano ne

Uveď, jak: _____

Uvítal/a bys ve výuce více: výtvarné výchovy
 rodinné výchovy
 etiky
 náboženství
 sexuální výchovy

Část B

- Byla Popelka týrána svou nevlastní matkou a sestrami? ano ne
- Byl postoj Popelčina otce k jejímu postavení v rodině správný? ano ne
- Měl se otec za Popelku aktivněji postavit? ano ne
- Bylo by v pořádku, pokud by jeho aktivní postoj zahrnoval násilí? ano ne
- Měla Popelka svou situaci řešit násilím? ano ne
- Byl správný její tolerantní, avšak pasivní postoj? ano ne
- Myslíš, že existuje cesta, jak takovou situaci řešit bez použití násilí? ano ne
- Navrhni, jak by mělo být řešeno Popelčino postavení v rodině (vynechej, prosím, prince):

10.2 Tabulky

Dodatnk %

České Bakpovce	A		B		C		D		E		F		G		H		I		J		K		L		M		N		O			
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne		
IG	966	34	34	966	34	966	517	483	966	34	931	69	1000	00	34,5	65,5	79,3	20,7	1000	00	966	34	79,3	20,7	1000	00	690	310	00	1000		
2G	960	40	40	960	40	960	440	560	360	640	840	160	960	40	32,0	68,0	80,0	200	800	200	960	40	880	120	1000	00	840	160	40	960		
3G	1000	00	43	95,7	00	1000	478	522	913	8,7	913	8,7	1000	00	52,2	47,8	87,0	13,0	95,7	4,3	850	150	78,3	21,7	95,7	4,3	304	696	4,3	95,7		
4G	1000	00	34	96,6	00	1000	448	552	966	3,4	1000	00	1000	00	17,2	82,8	69,0	310	89,7	10,3	931	69	79,3	20,7	1000	00	862	138	00	1000		
6ZŠ	688	31,3	00	1000	12,5	87,5	31,3	688	938	6,3	750	250	93,8	6,3	18,8	81,3	87,5	12,5	56,3	43,8	87,5	12,5	56,3	43,8	81,3	18,8	250	750	00	1000		
7ZŠ	808	19,2	120	88,0	11,1	88,9	34,6	65,4	84,6	15,4	65,4	34,6	96,2	3,8	26,9	73,1	84,6	15,4	80,8	19,2	731	26,9	73,1	26,9	84,6	15,4	65,4	34,6	80	920		
8ZŠ	1000	00	95	90,5	14,3	85,7	61,9	381	619	381	619	381	1000	00	42,9	57,1	85,7	14,3	85,0	15,0	714	28,6	66,7	33,3	95,2	4,8	57,1	42,9	00	1000		
9ZŠ	920	80	40	96,0	00	1000	560	440	1000	00	720	280	920	80	24,0	76,0	64,0	360	880	120	880	120	720	280	1000	00	800	200	00	1000		
Nybnk (%)	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne
IG	85,7	14,3	00	1000	21,4	78,6	28,6	71,4	82,1	17,9	67,9	32,1	80,3	10,7	42,9	57,1	71,4	28,6	85,7	14,3	82,1	17,9	82,1	17,9	1000	00	42,9	57,1	00	1000		
2G	1000	00	43	95,7	4,3	95,7	26,1	73,9	91,3	8,7	95,7	4,3	95,7	4,3	52,2	47,8	91,3	8,7	78,3	21,7	78,3	21,7	69,6	30,4	95,7	4,3	82,6	17,4	52,2	47,8		
3G	1000	00	17,2	82,8	3,4	96,6	65,5	34,5	86,2	13,8	75,9	24,1	44,8	55,2	31,0	69,0	89,7	10,3	86,2	13,8	86,2	13,8	79,3	20,7	1000	00	82,8	17,2	3,4	96,6		
4G	1000	00	00	1000	3,8	96,2	42,3	57,7	88,5	11,5	88,5	11,5	96,2	3,8	23,1	76,9	65,4	34,6	92,3	7,7	76,9	23,1	57,7	42,3	1000	00	96,2	3,8	42,3	57,7		
6ZŠ	750	250	20,0	80,0	35,0	65,0	35,0	65,0	750	250	450	550	70,0	30,0	35,0	65,0	60,0	400	450	550	750	250	600	400	600	400	300	700	00	1000		
7ZŠ	966	34	69	93,1	34,5	65,5	37,9	62,1	310	690	89,7	103	96,6	3,4	44,8	55,2	75,9	24,1	82,8	17,2	82,8	17,2	62,1	37,9	96,6	3,4	690	310	3,4	96,6		
8ZŠ	1000	00	00	1000	3,6	96,4	46,4	53,6	96,4	3,6	82,1	17,9	1000	00	25,0	75,0	75,0	250	85,7	14,3	96,4	3,6	82,1	17,9	89,3	10,7	78,6	21,4	00	1000		
9ZŠ	85,2	14,8	7,4	92,6	14,8	85,2	25,9	74,1	92,6	7,4	74,1	25,9	96,3	3,7	22,2	77,8	74,1	25,9	81,5	18,5	74,1	25,9	66,7	33,3	77,8	22,2	48,1	51,9	00	1000		

Popelka data

České Budějovice	1 - týdení						2 - poskoji násilí						3 - řešení násilí						4 - řešení popelka							
	muži		ženy		všechny		muži		ženy		všechny		muži		ženy		muži		ženy		všechny					
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne				
1G	5	3	21	0	26	3	3	5	0	21	3	26	3	3	2	2	16	3	2	5	18					
2G	8	2	14	1	22	3	3	5	1	4	4	9	0	8	2	13	2	21	5	2	3	9				
3G	8	0	15	0	23	0	3	5	0	15	3	20	2	6	0	15	2	21	5	1	2	10	3			
4G	13	0	15	1	28	1	0	13	1	15	1	28	0	13	2	14	2	27	8	2	3	9	7	0		
6ZŠ	6	1	9	0	15	1	0	7	0	9	0	16	0	7	0	9	0	16	17	0	0	8	1	0		
7ZŠ	6	1	19	0	25	1	0	6	2	18	2	24	2	5	4	15	6	20	3	1	3	11	8	0		
8ZŠ	8	0	13	0	21	0	5	3	3	10	8	13	4	4	3	10	7	14	5	2	1	10	3	0		
9ZŠ	9	3	13	0	22	3	7	5	3	10	10	15	7	5	3	10	10	15	4	2	6	9	4	0		
Průměr v %	86,3%	13,7%	98,3%	1,7%	93,8%	6,2%	30,0%	70,0%	8,9%	91,1%	17,0%	83,0%	25,4%	74,6%	11,6%	88,4%	16,7%	83,3%	80,6%	19,4%	19,6%	80,4%	89,7%	10,3%	39,0%	61,0%
Průměr	7,88	1,25	14,88	0,25	22,75	1,50	2,63	6,13	1,25	12,75	3,88	18,88	2,25	6,63	1,75	13,38	4,00	20,00	6,25	1,50	2,50	10,25	4,38	0,50	6,88	10,75
Rozpyl	6,13	1,64	13,84	0,21	15,36	1,71	6,55	8,98	1,64	30,21	11,84	45,27	5,93	8,27	2,50	15,13	11,14	23,43	21,36	0,57	3,14	6,21	5,70	0,86	12,98	10,21
Odhávka	2,47	1,28	3,72	0,46	3,92	1,31	2,56	3,00	1,28	5,50	3,44	6,73	2,43	2,88	1,58	3,89	3,34	4,84	4,62	0,76	1,77	2,49	2,39	0,93	3,60	3,20

Nymburk	1 - týdení						2 - poskoji násilí						3 - řešení násilí						4 - řešení popelka								
	muži		ženy		všechny		muži		ženy		všechny		muži		ženy		muži		ženy		všechny						
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne					
1G	13	0	13	2	26	2	4	9	3	12	7	21	9	4	4	3	12	12	16	11	0	2	10	5	0	7	10
2G	9	1	13	0	22	1	5	5	0	13	5	18	5	5	0	13	5	18	7	7	3	0	9	4	0	4	9
3G	12	2	15	0	27	2	4	8	4	11	8	19	6	6	2	13	8	19	7	7	5	2	11	4	0	6	11
4G	6	2	18	0	24	2	2	6	2	16	4	22	2	6	0	18	2	24	5	0	3	7	7	11	0	14	7
6ZŠ	5	1	14	0	19	1	2	4	3	11	5	15	4	2	4	10	8	12	3	0	3	7	6	1	1	9	8
7ZŠ	7	3	17	2	24	5	4	6	3	16	7	22	4	6	4	15	8	21	7	1	2	11	7	1	1	9	12
8ZŠ	12	1	13	2	25	3	3	10	5	10	8	20	10	3	3	12	13	15	7	7	3	3	9	6	0	9	9
9ZŠ	14	0	13	0	27	0	2	12	2	11	4	23	5	9	0	13	5	22	13	1	0	8	5	5	0	5	8
Průměr (%)	88,6%	11,4%	95,1%	4,9%	92,4%	7,6%	30,2%	69,8%	18,0%	82,0%	23,1%	76,9%	52,3%	47,7%	13,1%	86,9%	29,3%	70,7%	68,2%	14,8%	17,0%	59,0%	39,3%	1,6%	46,0%	54,0%	
Průměr	9,75	1,25	14,50	0,75	24,25	2,00	3,25	7,50	2,75	12,50	6,00	20,00	5,63	5,13	2,00	13,25	7,63	18,38	7,50	1,63	1,88	9,00	6,00	0,25	7,88	9,25	
Rozpyl	11,93	1,07	4,00	1,07	7,36	2,29	1,36	7,43	2,21	5,43	2,86	6,86	7,13	4,70	3,14	5,64	13,41	15,70	10,00	3,41	1,55	2,57	5,14	0,21	9,84	2,79	
Odhávka	3,45	1,04	2,00	1,04	2,71	1,51	1,17	2,73	1,49	2,33	1,69	2,62	2,67	2,17	1,77	2,38	3,66	3,96	3,16	1,85	1,25	1,60	2,27	0,46	3,14	1,67	

Popelka %

České Budějovice (%)	1 - týřní						2 - psoj nšit						3 - řesit nšit						4 - řez nšit						5 - řesit popelka								
	muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny				
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne			
IG	62.5	37.5	100.0	0.0	89.7	10.3	37.5	62.5	0.0	100.0	10.3	89.7	37.5	62.5	0.0	100.0	10.3	89.7	62.5	37.5	71.4	28.6	69.0	31.0	42.9	28.6	76.2	14.3	9.5	67.9	17.9	14.3	
2G	80.0	20.0	93.3	6.7	88.0	12.0	37.5	62.5	20.0	80.0	30.8	69.2	0.0	100.0	13.3	86.7	8.7	91.3	90.0	10.0	86.7	13.3	88.0	12.0	50.0	20.0	60.0	40.0	0.0	56.0	32.0	12.0	
3G	100.0	0.0	100.0	0.0	100.0	0.0	37.5	62.5	0.0	100.0	13.0	87.0	25.0	75.0	0.0	100.0	8.7	91.3	62.5	37.5	93.3	6.7	82.6	17.4	62.5	12.5	25.0	66.7	20.0	13.3	65.2	17.4	17.4
4G	100.0	0.0	93.8	6.3	96.6	3.4	0.0	100.0	6.3	93.8	3.4	96.6	0.0	100.0	12.5	87.5	6.9	93.1	76.9	23.1	87.5	12.5	82.8	17.2	61.5	15.4	23.1	56.3	43.8	0.0	58.6	31.0	10.3
6ZŠ	85.7	14.3	100.0	0.0	93.8	6.3	0.0	100.0	0.0	100.0	0.0	100.0	0.0	100.0	0.0	100.0	0.0	100.0	100.0	0.0	88.9	11.1	93.8	6.3	100.0	0.0	0.0	88.9	11.1	0.0	96.2	3.8	0.0
7ZŠ	85.7	14.3	100.0	0.0	96.2	3.8	0.0	100.0	1.0	90.0	7.7	92.3	28.6	71.4	21.1	78.9	23.1	76.9	57.1	42.9	78.9	21.1	73.1	26.9	42.9	14.3	42.9	57.9	42.1	0.0	53.8	34.6	11.5
8ZŠ	100.0	0.0	100.0	0.0	100.0	0.0	62.5	37.5	23.1	76.9	38.1	61.9	50.0	50.0	23.1	76.9	33.3	66.7	62.5	37.5	92.3	7.7	81.0	19.0	62.5	25.0	12.5	76.9	23.1	0.0	71.4	23.8	4.8
9ZŠ	75.0	25.0	100.0	0.0	88.0	12.0	58.3	41.7	23.1	76.9	40.0	60.0	58.3	41.7	23.1	76.9	40.0	60.0	50.0	50.0	84.6	15.4	68.0	32.0	33.3	16.7	50.0	49.2	30.8	0.0	52.0	24.0	24.0
Nymětk (%)	1 - týřní						2 - psoj nšit						3 - řesit nšit						4 - řez nšit						5 - řesit popelka								
	muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny		muži		ženy		všchny				
	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne	ano	ne			
IG	100.0	0.0	86.7	13.3	92.9	7.1	30.8	69.2	20.0	80.0	25.0	75.0	69.2	30.8	20.0	80.0	42.9	57.1	61.5	38.5	86.7	13.3	75.0	25.0	84.6	0.0	15.4	66.7	33.3	0.0	75.0	17.9	7.1
2G	90.0	10.0	100.0	0.0	95.7	4.3	50.0	50.0	0.0	100.0	21.7	78.3	50.0	50.0	0.0	100.0	21.7	78.3	60.0	40.0	92.3	7.7	78.3	21.7	70.0	30.0	0.0	69.2	30.8	0.0	69.6	30.4	0.0
3G	85.7	14.3	100.0	0.0	93.1	6.9	33.3	66.7	26.7	73.3	29.6	70.4	50.0	50.0	13.3	86.7	29.6	70.4	66.7	33.3	80.0	20.0	74.1	25.9	50.0	35.7	14.3	73.3	26.7	0.0	62.1	31.0	6.9
4G	75.0	25.0	100.0	0.0	92.3	7.7	25.0	75.0	11.1	88.9	15.4	84.6	25.0	75.0	0.0	100.0	7.7	92.3	75.0	25.0	100.0	0.0	92.3	7.7	62.5	0.0	37.5	38.9	61.1	0.0	46.2	42.3	11.5
6ZŠ	83.3	16.7	100.0	0.0	95.0	5.0	33.3	66.7	21.4	78.6	25.0	75.0	66.7	33.3	28.6	71.4	40.0	60.0	66.7	33.3	85.7	14.3	80.0	20.0	50.0	0.0	50.0	30.0	42.9	7.1	50.0	30.0	20.0
7ZŠ	70.0	30.0	89.5	10.5	82.8	17.2	40.0	60.0	15.8	84.2	24.1	75.9	40.0	60.0	21.1	78.9	27.6	72.4	70.0	30.0	57.9	42.1	62.1	37.9	70.0	10.0	20.0	57.9	36.8	5.3	62.1	27.6	10.3
8ZŠ	92.3	7.7	86.7	13.3	89.3	10.7	23.1	76.9	33.3	66.7	28.6	71.4	76.9	23.1	20.0	80.0	46.4	53.6	69.2	30.8	80.0	20.0	75.0	25.0	53.8	23.1	60.0	40.0	0.0	57.1	32.1	10.7	
9ZŠ	100.0	0.0	100.0	0.0	100.0	0.0	14.3	85.7	15.4	84.6	14.8	85.2	35.7	64.3	0.0	100.0	18.5	81.5	71.4	28.6	92.3	7.7	81.5	18.5	92.9	7.1	0.0	61.5	38.5	0.0	77.8	22.2	0.0

10.3 Úmluva o právech dítěte

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

(Ve znění přijatém v ČR, zveřejněném ve Sbírce zákonů č. 104/1991)

Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě,

majíce na mysli, že lid spojených národů v Chartě znovu potvrdil svou víru v základní lidská práva, důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a že vyjádřil své odhodlání podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň při větší svobodě,

uznávající, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému přísluší v nich stanovená práva, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení,

pamětlivý, že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc,

přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity,

majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z roku 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (zejména v článcích 23 a 24), v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací, zabývajících se péčí blaho dětí,

majíce na mysli, že, jak je uvedeno v Deklaraci práv dítěte přijaté Valným shromážděním Organizace spojených národů 20. listopadu 1959, dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm,

pamětlivý ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a mezinárodní úpravu umístování do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN, týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů,

uznávající, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost, berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte,

uznávající význam mezinárodní spolupráce pro zlepšování životních podmínek dětí v každé zemi a zejména v rozvojových zemích, dohodly se na následujícím:

ČÁST I

Článek 1

Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve.

Článek 2

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činností, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců nebo členů rodiny.

Článek 3

1 Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná správní opatření.

3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

Článek 4

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv, uznaných touto úmluvou. Pokud jde o hospodářská, kulturní a sociální práva, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uskutečňují taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce.

Článek 5

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místními obyčejí, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Článek 6

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.

Článek 7

1 Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv a v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.

Článek 8

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.

2 Je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení.

Článek 9

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.

2 V jakémkoli řízení podle odstavce 1 se poskytuje všem dotčeným stranám možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.

3 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.

4 Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli zásahu státu, který je smluvní stranou úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt (včetně smrti, která nastala z jakékoli příčiny v době, kdy dotyčná osoba byla v opatrování státu) jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou úmluvy, na požádání poskytne dítěti, rodičům nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného (nepřítomných) členu (členů) rodiny, ledaže by poskytnutí takové informace odporovalo zájmu dítěte. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, kromě toho zabezpečí, aby podání takové informace samo o sobě nemělo žádné nepříznivé důsledky pro dotčenou osobu (dotčené osoby).

Článek 10

1 Za účelem spojení rodiny a v souladu se závazkem podle čl. 9, odst. 1, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, posuzují žádosti dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo o jeho opuštění pozitivním, humánním a urychleným způsobem. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, dále zabezpečí, aby podání takové žádosti nemělo žádné nepříznivé důsledky pro žadatele nebo členy jeho rodiny.

2 Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči. Za tímto účelem a v souladu se svým závazkem podle čl. 9, odst. 2, státy, které jsou smluvní

stranou úmluvy, uznávají právo dítěte a jeho rodičů opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vstoupit do své vlastní země. Právo opustit kteroukoli zemi podléhá pouze takovým omezením, která stanoví zákon a která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých a která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v této úmluvě.

Článek 11

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavracení zpět.

2 Za tímto účelem budou státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilovat o uzavření dvoustranných a mnohostranných dohod a o přístup k existujícím dohodám.

Článek 12

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

2 Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo a nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Článek 13

1 Dítě má právo na svobodu projevu: toto právo zahrnuje vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.

2 Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

- a) k respektování práv nebo pověsti jiných
- b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.

Článek 14

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.

3 Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předepisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

Článek 15

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování.

2 Výkon těchto práv nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkou těch omezení, jež stanoví zákon a jež jsou nutná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti nebo veřejné bezpečnosti nebo veřejného zdraví nebo morálky či ochrany práv a svobod druhých.

Článek 16

1 Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.

2 Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Článek 17

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají důležitou funkci hromadných sdělovacích prostředků a zabezpečují dítěti přístup k informacím a materiálům z různých národních a mezinárodních zdrojů, zejména takovým, které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a také jeho tělesného a duševního zdraví. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, povzbuzují:

- a) hromadné sdělovací prostředky k šíření informací a materiálů, které jsou pro dítě sociálně a kulturně prospěšné a které odpovídají duchu článku 29 této úmluvy,
- b) mezinárodní spolupráci při tvorbě, výměně a rozšiřování takových informací a materiálů z různých kulturních, národních a mezinárodních zdrojů,
- c) tvorbu a rozšiřování knih pro děti,
- d) hromadné sdělovací prostředky k tomu, aby braly zvláštní ohled na jazykové potřeby dětí náležejících k menšinové skupině či domorodému obyvatelstvu,
- e) tvorbu odpovídajících zásad ochrany dítěte před informacemi a materiály škodlivými pro jeho blaho, majíce na mysli ustanovení článků 13 a 18 této úmluvy.

Článek 18

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí při tom být zájem dítěte.

2 Za účelem zaručení a podpory práv stanovených touto úmluvou poskytují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy dětí a zabezpečují rozvoj institucí, zařízení a služeb pro děti.

3 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná opatření k tomu, aby bylo zabezpečeno právo dětí pracujících rodičů využívat služeb a zařízení péče o děti, která jsou pro ně určena.

Článek 19

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli osob starajících se o dítě.

2 Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž bylo svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů.

Článek 20

1 Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.

3 Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut „kafala“ podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Článek 21

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a :

a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány, které v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení na základě všech odpovídajících a spolehlivých informací určí, že osvojení je přípustné z hlediska postavení dítěte ve vztahu k rodičům, příbuzným a zákonným zástupcům a že, vyžaduje-li se to, dotčené osoby daly vědomý souhlas k osvojení po takovém projednání, které se může ukázat nutným,

b) uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo v rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi původu,

c) zabezpečí, aby sítě osvojené v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, která by platila v případě osvojení ve vlastní zemi,

d) činí všechna opatření potřebná k zajištění toho, aby osvojení v cizí zemi nevedlo k neoprávněnému finančnímu zisku zúčastněných osob,

e) podporují v nutných případech cíle tohoto článku uzavíráním dvoustranných nebo mnohostranných dohod nebo smluv a v jejich rámci usilují o to, aby umístění dítěte do péče v jiné zemi bylo uskutečňováno k tomu příslušnými úřady nebo orgány.

Článek 22

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření potřebná k zabezpečení toho, aby dítě žádající o přiznání postavení uprchlíka nebo které je v souladu s platným mezinárodním nebo vnitrostátním právem a postupem považováno za uprchlíka, ať už je v doprovodu svých rodičů, jiných osob, anebo bez doprovodu, obdrželo potřebnou ochranu a humanitární pomoc při využívání práv stanovených touto úmluvou a jinými dokumenty v oblasti mezinárodního humanitárního práva lidských práv, jichž jsou uvedené státy smluvními stranami.

2 Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují, budou-li to považovat za potřebné, součinnost v úsilí Spojených národů a jiných příslušných mezivládních organizací nebo nevládních organizací spolupracujících se Spojenými národy k ochraně a pomoci takovému dítěti a k vyhledávání rodičů nebo jiných členů rodiny dítěte-uprchlíka s cílem získat informace k jeho opětovnému spojení s rodinou. Jestliže rodiče nebo jiné členy rodiny nelze nalézt, poskytuje se dítěti stejná ochrana jako každému jinému dítěti z jakéhokoli důvodu trvale nebo přechodně zbavenému své rodiny, jak je stanoveno touto úmluvou.

Článek 23

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají, že duševně nebo tělesně postižené dítě má požívat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo postiženého dítěte na zvláštní péči, v závislosti na rozsahu

existujících zdrojů podporují a zabezpečují oprávněnému dítěti a osobám, které se o ně starají, požadovanou pomoc odpovídající stavu dítěte a situaci rodičů nebo jiných osob, které o dítě pečují.

3 Uznávající zvláštní potřeby postiženého dítěte se pomoc v souladu s odstavcem 2 poskytuje podle možností bezplatně, s ohledem na finanční zdroje rodičů nebo jiných osob, které se o dítě starají, a je určena k zabezpečení účinného přístupu postiženého dítěte ke vzdělání, profesionální přípravě, zdravotní péči, rehabilitační péči, přípravě pro zaměstnání a odpočinku, a to způsobem vedoucím k dosažení co největšího zapojení dítěte do společnosti a co největšího stupně rozvoje jeho osobnosti, včetně jeho kulturního a osobního rozvoje.

4 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v duchu mezinárodní spolupráce podporují výměnu odpovídajících informací v oblasti preventivní zdravotní péče a medicínského, psychologického a funkčního léčení v případě postižených dětí, včetně rozšiřování a přístupu k informacím týkajícím se metod rehabilitační výchovy a profesionální přípravy k tomu, aby státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, mohly zlepšovat své možnosti a znalosti, a prohloubit tak své zkušenosti v těchto oblastech. V tomto směru se bere zvláštní ohled na potřeby rozvojových zemí.

Článek 24

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání rehabilitačních a léčebných zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, sledují plně uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření:

- a) ke snižování kojenecké a dětské úmrtnosti,
 - b) k zajištění nezbytné lékařské pomoci a zdravotní péče pro všechny děti s důrazem na rozvoj základní lékařské péče,
 - c) k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiné také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí,
 - d) k poskytnutí odpovídající péče matkám před i po porodu,
 - e) k zabezpečení toho, aby všechny složky společnosti, zejména rodiče a děti, byly informovány o zdraví a výživě dětí, přednostech kojení, hygieně, sanitárních podmínkách prostředí dětí i o předcházení nešťastným případům, aby měly přístup ke vzdělání a aby byly podporovány při využívání těchto základních znalostí,
 - f) k rozvoji osvěty a služeb preventivní zdravotní péče, poradenské služby pro rodiče a výchovy k plánovanému rodičovství.
- 3 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.

4 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují podporovat mezinárodní spolupráci pro postupné dosažení plného uskutečňování práva uznaného v tomto článku. V této souvislosti se bere zvláštní zřetel na potřeby rozvojových zemí.

Článek 25

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte, které bylo svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním.

Článek 26

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činí nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem.

2 Tyto výhody se podle situace poskytují s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod, podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte.

Článek 27

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj.

2 Rodiče nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nesou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.

3 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, v souladu s podmínkami daného státu a v rámci svých možností činí potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin, šatstva a bydlení.

4 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k zabezpečení obnovy péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost, ať už na území státu, který je smluvní stranou úmluvy, nebo v zahraničí. Zejména v těch případech, kdy žijí v jiném státě než dítě, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, podporují přístup k mezinárodním dohodám nebo uzavírání takových dohod a rovněž tak dosahují jiných odpovídajících dohod.

Článek 28

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných možností zejména:

- a) zavádějí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání,
- b) podněcují rozvoj různých forem středního vzdělání zahrnujícího všeobecné a odborné vzdělání, činí je přijatelné a dostupné

pro každé dítě a přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory,

- c) všemi vhodnými prostředky zpřístupňují vysokoškolské vzdělání pro všechny podle schopností,
 - d) zpřístupňují všem dětem informace a poradenskou službu v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání,
 - e) přijímají opatření k podpoře pravidelné školní docházky a ke snížení počtu těch, kteří školu nedokončí.
- 2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k tomu, aby kázeň ve školách byla zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte a v souladu s touto úmluvou.
- 3 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, rozvíjejí a podporují mezinárodní spolupráci ve věcech týkajících se vzdělání, zejména s cílem přispět k odstranění nevědomosti a negramotnosti ve světě s cílem usnadnit přístup k vědeckotechnickým poznatkům a moderním metodám výuky. V souvislosti s tím bude brán zvláštní ohled na rozvojové země.

Článek 29

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:

- a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání, a rozumových a fyzických schopností v co nejširším objemu,
- b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám a také k zásadám zakotveným v Chartě spojených národů,
- c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu, a k jiným civilizacím,
- d) přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti, v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu,
- e) výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.

2 Žádná část tohoto článku nesmí být vykládána způsobem omezujícím svobodu jednotlivců a organizací zřizovat a řídit výchovné instituce. Za všech okolností je však třeba zabezpečit dodržování principů stanovených v odstavci 1 tohoto článku a podmínek, aby vzdělání poskytované těmito institucemi odpovídalo minimálním standardům stanoveným státem.

Článek 30

V těch státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat svého vlastního jazyka.

Článek 31

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.

Článek 32

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo bránit jeho vzdělávání nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.

2. Státy, které jsou smluvními stranami úmluvy, přijímají zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k zabezpečení provádění tohoto článku. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení jiných mezinárodních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména:

- a) stanoví nejnižší věkovou hranici nebo hranice pro vstup do zaměstnání,
- b) stanoví odpovídající úpravu pracovní doby a podmínek zaměstnání,
- c) stanoví odpovídající pokuty nebo jiné sankce k účinnému zabezpečení plnění tohoto článku.

Článek 33

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná opatření, včetně zákonodárných, sociálních, správních a kulturních, k ochraně dětí před nezákonným užíváním narkotických a psychotropních látek definovaných příslušnými mezinárodními smlouvami a k zabránění zneužívání dětí při jejich nezákonné výrobě a obchodování s těmito látkami.

Článek 34

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání, k zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

- a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti,
- b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování,
- c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování.

Článek 35

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě.

Článek 36

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, chrání dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte.

Článek 37

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby:

- a) žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Za trestné činy spáchané osobami mladšími 18 let nebude ukládán trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu,
- b) žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na co nejkratší možnou dobu,
- c) s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby osoby daného věku. Především musí být každé takové dítě umístěno odděleně od dospělých, ledaže by se uvážilo, že neoddělovat je od dospělých je v jeho vlastním zájmu, a s výjimkou závažných okolností musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou,
- d) každé dítě zbavené svobody mělo právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci, jakož i právo odvolávat se k soudu nebo jinému pravomocnému, nezávislému a nestrannému orgánu proti rozhodnutí o odnětí svobody a v každém takovém případě na přijetí neodkladného rozhodnutí.

Článek 38

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případech ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte.

2 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly 15 let věku, neúčastnily přímo bojových akcí.

3 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zdržují povolávání do svých ozbrojených sil osob mladších 15 let. Při povolávání osob, které dosáhly věku 15 let, avšak které jsou mladší 18 let, přijímají přednostně osoby starší.

4 V souladu se svými závazky podle mezinárodního humanitárního práva, které mají vztah k ochraně civilního obyvatelstva za ozbrojených konfliktů, státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, přijímají všechna proveditelná opatření k zabezpečení ochrany dětí postižených konfliktem a péče o ně.

Článek 39

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacení nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání anebo ozbrojeného konfliktu. Zotavení a reintegrace se uskutečňují v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a důstojnost dítěte.

Článek 40

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzачlenění dítěte a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.

2 Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení mezinárodněprávních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zejména zabezpečují, aby:

- a) žádné dítě nebylo obviněno, obžalováno nebo uznáno vinným z porušení trestního práva pro jednání nebo opomenutí, která nebyla zakázána vnitrostátním nebo mezinárodním právem v době, kdy k nim došlo,
- b) každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky:
 - i) být považováno za nevinné až do doby, kdy podle zákona je prokázána vina,
 - ii) být okamžitě a přímo, v nutných případech prostřednictvím svých rodičů nebo zákonného zástupce, informováno o obviněních, proti němu vznášených, a mít při přípravě a při uplatnění své obhajoby právní nebo jinou potřebnou pomoc,
 - iii) aby věc byla bez odkladu rozhodnuta v souladu se zákonem příslušným, nezávislým a nestranným úřadem nebo soudním orgánem ve spravedlivém procesu v přítomnosti právního zástupce nebo jiné odpovídající osoby a v přítomnosti rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, ledaže by se zvažilo, že jejich přítomnost, zejména s ohledem na věk a situaci dítěte, není v jeho zájmu,
 - iv) aby nebylo nuceno vypovídat nebo přiznávat vinu; aby se mohlo seznamovat s výpověďmi svědků buď přímo anebo prostřednictvím jiných a aby byla zabezpečena rovnoprávná účast svědků obhajoby a hodnocení jejich výpovědí,
 - v) jestliže bylo rozhodnuto, že se dítě provinilo proti trestnímu zákonu, aby toto rozhodnutí, jakož i jakákoli v důsledku toho přijatá opatření, byla v souladu se zákonem přezkoumatelná vyšším pravomocným, nezávislým a nestranným orgánem,
 - vi) aby mu byla zajištěna bezplatná pomoc tlumočnicka, jestliže dítě nerozumí jazyku v řízení používanému nebo jím nehovoří,

vii) aby ve všech stadiích řízení bylo uznáváno jeho soukromí.

3 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o vypracování zákonů a zákonných procedur, o zřizování orgánů a institucí zvláště určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznané vinnými z porušení trestního práva a zejména o:

- a) stanovení nejnižší věkové hranice, před jejímž dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo,
- b) v případě potřeby přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi bez přijetí soudní procedury za předpokladu dodržování lidských práv a právních záruk.

4 Je nezbytné vytvořit různé záruky, jako je pečovatelská služba, pravidla o poradenství a dozoru, konzultativní služby, zavedení zkušební lhůty, náhradní péče, programy vzdělávání a zabezpečení takového zacházení s dětmi, které odpovídá jejich blahu, jakož i jejich poměrům a spáchanému deliktu.

Článek 41

Nic v této úmluvě se nedotýká ustanovení, která ve větší míře napomáhají uskutečnění práv dítěte a která mohou být obsažena v:

- a) právním řádu státu, který je smluvní stranou, nebo
- b) mezinárodnímu právu, které je pro takový stát závazné.

ČÁST II

Článek 42

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.

Článek 43

1 Pro zjišťování pokroku dosaženého státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, při plnění závazků přijatých touto úmluvou se zřizuje Výbor pro práva dítěte, který vykonává níže stanovené funkce.

2 Výbor se skládá z deseti odborníků vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti, která je předmětem této úmluvy. Členové výboru jsou voleni státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, z řad jejich státních příslušníků a vykonávají tuto funkci jako soukromé osoby, přičemž je brán ohled na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů.

3 Členové výboru jsou voleni tajným hlasováním ze seznamu osob navržených státy, které jsou smluvní stranou úmluvy. Každý stát, který je smluvní stranou úmluvy, může ze svých občanů jmenovat jednu osobu.

4 První volby do výboru se konají do šesti měsíců ode dne, kdy tato úmluva nabude účinnosti, a poté každé dva roky. Nejméně čtyři měsíce před termínem konání dalších voleb generální tajemník Spojených národů dopisem vyzve státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, aby do dvou měsíců předložily své návrhy. Generální tajemník pak sestaví seznam všech takto navržených osob v abecedním pořádku s udáním států, které tyto osoby navrhly, a předloží jej státům, které jsou smluvní stranou úmluvy.

5 Volby se konají na zasedáních států, které jsou smluvní stranou úmluvy, svolaných generálním tajemníkem do sídla Spojených národů. Na těchto zasedáních, na kterých dvě třetiny států, které jsou smluvní stranou úmluvy, tvoří kvorum, jsou do výboru zvoleny ty osoby, které obdrží největší počet hlasů a absolutní většinu hlasů přítomných a hlasujících zástupců států, které jsou smluvní stranou úmluvy.

6 Členové výboru jsou voleni na období čtyř let. Vystupujícího člena výboru lze volit znovu, je-li navržen. Funkční období pěti členů výboru, zvolených v prvních volbách, uplyne koncem druhého roku; neprodleně po prvních volbách předseda vylosuje na zasedání jména těchto pěti členů.

7 Jestliže člen výboru zemře nebo odstoupí nebo oznámí, že z jakéhokoli důvodu nemůže dále plnit své povinnosti ve výboru, stát, který je smluvní stranou úmluvy a který jej navrhl za kandidáta, jmenuje jiného svého občana, který se souhlasem výboru vykonává funkci po zbytek funkčního období.

8 Výbor vypracuje vlastní jednací řád.

9 Výbor zvolí své funkcionáře na období dvou let.

10 Zasedání výboru se normálně konají v sídle Spojených národů anebo v jiném vyhovujícím místě určeném výborem. Výbor se pravidelně schází jednou ročně. Dobu trvání zasedání výboru určují a v případě potřeby kontrolují státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, na svém zasedání, s výhradou schválení Valným shromážděním.

11 Generální tajemník Spojených národů poskytne personál a zařízení potřebné k účinnému plnění funkcí výboru podle této úmluvy.

12 Se souhlasem Valného shromáždění obdrží členové výboru utvořeného podle této úmluvy odměnu z prostředků Spojených národů za podmínek, o nichž rozhodne Valné shromáždění.

Článek 44

1 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují předkládat prostřednictvím generálního tajemníka Spojených národů zprávy o opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v této úmluvě v život a o pokroku, jehož bylo při užívání těchto práv dosaženo:

- a) do dvou let ode dne, kdy se staly smluvní stranou úmluvy,
- b) poté každých pět let.

2 Ve zprávách podle tohoto článku se poukáže na případné skutečnosti a obtíže, které se týkají stupně plnění závazků podle této úmluvy. Zprávy rovněž obsahují informace dostatečné k tomu, aby byl zabezpečen úplný přehled výboru o provádění úmluvy v dotyčné zemi.

3. Stát, který je smluvní stranou úmluvy, který předložil komplexní úvodní zprávu nemusí v následujících zprávách na základě odstavce 1, písm. b) opakovat základní informace poskytnuté dříve.

4. Výbor může od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, požadovat další informace významné pro provádění úmluvy.

5. Výbor prostřednictvím Hospodářské a sociální rady předkládá Valnému shromáždění Spojených národů každé dva roky zprávu o své činnosti.

6 Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, své zprávy zpřístupňují široké veřejnosti ve vlastní zemi.

Článek 45

Pro zajištění účinného provádění úmluvy a podněcování mezinárodní spolupráce v oblasti upravené touto úmluvou :

a) Odborné organizace UNICEF a jiné orgány Spojených národů mají právo být přítomny jednání o provádění těchto ustanovení této úmluvy, která spadají do oblasti jejich činnosti. Výbor může vyzvat UNICEF a jiné příslušné orgány podle své úvahy, aby podaly názory odborníků na provádění této úmluvy v oblastech spadajících do jejich činnosti.

b) Výbor podle své úvahy postupuje odborným organizacím, UNICEF a jiným příslušným organizacím zprávy došlé od států, které jsou smluvní stranou úmluvy, obsahující požadavek nebo ukazující na potřebu technické rady nebo pomoci, případně doplněné o poznámky nebo návrhy výboru týkajících se těchto požadavků nebo oznámení.

c) Výbor může doporučit Valnému shromáždění, aby požádalo generálního tajemníka, aby z pověření Valného shromáždění provedl šetření týkající se specifických otázek, které mají vztah k právům dítěte.

d) Výbor může činit návrhy a všeobecná doporučení založená na informacích získaných na základě článků 44 a 45 této úmluvy. Tyto návrhy a všeobecná doporučení se postupují dotčenému státu, který je smluvní stranou úmluvy, a sdělují Valnému shromáždění zároveň s případnými připomínkami států, které jsou smluvní stranou úmluvy

ČÁST III

Článek 46

Tato úmluva je otevřena k podpisu všem státům.

Článek 47

Tato úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 48

Tato úmluva zůstává otevřena k přístupu všem státům. Listiny o přístupu se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 49

1 Tato úmluva vstoupí v platnost třicátý den po datu uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu u generálního tajemníka Spojených národů.

2 Pro každý stát, který úmluvu ratifikoval nebo k ní přistoupil po uložení dvacáté ratifikační listiny o přístupu, vstoupí úmluva v platnost třicátý den po uložení ratifikační listiny nebo listiny o přístupu.

Článek 50

1 Kterýkoli stát, který je smluvní stranou úmluvy, může navrhnout změnu úmluvy a předložit ji generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Generální tajemník poté seznámí s pozměňovacím návrhem státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se žádostí, aby mu sdělily, zda jsou pro svolání konference států, které jsou smluvní stranou úmluvy, která by návrh posoudila a rozhodla o něm. Generální tajemník svolá tuto konferenci pod záštitou Organizace spojených národů, vysloví-li se alespoň třetina států pro její uspořádání. Každý pozměňovací návrh přijatý většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy, přítomných a hlasujících na konferenci bude předložen Valnému shromáždění Organizace spojených národů ke schválení.

2 Změna odsouhlasená na základě odstavce 1 tohoto článku vstoupí v platnost, bude-li schválena Valným shromážděním Spojených národů a přijata dvoutřetinovou většinou států, které jsou smluvní stranou úmluvy.

3 Vstoupí-li změna v platnost, stává se závaznou pro státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, které ji přijaly. Ostatní státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, jsou nadále vázány jen ustanoveními této úmluvy a kterýmikoli dřívějšími změnami úmluvy, jež přijaly.

Článek 51

1 Generální tajemník Spojených národů přijímá a rozesílá text výhrad, které státy učinily při ratifikaci nebo přístupu k úmluvě.

2 Výhrada neslučitelná s předmětem a účelem této úmluvy se nepřipouští.

3 Výhrady mohou být kdykoli odvolány oznámením zaslaným generálnímu tajemníkovi Spojených národů, který o tom informuje všechny státy. Takové oznámení je účinné dnem, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi .

Článek 52

Stát, který je smluvní stranou úmluvy, může tuto úmluvu vypovědět písemným oznámením generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Vypovězení se stane účinným jeden rok po dni, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi.

Článek 53

Tato úmluva bude uložena u generálního tajemníka Spojených národů.

Článek 54

U generálního tajemníka Spojených národů bude uložen původní text této úmluvy, jehož anglické, arabské, čínské, francouzské, ruské a španělské znění má stejnou platnost.

Na důkaz toho níže podepsaní zmocněnci, kteří jsou k tomu řádně pověřeni svými vládami, podepsali tuto úmluvu.

Dáno v New Yorku, dne 20. listopadu 1989

10.4 Životopisné údaje o zastáncích nenásilí

Toto jsou některé historické postavy a myšlenkové proudy, které se objevují v rodkmenu hnutí za nenásilí. Při zkoumání jejich myšlenek a činů se setkáváme s procesem výběru nenásilí jako metody jednání. Ať je jejich pravda jakákoli, jsou důležitým článkem řetězu inspirace a vzorů.

Amenhotep IV (Akhenaton), Starodávny Egypt

Ve 14.století před Kristem byl tento faraón vůdcem dramatické revoluce, při které prosazoval monoteistické náboženství a politické změny založené na míru a společenské spravedlnosti.

Jainismus: Ahinsa v hinduistické tradici

Jainismus vznikl v Indii v přibližně stejném období jako buddhismus. Byl založen Mahavírou (asi 599 - 527 před Kristem) kolem roku 500 před Kristem. Mahavíra stejně jako Buddha patřil k válečné kastě. Mahavírovi se říkalo „Jina“, což znamená velký vítěz, a z tohoto jména byl odvozen název náboženství.

Jainismus se v mnoha ohledech podobá buddhismu. Oba vznikly jako nesouhlas s bráhmanskou filosofií, která dominovala v tomto období severovýchodní Indii. Oba sdílejí víru v reinkarnaci, která nakonec vede k osvobození. Jainismus se od buddhismu liší ve svých asketických postojích. Nenásilí je zdůrazňováno oběma náboženstvími, v jainismu je však ústřední myšlenkou.

Gautama Buddha, Indie

Jakožto rozeného prince měl otec v úmyslu udržet jej v paláci, daleko od utrpení, aby se oddával neomezeným slastem. V mládí šel do světa, kde jej pohled na přílišný smutek stáří, nemocí a smrti velice šokoval. Snažil se dosáhnout duchovního rozvoje známými asketickými způsoby té doby, což se mu nepodařilo, takže vyvinul „střední cestu“ a popsal ji svým žákům.

Navrhoval filosofii nenásilí, universální lásky a míru již před 2 500 lety. Indický císař Ashoka Maurya oficiálně uznal tuto pacifistickou filosofii ve 3. století před Kristem a vyslal buddhistické misionáře na Dálný východ a do střední Asie. Díky svému iniciativnímu šíření poselství míru a nenásilí žije nejen ve vzpomínkách Indů, ale všech pacifistů celého světa.

Král Ašóka, Indie

Jeho prohlášení, založené na Ahinse se týkají hlavně reforem, které zavedl, a morálních principů, které při své snaze vytvořit spravedlivou a lidskou společnost doporučoval. Narodil se v Indii v roce 304 před Kristem. Osm let po jeho korunovaci napadla Ašókova vojska Kalingu a porazila jej. Ztráty na životech způsobené bitvou, odvety, deportace a nepokoje, které vždy provázejí válku, Ašóku tak vyděsily, že došlo k celkové změně jeho osobnosti. Po této válce věnoval zbytek svého života snaze zavést buddhistické principy do správního zřízení svého obrovského císařství. Hrál ústřední roli při šíření buddhismu po celé Indii a dál za její hranice. Ašóka zemřel v roce 232 před Kristem po 38 letech své vlády.

Ježíš Kristus, Israel

Některá z učení, která jsou mu v evangeliích přisuzována:

„Ulož meč svůj na místo své, sic všichni ti, kteří meč uchopí, pod mečem tím zhynou.“ (Matouš 26.52)

„Naučil ses, jak bylo řečeno: oko za oko, zub za zub. Ale říkám ti: jestliže tě někdo udeří na pravou tvář, nastav mu i levou; jestliže tě někdo předvede k soudu oděn do tvé tuniky, přenechej mu také svůj plášť. A jestliže ti někdo nakáže, abys ušel jednu míli, jdi s ním dvě míle.“ (Matouš 5.38-41)

„Je-li zde jediný, kdo nezhrěšil, nechť je prvním, jenž naň hodí kámen.“ (Jan. 8.7)

Henry David Thoreau (1817-1862), USA

Americký esejista, básník a praktický filosof, znám díky svému způsobu života oddanému doktrínám transcendentalismu (který se krom jiného zabýval ukončením otroctví), jak jej zaznamenává ve svém mistrovském díle Walden (1854), a díky své pozici energického ochránce občanských svobod, jak dokazuje esej „Občanská Neposlušnost“ (1849). „Člověk má morální povinnost odmítnout spolupráci s nespravedlivým společenským systémem.“

Lev Tolstoj (1828–1910), Rusko

Ruský spisovatel, reformátor, pacifista a morální myslitel, stojící za zmínku díky svým myšlenkám nenásilného odporu. Narodil se jako aristokrat, ale svých privilegií se vzdal.

Tolstého křesťanská víra byla založena na Kázání na Hoře, a obzvláště pak na poznámce o nastavení tváře, ve které spatřoval ospravedlnění pacifismu. Tato víra pocházela ze středověké krize, která začala tak silnou depresí, že při pohledu na provaz přemýšlel o oběšení se, a aby nespáchal sebevraždu, musel schovat vlastní zbraně.

A přesto právě z této deprese vzešly jeho radikální a zcela originální názory na křesťanství. Věřil, že by křesťané měli hledět dovnitř svého vlastního srdce, aby našli vnitřní štěstí, spíše než se obracet ven směrem k církvi nebo státu. Dalším výrazným znakem jeho filosofie je víra v nenásilný postoj, stojíme-li tváří v tvář útlaku. Přímým ovlivněním Mahátmy Gándhího touto myšlenkou má Tolstoj obrovský vliv na nenásilné hnutí odporu až dodnes. Věřil, že aristokracie je břímě pro chudé, a že jediným řešením, jak žít společně, je anarchie. Také se stavěl proti soukromému vlastnictví a svazku manželskému a cenil si ideálů cudnosti a pohlavní zdrženlivosti.

V jednom ze svých dopisů poznamenal Tolstoj, že Thoreau napsal Občanskou Neposlušnost před padesáti lety. Tvrdí, že byl ovlivněn kvakery a hnutím za zrušení otroctví ve Spojených Státech.

Mahátma Gándhí (1869 - 1948), Indie

V roce 1889 odešel Gandhi studovat práva do Anglie, která úspěšně dokončil v Inner Temple v Londýně. Během pobytu v Anglii přesvědčila skupina vegetariánských přátel a příznivců Gándhího, aby studoval indická náboženství a literaturu.

Po svém návratu do Indie však nemohl najít práci, takže přijal pracovní nabídku v Jihoafrické republice. Byl najat na pozici právníka jedním bohatým indickým kupcem, který se zde usadil. Během cesty do Jihoafrické republiky zacházeli bílí úředníci železniční společnosti s Gándhím velice špatně díky odlišné barvě pleti. Následkem tohoto incidentu začal Gándhí přemýšlet nad jednáním s menšinami a nad tím, co by se dalo pro zlepšení této situace udělat. V té době byl apartheid, neboli rasová segregace, uzákoněn vládou Jihoafrické republiky. Po vyřízení právních záležitostí svého zaměstnavatele začal tedy Gándhí organizovat indickou komunitu na podporu lidských práv.

Během 20 let v Jižní Africe vyvinul Gándhí principy nenásilného odporu. Vedl tuto bitvu formou nenásilných střetů s vládou. Pravidla nenásilného odporu, které zavedl, jsou:

1. Žádné odplaty,
2. Vydržet osobní bolest a utrpení, dokonce i smrt,
3. Vyjadřovat lásku a odpuštění utiskovateli,
4. Neuchovávat v mysli žádný úmysl poranit nebo ponížit utiskovatele, ale raději touhu smířit se s rozdíly.

Po dosažení mnoha reforem v oblasti lidských práv opustil Gándhí Jižní Afriku a vrátil se v roce 1914 do Indie. Nejprve cestoval po celé zemi, aby se seznámil s podmínkami, ve kterých chudí lidé žijí, a naučil se od nich způsoby, jak by mohl pomoci.

Poté zahájil svůj protest proti britské nadvládě nad Indií. Podporoval farmáře okresu Champaran v jejich boji proti britským statkářům, kteří je utlačovali. Docílil spravedlivé dohody a dobrých cen pro produkty farmářů. Úspěšně zprostředkoval debatu dělníků textilního průmyslu ve městě Ahmedabad. Když okres Bardoli odmítl platit daně, které tamní lidé považovali za nespravedlivé, povzbudil Gándhí ostatní okresy, aby Bardoli podpořili, přičemž věřil, že tento čin přispěje ke svržení britské vlády. Když však někteří z jeho příznivců povstali a zabili 22 policistů v Chauri-Chaura, Gándhí povstání odvolal. Cítil se osobně odpovědný za vraždění, a pro dosažení míru a spravedlnosti svých lidí Brity zabíjet nechtěl. Věřil tomu, že zabíjení pro uspokojení vlastních potřeb je špatné, a zvolil raději prohru, než aby dosáhl nezávislosti Indie. I nadále se držel svých principů nenásilí a získal titul Mahátma - „Velký duch“.

Během druhé světové války se muslimská společnost oddělila od Gándhího a požadovala rozdělení Indie do dvou zemí - jedné převážně muslimské a druhé hinduistické. Protože bylo v každém velkoměstě, městě i vesnici smíšené obyvatelstvo mnoha náboženství a sekt, Gándhí s tímto názorem nesouhlasil. Cítil, že by toto rozdělení mohlo vést k válce, a v roce 1947, když Britové zemi rozdělili na Indii a Pakistán, se jeho předtucha skutečně naplnila.

Během tohoto období občanské války pobýval Gándhí v Bengálsku na východě Indie. Do této části země přinesl mír. Potom šel do Delhi, kde dokončil totéž poslání, po kterém se plánoval přesunout do nově vytvořené země Pakistán, aby zde prosil za mír. 30.ledna 1948 však jeho mírová mise skončila. Byl zavražděn fanatikem, kterému pomohl ke svobodě od britské nadvlády.

Sufražetky

V Británii a Spojených Státech pracovaly po desetiletí, aby získaly volební rovnoprávnost; nejprve poklidným přesvědčováním a poté, když neuspěly, občanskou neposlušností, taktikou, kterou si později osvojili protestující. Shazovaly pouliční lampy, řezaly telefonní dráty a páraly muzejní obrazy. Jedna sufražetka se během dostihů vrhla pod králova koně a byla zabita.

V březnu 1913 zinscenovalo 5000 žen sufražetský průvod ve Washingtonu, kde odolávaly atakům davu, dokud nezasáhly jednotky kavalérie. „Nic jiného než výtržnosti“, objevilo se později v tisku.

O osm měsíců později se stal protest v parlamentu „černým pátkem“, který popsal historik jako „bitvu mezi policií a ne zaměstnanými, bezdomovci ani nuzáky - ale ženami středních a vyšších vrstev všech věkových kategorií.“ Ne všechny souhlasily

s vystupňováním Pankhurstského stylu vedení, a několik členek v r.1907 skupinu opustilo, aby vytvořily jinou bojovou, tentokrát však nenásilnou, organizaci: Společnost svobodných žen, která se angažovala v akcích občanské neposlušnosti.

Aung San Suu Kyi, Barma

Zdrojem její inspirace se stali Mahátma Gándhí, o kterém se dozvěděla, když byla její matka velvyslankyní v Indii a její otec, Aung San, vůdce bitvy za osvobození Barmy. Byly jí pouze dva roky, když byl popraven, jeho život však zvolila jako ústřední téma svých studií. Díky Gándhímu se zavázala nenásilí, díky svému otci pochopila, že vedení je povinností, a člověk může vést pouze s pokorou a s důvěrou a respektem lidí, kteří se vést nechají. Oba pro ni byli příkladem nezávislosti a skromnosti, a Aung San reprezentovala to, co se nazývá „hlubokou jednoduchostí“ (řeč při předávání Nobelovy ceny za mír). Při ceremonii pro Aung San Suu Kyi v prosinci 1991 byla stále držena ve vazbě vojenským diktátorským režimem v Myanmaru (Barma), a mohla být zastoupena pouze svými dvěma syny, manželem a vlastní fotografií směřující k publiku.

V čele s generální tajemnicí Suu Kyi byla vytvořena Národní společnost pro demokracii. Tato společnost prosazovala taktiku nenásilí a občanské neposlušnosti. Suu Kyi neuposlechla zákazu a pro velký počet posluchačů podnikla řečnické turné po celé zemi.

Navzdory týrání, zatýkání a vraždění vojáky pokračovala Suu Kyi s kampaní. Byla jí zakázána účast ve volbách.

Slavný incident se stal v deltě Irawaddy, když šla Suu Kyi odvážně směrem k puškám vojáků mířících na ni. Bez obvinění a soudu jí bylo nařízeno domácí vězení. Navzdory tomu, že byla Suu Kyi ve vazbě, vyhrála její strana volby s 82 procenty parlamentních křesel. Militantní junta odmítla uzнат jejich výsledky.

V roce 1990 jí byla udělena Rafto cena za lidská práva a v roce 1991 Nobelova cena za mír.

Suu Kyi je stále ve vazbě a odmítá nabídku svobody, bude-li muset opustit Barmu a stáhnout se z politiky.

Aldo Capitini, Itálie

Během Mussoliniho vlády byl velmi aktivní při skryté, antifašistické propagandě mezi mladými lidmi ve střední Itálii. Napsal knihu, kde zdůraznil nekonečné možnosti vlastní každému laikovi, protože velká zkušenost osvobození může pramenit z vnitřního procesu, přestože je potlačován negativní společností; charakteristickým výrokem tohoto období je: „Bůh není pravda, Bůh je volba“. Přestože nepatřil k žádné politické straně,

jeho život se stal příkladem pro italské antifašisty. Poznamenal, že „základní otázkou není znalost metody, ale vůle být otevřen duchu nenásilí“.

V r. 1961 zahájil mírový pochod (v době krize kubánských řízených střel) z Perugia do Assisi (28km). Poprvé spojil pochod všechny významné příznivce míru, přestože zastávali velmi odlišné ideologie (filosofové jako N. Bobbio a A. Calogero byli jeho blízkými přáteli). Tato událost zahájila italskou tradici: mírový pochod byl několikrát prohlášen (v r. 1999 dvakrát) za nejdůležitější národní mírovou akci.

Albert Einstein, Švýcarsko

Einstein věřil v nenásilí a stavěl se proti 2. světové válce. Tvrdil: „Morální přístup k životu, lásce, ke spravedlnosti a znalostem a touha po osobní nezávislosti mě ovlivnila“. Podporoval tedy Židy a jejich touhu po domově v Palestině - místa, kde mohou rozvíjet svou kulturu a sdílet tuto zemi se svými sousedy.

Martin Luther King, US

Martin Luther King, jr., pocházel z tvrdě pracující, čestné a dobře vzdělané měšťanské rodiny. Během svých studií studoval spisy Mahátmy Gándhího a uvědomil si, že Gándhího metody nenásilného odporu jsou správnými nástroji ke získání občanských práv pro chudé menšiny. Těm, kdo jej obvinili z dělání potíží, King odpověděl, že utlačování a týraní lidé mohou docílit spravedlnosti a míru pouze vytrvalým nenásilím.

Bojkot používání autobusů v Montgomery v r. 1955-1956 umožnil reverendu Kingovi poprvé vyzkoušet nenásilný odpor k nespravedlivým zákonům. Rosa Parks, černošská švadlena, odmítla poskytnout své sedadlo v autobuse bílému cestujícímu, což se podle jižanského zákona té doby vyžadovalo. Byla za to uvězněna a předvolána k soudu. Černí obyvatelé Montgomery v Alabamě se rozhodli bojkotovat jeden den autobusy. Tento bojkot byl tak úspěšný, že se rozhodli pokračovat. Naprosto odmítli používat autobusy, dokud nezískají to, co považovali za zákonná občanská práva. Vše, o co žádali, bylo zdvořilé zacházení řidičů autobusů, a dříve fungující model používání sedadel v autobuse. To znamenalo, že bílí cestující seděli v přední a černí v zadní části autobusu, a práci pro černé řidiče, zvláště na trasách osídlených spíše minoritními občany.

Dr. King byl považován za vůdce tohoto bojkotu. Během 382denní těžké zkoušky uspěl v přesvědčení lidí, aby chodili pěšky, jezdili na mezcích nebo kolech či v autech, ale nikdy nepoužívali na cestu do práce, školy či za zábavou autobusy. Během této doby byl dr. King týrán, vězněn a ponižován. Jeho domov byl dokonce bombardován, ale on toto nikdy neoplácel fyzicky. Učil své následovníky, aby k vítězství ve svých bitvách

používali mír a nenásilí. Nejvyšší soud v zemi nakonec případ vyslyšel a rozhodl, že příčina je opodstatněná.

V r. 1964 byl oceněn Nobelovou cenou za mír.

Betty Williams a Mairéad Corrigan, Severní Irsko

Tyto dvě ženy vedly pochody, při kterých šli protestanti a katolíci ruku v ruce, aby demonstrovali za mír a proti násilí. Williams a Corrigan „nám ukázaly, co dokáží udělat pro mír obyčejní lidé“. Měly odvahu udělat první krok. „Učinily tak ve jménu lidskosti a lásky k bližnímu svému; někdo musel začít odpouštět. Lásky k bližnímu je jedním ze základních kamenů humanismu, na kterém se staví naše západní civilizace“. Je životně důležité, aby „zářila směrem kupředu i přes nenávist a odplatu výhružkami“. Byl to „odvážný a nesobecký čin, který inspiroval tisíce, který zažehnul světlo v temnotě.“ Nobelova cena za mír 1967.

Patrice Lumumba, Kongo

Řeč za nezávislost: „...Chystáme se ukončit potlačování svobodných myšlenek a dohlížet na to, aby všichni naši občané naplno užívali základních svobod uvedených v deklaraci práv člověka.

Chystáme se skoncovat s diskriminací v jakékoli podobě a zajistit každému takovou pozici, ke které jej opravňuje lidská důstojnost, práce a úsilí.

Chystáme se vládnout ne mírem dosaženým zbraněmi a bajonety, ale mírem srdce a vůle.“

Shirin Ebadi, Irán

“Jakožto právnička, soudkyně, lektorka, spisovatelka a aktivistka mluví jasně a otevřeně nejen ve své zemi, Iránu, ale také daleko za jeho hranicí. Vystupuje profesionálně a odvážně a nikdy nedbá na výhružky směřované k její vlastní bezpečnosti.

Hlavní oblastí jejího působení je boj za základní lidská práva; za to, že si žádná společnost nezaslouží označení “civilizovaná”, dokud v ní nebudou respektována práva žen a dětí. V dobách násilí vytrvale podporuje nenásilí. V jejích očích je podstatné, aby nejvyšší politická moc ve společnosti pramenila z demokratických voleb. Osvětu a dialog považuje za nejlepší cestu ke změně postojů a vyřešení konfliktu.” (proslov při udílení Nobelovy ceny za mír)

Michail Sergejevič Gorbačov, Rusko

Vůdce a prezident SSSR 1985-91. Snažil se o obnovení kolísavé sovětské ekonomie ekonomickou reformou (perestrojkou), o liberalizaci společnosti a politiky otevřenosti a soutěživosti ve volbách, a o zastavení zbrojení v zahraničí smlouvou o omezení zbraní s USA. Stáhl sovětské armádní jednotky z Afghánistánu a umožnil státům sovětského bloku střední Evropy větší autonomii, což byl krok, který vedl k rozpadu SSSR a konci studené války. V roce 1990 získal Nobelovu cenu za mír za rozšíření větší otevřenosti v SSSR a přispění k ukončení studené války. S dalšími vítězi Nobelovy ceny odstartoval program „Dekáda míru a nenásilí pro děti celého světa“ pro prvních 10 let nového milénia, který se týká výchovy k nenásilí nyní organizované UNESCO.

Rigoberta Menchú, Guatemala

V říjnu 1992 bylo oznámeno, že Nobelova cena za mír bude udělena Rigobertě Menchú, majské Indiánce z Guatemaly, jako uznání „za její práci pro společenskou spravedlnost a etnokulturní smír založený na respektování práv domorodých národů.“

Důvod získání ceny je ten, že se Menchú neuchýlila k násilí, ale k politické a sociální práci pro své lidi. Stala se aktivní členkou Komise pro sjednocení Campesina (the Committee for Campesino Unity) a poté přispěla k založení Revolučních křesťanů. Menchú vysvětluje: „chápeme revoluční ve smyslu slova ‘transformace’. Kdybych si zvolila ozbrojenou bitvu, byla bych nyní v horách.“ Přestože připouští, že její kniha obsahuje některé události, které se později ukázaly nepravdivými, přijala ji Nobelova komise jako pravdivé svědectví života guatemalských Indiánů.

Mario Rodriguez Cobos, přezdívkou Silo, Argentina

Argentinský myslitel a spisovatel, který jako odpověď na násilí ve světě, obzvláště pak na vojenské diktátorské režimy Jižní Ameriky, odstartoval nenásilné hnutí ve svém rodném městě, Mendoze. V r.1969 pronesl řeč nazvanou „Léčba utrpení“. Od té doby se rozvíjí hnutí, které se v mnoha zemích projevuje na poli politickém, společenském a kulturním utvářením humanistických organizací, Komunity pro lidský rozvoj a Center kultur, které staví své aktivity na principech nenásilí a antidiskriminace. Dnes je filosofie tohoto hnutí známa pod jménem Nový humanismus a může být zkráceně vyjádřena dvěma primárními principy:

1. Solidarita – Chovej se k ostatním tak, jak chceš, aby se oni chovali k tobě.
2. Koherence – Mysli, cit' a jednej stejným způsobem.

Ken Saro-Wiwa

Uznávaný nigerijský spisovatel a bojovník za ochranu životního prostředí byl představitelem totalitního režimu své země uvězněn za to, že se postavil do čela kampaně kmene Ogoni vedené proti ničení lidí i přírody vlivem těžby ropy v deltě v Nigeru, kterou v Nigérii provozuje společnost Royal Dutch/Shell. Hnutí za přežití kmene Ogoni (Movement for the Survival of the Ogoni People – MOSOP) pod vedením spisovatele a laureáta Nobelovy ceny za mír Kena Saro-Wiwy usilovalo o nápravu a požadovalo od Shellu náhradu škod. Generál Sani Abacha ve snaze zajistit, aby příjmy z těžby ropy plynuly i nadále do vládních pokladnic, na kmen Ogoni udeřil s využitím ozbrojených složek, jež mu podléhaly. Tisíce lidí byly zabity nebo mučeny. Ogoniové vinili diktátora z napadání příslušníků jejich kmene, ale vyčetli i společnosti Shell, že využívá nigerijskou armádu jako soukromou ochranu placenou za potlačování pokojných protestních akcí na ogonijské půdě, a ještě navíc finančně podporuje a legitimizuje nigerijský militantní režim. Ken Saro-Wiwa byl zatčen a souzen za vraždu. Ještě před tím, než byl vynesena rozsudek, řekl porotě: „Před tímto soudem nestojím jen já a moji přátelé. Stojí tu i Shell. Sice se mu procentokrát podaří uniknout, ale i na něj jednou dojde.“ Navzdory tlaku světové veřejnosti, k níž se připojila i kanadská a australská vláda a poněkud méně důrazně i vlády Německa a Francie, byl dne 10. listopadu roku 1995 Ken Saro-Wiwa s dalšími osmi vůdci kmene Ogoni, kteří protestovali proti Shellu, popraven.